

Es de la llibreria

Ací comencen les rubriques de tres llibres del cresta.

Quod dicitur pueri q mal no es neguna cēna e d qd mal se deu acco entendre en car...

Capitol segon q prone p dūses rāhos lo damit dit pposit en carit 1

Capitol terç q posa com aqst nom mal sigñific absentia dalgū be en carit 2

Capitol qit q posa com lo mal dū absentia d cosa q es deguda en esser la hon no es en carit 2

Capitol qut q posa alguns bones dactūes qut q pūmē de lo pceder en carit 3

se face en lo mon en carit 7

Capitol xv. q respon a les rāhos d'it ppe capitol en carit 7

Capitol xvij. q posa p qna mānera es trobat mal en creata pūcional en carit 7

Ací comencen les rubriques de segon arde ho tractat d'agst tres llibres de xpia en carit.

Capitol xvij. q tracte q es mal origi nal en carit 8

Capitol xvij. q posa q mal origi nal no sia negū pcat en carit 8

Capitol xix. q ofema la damit dita sentēcia en carit 9

Capitol xx. q posa q lo forament d'it ppe capitol en carit 10

Capitol xxi. q posa q la mānera d'it ppe capitol en carit 10

Capitol xxi. q posa q la mānera d'it ppe capitol en carit 10

Capitol xxii. q ofema la damit dita sentēcia en carit 10

Capitol xxiii. q ofema la damit dita sentēcia en carit 10

Capitol xxiii. q posa com mal origi nal no es colpa ne pcat amb es pena q deu ess' apñlada obligācio en carit 11

Capitol xxiiii. q arguex qta la sentēcia posada en lo ppe pcedet capitol en carit 11

Capitol xxv. q posa co q lo pcedet prone axi mātē co es q mal origi nal sia pcat e colpa en carit 12

Capitol xxvi. q posa vñ dūptes obre q damit dita sentēcia en carit 12

CURT WITTLIN

Converses amb un medievalista excels

Emigdi Subirats

en lo mon en carit 4

Capitol viij. qui posa com pcat vltra co q dit es corrup en loy tres altres bens en carit 4

Capitol xi. q posa q la volūtat nra no pcat en qnt fa la obra mas en qnt la fa depardonadāmet en carit 5

Capitol xxi. q posa don ve ala nra volūtat q ella falla e sia depordo nada en ses obres en carit 5

Capitol xxij. q posa p q deg q es una bona l'obra mal en carit 5

CURT WITTLIN
Converses amb un medievalista excels

Emigdi Subirats i Sebastià

Tarragona, 2022

CAMPUS EXTENS URV
Universitat Rovira i Virgili

Tortosa

Col·lecció Campus Terres de l'Ebre, 6

PUBLICACIONS DE LA UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

Av. Catalunya, 35 - 43002 Tarragona

Tel. 977 558 474 · publicacions@urv.cat

www.publicacions.urv.cat

1a edició: octubre de 2022

ISBN (paper): 978-84-1365-020-3

ISBN (PDF): 978-84-1365-021-0

DOI: 10.17345/9788413650203

Dipòsit legal: T 1037-2022

Amb la col·laboració de

Cita el llibre.

Consulta el llibre a la nostra web.

Llibre sota una llicència Creative Commons BY-NC-SA.

➔ Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili és membre de la Unió de Editoriales Universitarias Españolas i de la Xarxa Vives, fet que garanteix la difusió i comercialització de les seves publicacions a nivell nacional i internacional..

A Marie-Louise Wittlin,
dona de teatre que va acompanyar Curt en tota la seua trajectòria cultural.
A l'Araceli, al Guillem i a la Rosa,
amb la mama en el record tostemps.

Taula

En memòria de Curt Wittlin, la seva recerca i el seu arrelament vora l'Ebre . . . 9	
<i>Xavier Farré Albendea</i>	
Prefaci 11	
<i>Elena Espuny Arasa</i>	
Pròleg 13	
<i>August Bover i Font</i>	
<i>Voces latinae usus</i> Expressions llatines usades 15	
<i>Praefatus</i> 17	
1. Els primeres passos de noiesa 23	
2. Temps bèl·lics 29	
3. Jorns de col·legi superior 35	
4. Basilea, bressol universitari 41	
5. La influent figura de Germà Colón 49	
6. Fent el soldat 55	
7. La música li obre nous camins 57	
8. Per primer cop als Països Catalans 61	
9. A l'altre costat de l'Atlàntic 69	
10. Fent casa a Saskatoon 73	
11. <i>Universitatis magister</i> 79	

12. Trepitjant terra canadenca	87
13. Difusió del català a l'altre costat de l'Atlàntic	93
14. L'excels medievalista	101
15. El viatger i l'excursionista	117
16. <i>Symposiums philologorumque catalauniae</i>	123
17. <i>See you Canada, au revoir</i>	129
18. La Marie-Louise, la companya de tota una vida.	133
19. L'hora dels alts reconeixements	137
20. Dies tranquils vora l'Ebre abans del darrer adeu	143
<i>Gratias</i>	153
Bibliografia	155
La seua obra erudita.	157

En memòria de Curt Wittlin, la seva recerca i el seu arrelament vora l'Ebre

Em complau redactar aquestes línies amb motiu d'una nova publicació de la col·lecció Campus Terres de l'Ebre, que ahora és la primera que presento com a director d'aquest campus de la Universitat Rovira i Virgili. La col·lecció, iniciada l'any 2009 i amb diferents volums, va néixer amb l'objectiu de difondre i divulgar les recerques d'investigadors i d'estudiosos, professors i professors, sobre temàtiques, esdeveniments i personatges del nostre context territorial. Així s'acostava el coneixement i es feia més visible la petjada i el talent de les persones que ens han precedit.

Pel que fa a la persona de Curt Wittlin, fa uns anys me'n van parlar i vaig pensar que era un orgull per al territori acollir aquest acadèmic i filòleg suís, catedràtic de Filologia Romànica i Lingüística Històrica de la Universitat de Saskatchewan (Saskatoon, Canadà), que s'interessava per les lletres, la llengua i la literatura catalana medieval. Traspassat el 2019, a Wittlin no se li han aturat els reconeixements, que s'han sumat als que havia rebut en vida, entre els quals la Creu de Sant Jordi l'any 2000.

Recordo que, en ocasions, havia assistit com a protagonista o com a oient a actes culturals o a conferències al campus. Al mes de novembre del 2015 el Campus Terres de l'Ebre, en col·laboració amb Òmnium Cultural, li va retre un encertat reconeixement convidant-lo a transmetre el seu saber d'investigador als estudiants de literatura catalana dels dos centres de batxillerat de la ciutat. Amb el títol "Francesc Eiximenis, un pensador català massa oblidat", reivindicava aquesta petjada.

Felicito l'autor de la publicació, Emigdi Subirats; la responsable del campus extens, Elena Espuny, i Jaume Llambrich, responsable de Publicacions URV, per haver fet possible compartir aquest coneixement i aquesta gran aportació adreçada a tota la ciutadania.

En memòria de Curt Wittlin, la seva recerca sobre la llengua catalana i el seu arrelament vora l'Ebre.

XAVIER FARRÉ ALBENDEA

Director del Campus Terres de l'Ebre de la Universitat Rovira i Virgili

Prefaci

Des del campus extens de la Universitat Rovira i Virgili a Tortosa voldria expressar la satisfacció de poder contribuir al record i a l'homenatge a la figura de Curt Wittlin, filòleg medievalista suís de talla internacional amb aquest nou títol de la col·lecció Campus Terres de l'Ebre.

El llibre que teniu a les mans vol ser un granet més de sorra en la difusió del coneixement de la seva immensa aportació a l'estudi de la llengua i la literatura catalanes. Figura cabdal de l'estudi del català des de fora de les nostres fronteres lingüístiques, Wittlin és reconegut per les traduccions d'autors medievals, especialment de l'obra de Francesc Eiximenis. Tot i que va passar la major part de la seva vida professional com a docent universitari al Canadà, en jubilar-se es va establir a Catalunya, a la comarca del Baix Ebre.

Emigdi Subirats, llicenciat en Filologia Anglogermànica, estudiós literari i autor d'aquesta biografia, va tenir la cura i l'encert d'entrevistar repetidament Curt Wittlin els darrers anys de la seva vida, quan residia a Tortosa. D'aquesta manera li donava a entendre l'interès que hi tenia el territori que l'estava acollint i al mateix temps l'agraïment per la implicació i el compromís sobre la llengua, la literatura i la cultura catalanes. Aquest fet es reflecteix constantment al llibre, en les paraules i en el tractament del personatge que en fa Subirats. A través dels capítols en què recorren les diverses etapes vitals del biografiat, l'autor embolcalla els fets i les anècdotes que Wittlin li explica amb documentades contextualitzacions de la cultura, la societat i els fets rellevants del moment i del lloc, així com amb explicacions lingüístiques i literàries ben aclaridores.

Subirats tracta amb calidesa el personatge i complementa el fil vital de Wittlin amb informació detallada d'indrets, d'institucions culturals i acadèmiques, d'altres estudiosos —científics, escriptors, professors, filòlegs— amb qui hi va tenir relació, per situar el lector i facilitar amb riquesa de detalls la comprensió del relat originari de Wittlin. És una biografia perfectament ampliada i de lectura amena, amb vocació

didàctica, un intent aconseguit de fer entendre l'ambient sociocultural en què es va moure Wittlin, que té el nucli en la segona meitat del segle xx.

Aquest llibre és la meva primera implicació en la divulgació d'autors destacats de les Terres de l'Ebre o fortament vinculats a aquestes terres a través de la Col·lecció Campus Terres de l'Ebre, i espero poder seguir treballant amb el campus extens de la URV a Tortosa per sumar noves aportacions a les diverses facetes de la cultura del territori.

Gràcies Curt, gràcies Emigdi.

ELENA ESPUNY ARASA

Responsable del campus extens de la URV a Tortosa

Pròleg

August Bover i Font

Institut d'Estudis Catalans

Crescut i posteriorment establert en societats profundament democràtiques i respectuoses amb la diversitat lingüística, Curt Wittlin fou un medievalista excepcional. Format a la Universitat de Basilea sota el mestratge de Germà Colón, poliglòt i amb una excel·lent preparació musical, esdevingué un dels grans romanistes catalanistes de la segona meitat del segle xx i començament del XXI.

El vaig conèixer i vaig poder treballar al seu costat durant la segona meitat dels anys setanta, quan —acabat de llicenciar-me en Filologia Romànica (Catalana) a la Universitat de Barcelona— vaig tenir l'honor que m'escollís com a becari per tal de ser els seu *research assistant* a la Universitat de Saskatchewan, al bell mig de la gran praderia canadenca. Envoltat per un paisatge nevad i temperatures de molts graus sota zero bona part del curs, vaig poder aprendre moltíssim dels seus coneixements i del seu rigor filològic mentre anàvem editant textos medievals catalans. Uns documents microfilmats que causaven l'admiració dels nostres col·legues americans, ciutadans d'un país tan jove que no havia conegut l'edat mitjana. També vaig descobrir-hi el Curt Wittlin gran caminador, aventurer i apassionat per la natura, que feia senderisme per Europa, Amèrica i el nord d'Àfrica i, sobretot, pels seus estimats territoris pràcticament verges de l'Àrtic canadenc. Una activitat que no va abandonar mai mentre va poder. Recordo que, un cop retornat a Catalunya i establert a Sitges, quan em venia a veure amb tren des de Barcelona, en lloc d'agafar la línia de Vilanova com tothom, agafava la de Vilafranca i s'arribava fins a casa meua tot travessant a peu el massís del Garraf.

També estimava apassionadament la nostra llengua i la nostra cultura, el nostre país, i per això va decidir venir-hi a viure en jubilar-se. Tenia clar que no viuria a Barcelona: les grans ciutats no l'atreien, i preferia el contacte permanent amb la natura.

Tortosa li resultà especialment atractiva: al costat del riu i a tocar del Delta i del massís dels Ports, li ofería un clima suau on poder passar la vellesa sense els freds implacables de Saskatchewan. Hi arribà l'1 de gener de l'any 2005 i, curiosament, la capital del Baix Ebre el rebé amb una sorprenent nevada, com una mena de record de l'hivern canadenc que confiava haver deixat enrere. Primer al Raval de Cristo i després a tocar de la catedral i de la biblioteca Marcel·lí Domingo —la seva segona casa—, el professor Wittlin i la seva esposa, Marie-Louise, hi van fer arrels i bons amics. Enamorats dels vestigis històrics de Tortosa, del riu —que tan sovint ens cal defensar—, de les velles oliveres i de les muntanyes dels voltants, que podia veure des de casa seva i on podien continuar fent excursions.

De profundes conviccions democràtiques i republicanes, Curt Wittlin s'integrà de seguida en la societat tortosina i col·laborà sempre amb tots els qui lluiten per la llibertat d'aquest país, que també era el seu: s'indignava per la repressió antidemocràtica que patíem —i que encara patim— i li dolia moltíssim la vergonyosa pervivència de símbols franquistes a la seva estimada ciutat. En aquesta nova etapa de la seva vida, quan ens trobàvem a Barcelona en ocasió d'alguna reunió de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans o d'alguna recerca a la Biblioteca de Catalunya, li agradava utilitzar els característics verbs incoatius i alguns mots específicament ebrencs. I llavors em deia, tot cofoi: —T'has fixat que ja parlo tortosí?

És en aquesta darrera etapa de la seva vida, tot col·laborant amb la gent que en aquestes terres treballava per la cultura i per la llibertat, que va conèixer Emigdi Subirats. Tard o d'hora s'havien de trobar perquè Emigdi Subirats és un homenot ebrenç amb un ja llarg historial de treball en el món de la cultura i del catalanisme polític. Els dos compartien ideals i de seguida van començar a teixir una bona amistat. Lògicament, Subirats s'adonà de seguida del gran bagatge cultural i vital d'aquell nou compatriota que, nascut a Suïssa i arribat del Canadà, havia parat casa a les terres ebrenques. I així començà una sèrie de trobades —sovint asseguts a les butaques de l'esmentada biblioteca tortosina— amb aquell savi bonhomí, mentre tractava de recollir les explicacions i els ensenyaments que Curt Wittlin li transmetia. Una feina especialment àrdua els darrers temps, quan la malaltia l'anava deixant sense memòria. I que ara li hem d'agrair perquè gràcies a aquest treball ens ha deixat un testimoni extraordinari sobre la vida i l'obra d'aquest home savi i bo que, al voltant de l'Ebre i molt més enllà, som molts els qui trobem a faltar.

Voces latinae usus Expressions llatines usades

<i>Ad libitum</i>	Per voluntat pròpia
<i>Uerbi i gratia</i>	Per exemple
<i>Sensu stricto</i>	En sentit estricte
<i>Maxime</i>	En especial
<i>Suo tempore</i>	En el seu temps
<i>Interim</i>	Entretant
<i>Ipso facto</i>	Immediatament
<i>Altius, citius, furtius!</i>	Més alt, més fort
<i>Quod erat demonstrandum</i>	Queda demostrat
<i>Quod natura non dat, Salmantica non praestat</i>	El que no et dona la natura, no t'ho dona la universitat
<i>Ex professo</i>	A propòsit
<i>Omnia uincit amor: et nos cedamus amori</i>	L'amor sempre triomfa, deixem que ens derroti
<i>Audaces fortuna iuuat</i>	La fortuna ajuda els audaços
<i>Lato sensu</i>	En sentit ampli
<i>Ex cathedra</i>	Des de l'autoritat de la càtedra
<i>Honoris causa</i>	Causa d'honor
<i>Homo hominis lupus</i>	L'home pot ser un llop per a l'home
<i>Ecce homo</i>	Heus ací l'home
<i>Casus belli</i>	Cas bèl·lic
<i>Fugit irreparabile tempus</i>	El temps va passant
<i>In saecula saeculorum</i>	Pels segles dels segles
<i>Uerba uolant, scripta manent</i>	Les paraules volen, els escrits romanen
<i>Ab ille tempore</i>	Des d'aquell temps
<i>Separata</i>	Enquadernació d'algun article acadèmic separat de la resta de la revista
<i>Modus operandi</i>	Manera d'actuar
<i>Ab initio</i>	Des del principi
<i>Ab ouo</i>	Des de l'inici
<i>Dixit</i>	Va dir
<i>Si vis pacem, para bellum</i>	Si vols pau, prepara't per a la guerra
<i>Aue Caesar, morituri sunt te salutant</i>	Ave Cèsar, els qui moriran et saluden
<i>Hic et nunc</i>	Aquí i ara

<i>Modus uiuendi</i>	Model de vida
<i>Motu proprio</i>	A iniciativa pròpia
<i>Nosce te ipsum</i>	Coneix-te a tu mateix
<i>Consummatum est</i>	Tot està complert
<i>Ab illo tempore</i>	Des d'aquell moment
<i>Alumni</i>	Alumnes
<i>A priori</i>	Per endavant
<i>Mutatis mutandis</i>	Canviant el que sigui de menester
<i>De facto</i>	De fet
<i>Captatio benevolentiae</i>	Per bona disposició
<i>Prima facie</i>	A primera vista
<i>A contrario sensu</i>	En sentit contrari
<i>Id est</i>	És a dir
<i>Sui generis</i>	Al seu estil
<i>Lato sensu</i>	En sentit ampli
<i>Curriculum uitae</i>	Curriculum
<i>Facta, non uerba</i>	Fets i no paraules
<i>In mente</i>	En el pensament
<i>Ultra</i>	A més
<i>Veni, vidi, vici</i>	Va arribar-hi, va veure, va vèncer
<i>Bis vincit qui se vincit in victoria</i>	Venç dos vegades qui en la conquesta es conquereix a si mateix
<i>Mare Nostrum</i>	Mar Mediterrània
<i>Peccata minuta</i>	Poca cosa
<i>De facto</i>	Teòricament
<i>Factotum</i>	Màxim impulsor
<i>Ad illas horas</i>	Aleshores
<i>Gratias</i>	Agraïments
<i>Verba volant, scripta manent</i>	Les paraules desapareixen, els escrits perduren
<i>Universitas romana</i>	L'acadèmia
<i>Schola</i>	Escola
<i>Gymnasium</i>	Escola esportiva
<i>Magister</i>	Mestre
<i>Universitatis magister</i>	Professor universitari
<i>Symposiums</i>	Simposis
<i>Philologum</i>	filòlegs
<i>Catalauniae</i>	De Catalunya
<i>Anima mater</i>	L'ànima
<i>Summaria</i>	Resum
<i>Novem</i>	Nou
<i>Linguis</i>	Llengües

*Praefatus*¹

Ad libitum,² hem volgut donar el tret d'inici a aquest estudi d'aproximació a la vida, a la personalitat i a l'obra de Curt J. Wittlin, tota una institució pel que respecta als estudis de les lletres catalanes, mitjançant una definició força acurada sobre la seua persona:

*Era un fervorós militant de la catalanitat i un enamorat
de la cultura, llengua i literatura catalanes.*

Verbi gratia,³ va fer de les investigacions sobre la literatura medieval el veritable *leitmotiv*⁴ de la seua trajectòria, amb la qual va forjar un admirable compromís lletrat. El seu prolífic llegat contribueix a posar en un altar l'important fet literari medieval, atès que és essencial per a la difusió dels principals prosistes, teòlegs, filòsofs, novel·listes i poetes d'un període força esplendorós per a les nostres lletres: a meitat camí entre la catorzena i la quinzena centúria, que va coincidir amb l'hegemonia política i militar que exercien els monarques de l'antiga Corona d'Aragó per tota la costa mediterrània.

A finals de la dècada de 1950, durant els anys de formació a la Universitat de Basilea, va rebre un ferm mestratge del doctor Germà Colón: professor i prestigiós humanista natural de Castelló de la Plana, que va introduir-lo en l'àmbit dels estudis literaris de l'edat mitjana per la porta gran.

La investigació literària era la seua passió més complaent; els manuscrits i textos històrics d'antic van envoltar-lo tostemps. Va convertir-se en tot un referent entre els investigadors d'aquest imponent període, culturalment parlant.

1 Preludi introductori.

2 Ha sigut la nostra voluntat.

3 Com a exemple.

4 Motiu conductor.

Sensu stricto,⁵ aquest primer segle daurat de la literatura catalana va ser una peça fonamental per a l'expansió dels fets literari i bibliòfil a una bona part dels antics regnes de l'occident europeu. El seu entusiasme per l'aprenentatge de les llengües romàniques va portar-lo a conèixer de prop el llenguatge usat per Ausiàs March, Ramon Llull i la resta de grans autors d'aquestes il·lustres centúries lletrades, que s'han convertit en veritables clàssics com a conreadors d'un idioma que es trobava en vies de consolidació literària.

Maxime,⁶ durant l'any 1967 va ocórrer un fet transcendent en la seua vida en ser acceptada la seua sol·licitud per a una plaça com a professor de llengua i literatura franceses a la Universitat de Saskatchewan, a la ciutat canadenca de Saskatoon, en la qual va exercir com a catedràtic de Filologia Romànica i Lingüística Històrica. *Interim*,⁷ l'estabilitat laboral i professional havia de ser un factor decisiu per a la consolidació de la seua futura tasca erudita.

Suo tempore,⁸ al bell mig d'un enorme país molt poc poblat, va deixar una notable empremta com a professor i estudiós literari. Va tindre uns lligams estrets amb els membres de la dinàmica associació de catalanòfils d'Amèrica, que, entre altres activitats ben diverses, s'encarreguen de l'organització de congressos d'alt nivell sobre lingüística i literatura catalanes, així com de la publicació de les seues actes, tostemp amb un extraordinari interès filològic. Va ocupar-ne la presidència durant uns quants anys, a principis de la darrera dècada del segle passat, des de la qual va encaminar l'edició de la revista *Catalan Review*, que ha permès traure a la llum estudis literaris de gran rellevància.

Era una persona culta i amb una personalitat molt singular, cosa que li va permetre imposar el seu propi estil en l'àmbit de la recerca literària. Se'l considerava un estudiós amb una gran capacitat de treball i d'erudició, que va encapçalar una llista extensíssima d'assajos sobre fets literaris. Quan donem un cop d'ull a la seua carrera com a investigador, ens fem nostra l'expressió llatina que predica molt encertadament: *Quod natura non dat, Salmantica non praestat*.⁹

Lligams amb prestigioses entitats

Com a intel·lectual compromès, era membre de dos prestigioses institucions: l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, l'ens regulador de tot allò concernent a la llengua catalana.

Va rebre tot un seguit de guardons de notable prestigi per reconèixer de manera adequada el seu treball. L'Institut d'Estudis Catalans va decidir nomenar-lo investi-

5 En sentit estricte.

6 En especial.

7 Entretant.

8 En el moment oportú.

9 Qui no té qualitats naturals, no aconsegueix superar cert nivell.

gador de l'any durant el 1999. *Ipsa facto*, la Generalitat de Catalunya li va concedir la Creu de Sant Jordi amb motiu de la seua jubilació l'any següent, la màxima distinció que atorga el Govern català.

Va fer de la catalanitat el motor de la seua intel·lectualitat. Havia treballat intensament per tal d'assolir un domini excels del català escrit. Reivindicava una mena d'uniformitat en l'ús literari, que per a ell no significava puresa, sinó que portava a l'ús de la gran riquesa lèxica dialectal en el marc d'una estructura lingüística central no qüestionable. Va esdevindre un defensor de la figura de Pompeu Fabra, ja que considerava que havia fet una faena extraordinària desfent-se dels castellanismes empobridors, tot i haver-se basat excessivament en el parlar barceloní.

Eiximenis, l'estudi excels

La seua tasca investigadora va agafar volada amb els estudis sobre l'obra de l'escriptor Francesc Eiximenis (Girona, 1330 – Perpinyà, 1409), un dels autors catalans medievals més llegits, copiats, editats i traduïts, sobre el qual va publicar nombrosos estudis que han esdevingut veritables referents, alguns dels més importants són:

- *Psalterium alias Laudatorium* (1988)
- *Lo Llibre de les dones* (1981)
- *De Sant Miquel Arcàngel. El quint tractat del "Llibre dels Àngels"* (1983)

Coneixia tot l'entramat sociocultural de la Corona d'Aragó, va erigir-se com un dels grans avaladors de la figura del frare gironí, el qual reivindicava com un dels autors catalans pioners i europeus imprescindibles, a la vegada que el situava a l'altura dels pensadors més influents i qualificats del seu temps. *Quod erat demonstrandum!*¹⁰

Un ebrenc més

A principis del segle XXI, en jubilar-se de la docència universitària després de quaranta anys per terres canadenques, va fer casa vora l'Ebre. Primerament, a la partida del Barranc de Sant Antoni, al municipi de Roquetes, per passar posteriorment a residir al nucli antic de Tortosa, des d'on va viure amb gran passió la catalanitat, el desenvolupament dels estudis lingüístics, la vida literària actual i, amb especial atenció, l'enrevessat procés independentista, del qual era un fervorós defensor i activista.

Va donar suport a les massives activitats de reivindicació nacional i de defensa de la llengua catalana, va impartir conferències institucionals i de nivell acadèmic, va

¹⁰ Allò que s'ha demostrat!

exterioritzar els seus coneixements filosòfics en cercles més privats, i va endegar noves investigacions literàries en la mesura que la salut li va permetre.

Era soci d'Òmnium Cultural, amb una estreta relació literària i sentimental amb el País Valencià, admirador de la cultura algueresa, entusiasta conreador d'un grapat de llengües romàniques, usuari quasi diari de la biblioteca Marcel·lí Domingo de Tortosa, caminador i excursionista incansable, bon conversador i amb grans coneixements culturals, poliglota i coneixedor de món. Durant els darrers anys va ser objecte d'un gran nombre d'homenatges per part de companys de lletres, també d'institucions nacionals, que van voler tindre el gust de reconèixer com calia la seua vàlua intel·lectual i literària. Tal com tan encertadament encamina el famós lema olímpic, que crida tostemps a l'excel·lència i a l'autosuperació: *Altius, citius, fortius!*¹¹

Alguns professors de les universitats de Barcelona i de València van impulsar l'edició d'un emotiu llibre d'homenatge. Es tracta de *Studia mediaevalia Curt Wittlin dicata*, estudis medievals en homenatge a Curt Wittlin, en el qual van participar els grans especialistes¹² del moment en literatura catalana del Segle d'Or (xiv-xv). Van posar-nos a l'abast tota una amalgama d'estudis literaris de moments d'esplendor de la literatura catalana, destinats a homenatjar un homenot de lletres apassionat i prolífic, que va fer grans aportacions als estudis filològics en la llengua que es parla arreu d'un ampli i allargat territori catalanoparlant, en poblacions com Elx, Perpinyà, Campredó, l'Alguer, Vall-de-roures, Andorra la Vella o Maó.

Els autors més prestigiosos d'aquestes esplèndides centúries per a la llengua catalana (Francesc Eiximenis, Joan Roís de Corella, Anselm Turmeda, Joanot Martorell o Ramon Llull) van ser acuradament estudiats per aquest suís catalanòfon, així com, en un altre àmbit i d'una manera diferent, mossèn Cinto Verdaguer, sobre el qual va publicar diversos llibres que retrataven les rutes excursionistes que havia fet el sacerdot poeta per les serralades del Canigó i del Pirineu, tan carregades de simbologia poètica.

El nostre recull

Per redactar aquest apunt biogràfic, vam mantindre unes quantes converses interessants amb ell en un indret molt adequat: les butaques de la secció de lectura de premsa de la biblioteca Marcel·lí Domingo de Tortosa. Allí vam poder escoltar-lo adequadament i gaudir d'una conversa amena i instructiva, a través de la qual ens va poder transmetre moltes de les seues vivències i passions.

Malgrat que a voltes la memòria li creava algun problema insatisfactori, aconseguia encomanar la seua passió per la nostra cultura, tal com ens fa ben visible la tor-

¹¹ Més alt, més ràpid, més fort.

¹² Germà Colom, August Bover, Maria Conca, Jill Webster, Montserrat Piera, Xavier Renedo, Jaume Riera i molts altres.

nada d'una popular cançó¹³ de finals de la dècada del 1980 que interpreta un històric grup de l'anomenat primer rock català: "Que català no s'hi neix, sinó que se n'exerceix."

Hem volgut fer un retrat amb pinzellades de totes les èpoques de la seua trajectòria vital. Hem fet ús d'expressions seues en primera persona, mentre que tothora hem volgut que el lector notés que bona part de les informacions ens les anava transmetent oralment. La figura d'una persona nascuda a les muntanyes suïsses, de parlar alemany, amb un alt nivell acadèmic, instal·lat al Canadà i fervorós treballador per la llengua catalana, dona per a molt. Hem pogut tirar endavant una mena de biografia voluntàriament imperfecta,¹⁴ tècnica que ens ha permès introduir una llarga quantitat de temàtiques amb les quals està vinculat a causa de la seua intel·lectualitat permanent.

De Kurt a Curt

Voldríem fer l'aclariment pertinent de la combinació de l'ús dels noms *Kurt* i *Curt* per fer referència al xiquet que va créixer a les muntanyes suïsses, fins a l'adopció d'una altra grafia per adaptar-se a l'academicista món universitari. L'ideari del professor natiu com a garant del bon aprenentatge lingüístic hi va tindre molt a veure. L'investigador i el professor universitari de llengua i literatura franceses en reflecteixen l'evolució personal, que feia apartar un xic els seus orígens.

Macedònia temàtica

Ens hem permès la llibertat de parlar de molts aspectes que ens han interessat que fan referència a temes tan variats com l'estructura política de Suïssa, la diversitat lingüística de l'Estat, la neutralitat política i el fet militar, el tractament que fan al país alpí de les variants dialectals d'una mateixa llengua (amb la consegüent diglòssia corresponent), o la importància del paisatge i de la terra nativa en la futura formació de la personalitat d'un individu.

Aquests temes són molt semblants als de l'estat que els va acollir durant quatre dècades, Canadà, el qual també gaudeix d'una significativa diversitat lingüística i cultural. Una part molt majoritària de la població de l'estat del Quebec és francòfona, mentre que la ciutat de Mont-real és una de les més importants dels territoris de la Francofonia,¹⁵ agrupats a l'entorn de l'Organització Internacional de la Francofonia

¹³ "Tu de què vas?", del grup musical Els Pets, de Constantí (Tarragonès).

¹⁴ Va fer ús d'aquest terme el poeta tortosí Gerard Vergés al seu llibre de relats *Tretze biografies imperfectes*, premi Josep Pla de 1985.

¹⁵ Es coneix com a *Francofonia* el conjunt de territoris que parlen francès i que comparteixen un passat comú (fruit del colonialisme) i una certa herència cultural, tot i que poden tindre altres llengües com a oficials. Disposa d'una bandera pròpia des de 1987, acceptada pels 56 estats i governs actuals que en són membres de ple dret.

(Organisation Internationale de la Francophonie), que representa dos-cents cinquanta milions de persones.

A més, hi hem inclòs nombrosos connectors i expressions idiomàtiques en diverses llengües, des del llatí fins a algunes de l'àmbit occidental, per tal de deixar ben present la faceta poliglota del biografat. Aquest no és un aspecte menor de la nostra redacció, sinó que vol enlairar la importància de la llengua llatina en el desenvolupament sociocultural de tots els països de l'occident europeu, així com la varietat lingüística com a fet essencial per a la societat moderna.

El llatí ha romàs com a llengua oficial en l'àmbit eclesiàstic fins als nostres dies, mentre que també ha estat molt valuosa l'aportació que han fet una llarga llista d'historiadors i teòlegs que han continuat conreant-lo i enriquint-ne l'ús literari durant el segle xx, així que és bàsicament un homenatge a tots aquests grandíssims estudiosos que han estudiat el llatí a bastament durant molts anys. Els seus vasts coneixements li van permetre traduir notablement importants textos llatins.

Des que va entusiasmar-se per la catalanitat a principis de la dècada de 1960 va viure envoltat d'estudiosos que han aconseguit una gran fita col·lectiva: dotar de prestigi la literatura d'una llengua massa cops maltractada i perseguida. *Alea iacta est!*¹⁶

¹⁶ *Alea iacta est* és una locució llatina que significa 'la sort ha sigut llançada'. S'atribueix a Juli Cèsar en el moment de creuar el riu Rubicó, límit entre Itàlia i la Gàl·lia Cisalpina quan es va rebel·lar contra l'autoritat del Senat i va donar inici a la Segona Guerra Civil.

1. Els primeres passos de noiesa

La ciutat natal

Kurt Joseph Wittlin va veure la primera llum el 13 d'abril de 1941 a Reinach, població del cantó suís de Basel-Landschaft,¹⁷ el qual administrativament pertany al districte d'Arlesheim, amb Liestal com a *Hauptstadt*.¹⁸ Els seus límits geogràfics són força diversificats, atès que separa alguns cantons helvètics com: Basilea Ciutat, el Jura, Solothurn i Aargau. També limita amb diverses regions franceses, així com amb el totpoderós estat alemany de Baden-Württemberg,¹⁹ que lidera la ciutat de Stuttgart.

Es tracta d'un territori fronterer, una mena de cruïlla de terres i de gent, fet que ha tingut una notable influència en la formació del caràcter de molts dels seus habitants. Un bon exemple era el cas de Kurt: una persona culta i poliglota, que era usuària d'un llarg nombre de parles, les quals li van permetre conèixer de ben a prop un ampli ventall de cultures, models de vida i tradicions.

Audaces fortuna iuuat,²⁰ el famós vers de Virgili,²¹ ens transmet un missatge allisonador que sembla que va fer seu plenament, ja que concorda a la perfecció amb el seu caràcter i tarannà aventurer, curiós, perfeccionista i inconformista.

Actualment hi habiten unes 19.000 persones, amb la qual cosa ja ha deixat de ser el poblet tranquil d'èpoques passades, a desgrat que encara pot presumir de ser un lloc amb un important atractiu per viure que gaudeix d'una notable bellesa paisatgística amb les formoses muntanyes alpines que l'envolten.

17 Basilea Camp.

18 Capital.

19 Baden-Württemberg és un estat federal (*Bundesland*), situat al sud-oest del país. Les principals ciutats són: Stuttgart, Heidelberg i Mannheim. Limita al sud amb 334 km de Suïssa.

20 La fortuna ajuda els valents.

21 Publius Vergilius Maro, conegut en català com a Virgili (Andes, prop de Màntua, ca. 70 aC - Brindes, actual Bríndisi, 19 aC) va ser un poeta romà, autor de les Bucòliques, les *Geòrgiques* i l'*Encida*, una de les epopeies més conegudes de la literatura de tots els temps.

Grosso modo, disposa d'excel·lents vies de comunicació amb la ciutat veïna de Basilea, un dels centres comercials i econòmics més influents de l'Europa central. La proximitat amb altres ciutats importants com Zuric o Aarau li ha condicionat fortament el model econòmic que calia desenvolupar. A principis d'aquesta centúria va fer un pas endavant en ser declarada com a ciutat, pel significatiu creixement demogràfic que havia experimentat durant els darrers anys.

Amb tot, Kurt solia prendre's el seu temps per fer la remembrança nostàlgica de quan era un poble agrícola, que disposava d'amplis camps destinats als conreus més variats. Mantenia un viu retrat de quan era una població menuda de pagesos i ramaders, en qualsevol imatge de la qual ocuparien les vaques un lloc francament primordial. El comerç dels productes lactis era, per descomptat, una part essencial de l'economia regional, alhora que les formatgeries, botigues de iogurts, xocolateries o lleteries, amb llurs oficis corresponents, eren la veritable essència d'una terra amb un extraordinari sabor lacti i amb un regust força dolç.

Als naturals de la regió d'Arlesheim els complau d'allò més repetir una asseveració a viva veu: "és el graner de mig món", atès que exporta tones de blat i de farina als llunyans països asiàtics. *Omnia uincit amor: et nos cedamus amori*,²² frase cèlebre que exterioritza el fet que l'amor a la terra (més encara si és fèrtil), en combinació amb una població dinàmica i amb capacitat, sol donar uns fruits adients.

Tot i això, el clima continental d'alta muntanya acostuma a causar greus inconvenients als conreus; en especial al blat, atès que per créixer i fer espiga necessita un mínim de 118 dies. *Ex professo*,²³ les temperatures tan fredes poden afectar greument les collites i anar-se'n en orris tota la preparació i el treball de tot un any. Conviure amb la climatologia és la crua realitat que ha d'afrontar qualsevol pagès.

La llar familiar

Kurt era el segon fill de Robert i Lina Wittlin. El cap familiar exercia l'ofici de conductor de tramvies. S'encarregava del concorregut trajecte de Reinach a Basilea, que feien molts treballadors diàriament, entre els quals el seu descendent menut, que el feia habitualment durant els anys universitaris.

La Lina era mestressa de casa i es responsabilitzava de tot l'entramat familiar. La cura dels fills i dels més grans, i les tasques de la llar eren la feina rutinària que ocupava tantes dones, com a peça clau en l'organització familiar. De fet, tampoc la salut la va acompanyar gaire, amb la qual cosa no podia fer feines excessivament dures físicament.

²² Frase usada per Virgili al seu conegut llibre les *Bucòliques* que fa referència al fet que l'amor i la voluntat ho superen tot.

²³ Per cert, a propòsit.

El fill primogènit era Peter, cinc anys més gran que Kurt, que durant moltes dècades va estar vinculat laboralment a la secretaria d'una important companyia d'assegurances.

A Robert Wittlin la llarga jornada laboral li deixava ben poc temps per a l'oci. Quan treballava al torn de nit, disposava de temps lliure al matí per poder ajudar el seu germà en tasques com la tala del bosc o en l'imprescindible abeurament dels animals domèstics. Ens trobem enmig d'un període de gran compenetració entre els membres d'un mateix llinatge, que solien ser persones molt properes i servicials, quan qualsevol tipus d'ajut era benvingut. Totes les mans eren necessàries per criar els menuts, amb prometedors negocis familiars.

En aquest tipus d'hàbitat, la majoria dels habitants depenien econòmicament de l'agricultura i de la ramaderia. La seua família pertanyia a la classe mitjana. Mai no van patir privacions alimentàries, pel fet que tenien un hort prou extens on conreaven els aliments més bàsics. Tant els iaïos paternes com els materns eren veïns del poble, encara que ell tenia una relació més estreta amb la família de la mare, amb la qual recorda moltes vivències transcendents. Els seus iaïos disposaven d'un nombre ben significatiu de vaques, i s'havien especialitzat en l'elaboració de tota mena de productes lactis de manera artesanal i casolana.

Va aprendre a parlar de molt jovenet; podia lligar frases senceres, cosa que causava veritable admiració entre el veïnat. El pare i la mare s'enorgullien d'aquest fet, ja que era sinònim d'intel·ligència d'acord amb la saviesa popular: "un xiquet espavilat des de menut, això ja ho porta per davant!".

La llar familiar disposava d'una planta baixa i un jardí amb un hortet, on solien conrear tomates i altres hortalisses. Tenia una habitació pròpia on podia llegir, guardar els diversos llibres escolars o fer-ne l'ús consegüent. Aquests menuts tresors solien exhibir temes com: aritmètica, matemàtiques, física, ciències naturals, química o geometria, que mai no van atraure'l gaire, tot i que eren les assignatures que la gran majoria de professors tenien en més alta consideració.

En canvi, Kurt es delectava en recordar els llibres de llatí i de grec antic, unes llengües clàssiques, l'aprenentatge de les quals li havia de ser ben útil tant en els estudis acadèmics com en la futura carrera com a investigador. Com a prova més palpable, li van permetre aprendre força bé l'estructura dels dos idiomes bressol de la civilització occidental.

En el cas de l'antiga llengua dels romans, és l'arrel de tot un seguit de parles actuals que han estat objecte del seu estudi: català, castellà, portuguès, romanx, occità, italià, francès o romanès. *Honoris causa*, per causa honorífica a la seua gran passió llatí-nista que l'ha portat a analitzar textos de notable interès històric i bibliogràfic, anirem usant una llarga llista d'útils expressions llatines durant el nostre estudi biogràfic.

El parlar casolà

Kurt va ser un estudiant entusiasta de la llengua alemanya estàndard. La seua etapa escolar no es va caracteritzar precisament per potenciar interessos dialectals que enlairesen la diversitat lingüística de les diferents parles regionals. Es considerava llenguatge culte únicament el que s'usava en els llibres de referència gramatical, els quals no reflectien cap tipus de varietat lingüística territorial. *Lato sensu*,²⁴ els dialectes no estaven ben considerats en l'àmbit docent, se'ls tenia per parla vulgar sense interès acadèmic.

En canvi, li agradava remarcar que la seua parla nativa era l'alemany alamànic, *Schweizerdeutsch*. A diferència d'altres dialectes de zones europees, l'alamànic suís és la variant parlada quotidianament tant per tots els estrats socials de les ciutats industrials com per la gent del camp. La utilització d'un dialecte no comporta inferioritat social o educativa, tot i que a l'escola s'usa un altre criteri.

Kurt repetia que només en poques situacions el fet de parlar l'alemany estàndard es veia com un fet necessari o considerat; per exemple, en l'àmbit educatiu (exceptuant els esbarjos), al Parlament, en les notícies televisades o en presència d'estrangers germanòfils. Es tracta d'una situació de diglòssia medial, atès que el dialecte alamànic suís és principalment la llengua parlada, mentre que el *Hochdeutsch* és l'escrit, cosa que li dona un rang superior.

Com a fet de notable interès, recentment el rock cantat en alamànic suís ha arribat a constituir un gènere musical, anomenat *Dialect rock*, mentre que l'anomenada *Mundartmusik* s'ha guanyat un bon prestigi socialment. Un representant molt conegut d'aquest gènere musical va ser el malaurat Mani Matter,²⁵ un cantant de la capital que s'inspirava en el cançoner del famós cantant francès Georges Brassens.²⁶ Conjuntament amb el grup conegut com a Berner Troubadours van enlairar la música d'autor a la Confederació Helvètica. Principalment originari de les ciutats de Berna i de Zuric, avui dia és cantat amb accent de tots els dialectes suïssos.

Ad hoc

Amb el nom de *Deutschschweiz* o *deutsche Schweiz* (en francès, *Suisse alémanique*; en italià, *Svizzera tedesca*; en romanx, *Svizra tudestga*) es denominen les zones de Suïssa amb una població majoritàriament germanòfona, la qual ocupa un 65% del territori helvètic. L'alemany és la llengua oficial en 17 dels 26 cantons suïssos.

²⁴ En un sentit ampli.

²⁵ Mani Matter (Herzogenbuchsee, 1936 – Kilchberg, Zuric, 1972) va ser un cantautor suís molt popular.

²⁶ Georges Brassens (Seta, 1921 – Sant Geli dau Fesc, 1981) va ser un poeta i cantautor que va arribar a la fama gràcies a les melodies de les seues cançons, senzilles i elegants, i les seues lletres, variades i elaborades. Se'l considera un dels millors poetes francesos de la postguerra.

La quotidianitat

Conegudes popularment com a *Tante Emma Laden*,²⁷ les botigues de poble eren tot un símbol, les quals cobrien únicament les necessitats més bàsiques però donaven la seguretat i l'escalfor del comerç de proximitat. Amb la seua dialèctica pausada, Kurt s'esplaiava amb explicacions dels quefers quotidians que per a ell eren força transcendents, sobretot sobre la convivència ciutadana. Contràriament, feia referència a les mancances habituals d'una població xicoteta: si volíem adquirir una bona vestimenta, ens havíem de desplaçar a la ciutat.

El seu pare no disposava de cotxe propi. Durant aquest període ja hi havia famílies que havien anat adquirint un vehicle particular, però aquest no era el seu cas. Conduïa el tramvia tot el dia per motius professionals, amb la qual cosa la conducció per carretera mai no el va atraure.

En aquest àmbit ciutadà, a la majoria de llars encara mancaven molts dels electrodomèstics tradicionals, sobretot els que es consideraven un luxe. Com a fet més destacable, calia desplaçar-se majoritàriament a un bar per gaudir de la televisió. La família no va adquirir-ne una fins que la situació financera de postguerra va establir-se, era l'anomenada caixa babaua, al voltant de la qual se solien passar tantes estones en família!

Per al gaudi, hi havia sessions de ball amenitzades per algun grup aficionat, o per una antiga gramola, que va revolucionar el camp de l'oci. Com qualsevol altra persona entrada en edat, sentia nostàlgia d'aquells temps humils i casolans, carregats d'anècdotes enriquidores. Com a mostra més palpable, volien potenciar la seua afició a ballar, atès que una de les veïnes més properes impartia cursos de vals. Els seus progenitors estaven preocupats perquè el xiquet tenia dificultats per relacionar-se, tothora envoltat de llibres de tota mena. Volien evitar que fos considerat com l'ésser estrany, la rata de biblioteca de la qual tots s'aparten. Tanmateix, ell no hi estava gaire interessat.

L'estimada escola

Com qualsevol xiquet de tots els temps, les remembrances primeres el portaven a fer un retrat acurat de l'escola del poble, que era molt menuda i estava situada al costat de l'ajuntament, ja que corresponia donar imatge d'ordre: l'autoritat política donava resguard a l'escolar.

Va ser un alumne molt aplicat des del primer dia. Va despuntar força i va demostrar un inusitat afany per aprendre. Hi havia més nois que noies a classe, però no se'ls separava per sexe com en el sistema educatiu d'altres països europeus. *Ex cat-*

²⁷ Nom amb el qual eren conegudes les botigues menudes de poble, situades habitualment a la cantonada de carrers centrals dels pobles.

hedra,²⁸ una altra frase cèlebre el lligava a aquestes remembrances tan especials dels primers anys: les senyoretetes ensenyaven. Se li il·luminava el rostre amb el simple pensament d'aquelles dones abnegades que varen tindre un paper veritablement primordial en el seu aprenentatge.

Al llarg dels anys va fer-se ben popular una frase feta catalana que expressa un fet curiós: passar més gana que un mestre d'escola, com a reflex de la situació precària dels professionals de la docència durant dècades. No era gaire diferent a Suïssa; malgrat que eren persones formades i amb una preparació acadèmica suficient, exercien de manera vocacional. Creia que la vocació en el professorat ha de ser essencial tostemps, ja que forma part intrínseca d'una professió extraordinàriament necessària per a la societat, a voltes no prou valorada malauradament.

Entre el pou d'anècdotes del període escolar pioner, li va vindre al cap un cop en què va tindre un problema d'ortografia i va cometre una errada en posar la paraula *Ferien* escrita *Fehrien*, allargant la pronunciació de la *e*. La professora va poder dir als xavals: "Fins i tot en Kurt s'equivoca!" Aquesta frase és un exemple inequívoc de la confiança que despertava aquell jove xaval que ingeria tota mena de coneixements i apuntava ben alt.

Algunes experiències escolars en particular han perviscut en la memòria per sempre més. Ens hi hem anat referint ara i adés en moments tendres que passen a ser un espill prou fidedigne del tarannà personal. Formen part implícita del procés d'aprenentatge de vida que ens ha de portar per via directa al món dels adults, molt més materialista i carregat de quefers allunyats de l'humanisme.

Un cop, Kurt va rebre tota una lliçó d'humilitat, que volia que incloguéssim en aquest apunt biogràfic perquè va significar molt per a ell. Va seure al costat d'una noia amb tot un seguit de problemes familiars, que mostrava manca d'higiene i de malnutrició. Durant el matí, ella va caure per accident i va embrutar-se el vestit. No volia tornar a casa perquè creia que els pares li pegarien. Ell la va acompanyar i va fer-los cinc cèntims amb molt de tacte de com havia anat l'incident. Va esdevindre el jove voluntari a fer una tasca humanitària, i va donar mostres de ser un xiquet carregat de sentiments, que se sentia malament en veure sofrir els altres. Havien passat molts anys, amb moltes aventures i experiències lletrades, però la remembrança d'un fet entranyable d'infantesa li va entendre el cor de nou.

Tot i que li costava socialitzar-se, destacava la importància de conèixer companys i companyes, gent nova, que li permetés relacionar-se àmpliament. L'escola era la institució ideal per crear lligams fixos entre les diferents classes socials, ja que veritablement posava tothom al seu lloc.

28 Des de l'autoritat de la càtedra.

2. Temps bèl·lics

*Homo homini lupus.*²⁹ Dissortadament sembla que mai no s'haja escrit una expressió més encertada per retratar els quefers de la raça humana! *Ecce homo*,³⁰ la Segona Guerra Mundial va esclatar en data 1 de setembre de 1939, com a reacció airada i immediata a la invasió de Polònia per part del bel·ligerant exèrcit nacionalsocialista alemany, ben preparat i amb anhels imperials. El segon conflicte bèl·lic generalitzat del segle passat va esdevindre humanament dramàtic, políticament indigne i horrorós, i militarment cruel i sagnant. Per tant, aquest lamentable *casus belli* es convertiria en una disputa militar espantosa que llençava un missatge extremadament clarificador a tots els estats que hi havien pres part: caldria cercar en l'àmbit polític els mecanismes adients perquè una catàstrofe humana d'aquestes dimensions mai més no es pogués repetir. *Never again!*

Per començar, va implicar la majoria dels estats més influents del planeta, atès que havien estat anys en què havia anat creixent acceleradament la tensió política fins a límits insuportables. S'hi van incloure totes les grans potències, que van organitzar-se en dos grans aliances militars molt definides: els aliats i les potències de l'Eix. Va implicar uns cent milions de militars i va ser la causa de la mort d'entre cinquanta a seixanta milions de persones, la major part civils, el 3% de la població mundial de l'època.

Tota una tragèdia col·lectiva amb tot un seguit de conseqüències nefastes que van donar pas a un període anomenat Guerra Freda, durant la qual va continuar la tensió preventiva entre els estats més bel·licosos. Va esdevindre el conflicte més mortífer de la història, així com el primer (i per ara sortosament l'únic) en què van usar-se armes nuclears, el qual s'estima que va tindre un cost, tant en diners com en recursos, extremadament superior a totes els altres conflictes bèl·lics junts.

²⁹ L'home és un llop per a un altre home.

³⁰ Aquí teniu l'ésser humà!

La Confederació Helvètica

Suïssa va començar ben d'hora a preparar-se per a una possible invasió. Tot el país va mobilitzar-se de manera calculada mitjançant un acurat procés de fortificació de posicions en totes les fronteres. La força total de l'exèrcit i de les milícies va elevar-se a més de 500.000 a principis de 1940. En el transcurs del conflicte, els comandaments militars alemanys varen elaborar plans detallats d'invasió com la fallida operació Tannenbaum, que hauria pogut canviar dràsticament el destí polític del país.

Nogensmenys, mai no va ser atacada, perquè va ser capaç de mantindre la independència política a través d'una política d'equilibris intel·ligents que va forçar la tàctica de combinar concessions econòmiques a Alemanya. Varen fracassar els intents dels partits nazis suïssos minoritaris per dur a terme l'Anschluss, l'annexió per part del potent imperi veí, en gran part com a resultat de l'herència multicultural suïssa, el fort sentit d'identitat nacional, així com la llarga tradició de democràcia directa i de defensa a ultrança de les llibertats civils que ha caracteritzat el país des de fa moltes dècades. De fet, una bona part de la premsa nacional qüestionava fortament les polítiques del Tercer Reich (Drittes Reich), fet que exasperava el govern alemany, que els considerava com un estat satèl·lit minúscul del qual podien disposar en qualsevol moment quan l'havien de menester.

Ad hoc

L'operació Tannenbaum va ser el tercer de diversos plans d'invasió elaborats per l'Estat Major alemany després que caigués França. Hitler mai no va donar el vistiplau per raons encara desconegudes avui dia. Tot i que la Wehrmacht fingia moviments envers Suïssa en les seues ofensives, mai va provar d'envair-la. Després del dia D, l'operació va quedar suspesa, fet que va permetre mantindre la neutralitat al país.

Justament, a causa de la llarga tradició lligada al pacifisme i a l'estratègica neutralitat política i militar, la Confederació Helvètica no disposava d'un exèrcit permanent convencional. Tanmateix, és una fal·làcia l'afirmació que no en té, ja que l'estructura política suïssa fa viure el fet militar d'una manera molt particular per tal d'evitar conflictes amb l'exterior, els quals durant tantes dècades varen esdevindre quasi omnipresents.

L'estratègia militar, mitjançant l'ús calculat de milícies, es basava en dos aspectes primordials: la defensa estàtica de les fronteres nacionals i el desgast organitzat a llarg termini, combinats amb la construcció organitzada de tot un seguit de forts, anomenats Réduit, concebuts com a baluards estratègics especialment a la zona alpina més alta, els quals van ser molt útils per poder evitar la temuda invasió.

Neutralitat?

Alguns prestigiosos historiadors d'aquest destructiu enfrontament global han fet anàlisis acurades sobre el controvertit paper del Govern suís que apunten a fets extremadament contradictoris. Alguns fins i tot gosen qüestionar obertament que es mantingués una política d'independència real, atès que la neutralitat política era sens dubte molt complicada. Kurt ho explicava sense embuts: "Amb tot, aquesta estratègia va tindre un alt cost, com tot en la vida."

Conservava molts records d'aquest període turbulent. També li agradava valorar el paper que hi havia tingut el seu país. Argumentava que la situació geogràfica solia ser força determinant per al destí dels territoris, així com la causa de singularitats específiques. Suïssa està situada al bell mig del continent i té una àmplia frontera amb Alemanya, el país que va ser al rovell de l'ou del conflicte, i amb altres on la guerra va ser extremadament cruel.

Llavors, va poder exercir la seua neutralitat d'una manera molt singular. Això no obstant, gràcies a aquesta política de teòrica neutralitat, el país va esdevindre una base important per a l'espionatge per a totes les parts del conflicte i va servir com a pont de comunicacions entre l'Eix i els aliats.

L'ideari hitlerià era d'intensa expansió territorial, d'assimilació envers els països fronterers per deixar ben palès qui era l'amo i senyor del continent. En absolut tenien consciència d'un gran territori que englobés el domini lingüístic alemany per un interès lingüístic o cultural. El sentit de superioritat racial, i de superpotència econòmica i militar, ens retrata una obvietat sobre la qual Kurt reflexionava a bastament d'una manera molt afable: "Hitler ens considerava no-res, i el Govern va provar de dissimular la seua activitat tant com podia. Els suïssos eren neutrals en el sentit que si volien enviar armes a Itàlia deien que eren patates."

En altres termes, tot i que faça mal reconèixer-ho: hi havia un alt grau de servitud que li va permetre no ser atacada directament per part del totpoderós i cruel exèrcit alemany.

Creixença en temps bèl·lics

Els seus anys d'infantesa al poble van coincidir amb l'expansió d'aquest sanguinari conflicte bèl·lic que enfrontava països veïns i que va provocar un duríssim acarnissament dels uns contra els altres. De fet, una guerra tan intensa i cruel havia de marcar forçosament tota la ciutadania.

Les conseqüències d'aquesta terrible guerra del planeta eren ben palpables entre la població. Un aspecte evident era que hi havia un munt de refugiats alemanys. En una situació tan dramàtica com és la bèl·lica, les diferents situacions personals o

familiars poden fer esclatar amb facilitat tota mena de problemes de convivència o de malentesos socials.

El menut Kurt va tindre molts anys present el fet que en una casa del veïnat un dia va entrar una família d'alemanys que tenia un fill de la seua mateixa edat. Solia jugar amb relativa freqüència amb aquest xiquet, el qual, com a curiositat, no responia a un nom determinat. Era senzillament el fill dels emigrats! Aquest és un fet ben significatiu, referencial: l'estranyesa de conviure amb persones que tristament han hagut de fugir d'altres països com a conseqüència de baralles armades entre països.

Una altre fet rellevant ens situa davant de la manera de parlar, ja que el menut analista va observar fins i tot algunes diferències dialectals. Com a exemple, *schmutzig* significa 'brut'; en canvi, els suïssos tendeixen a usar l'adjectiu *dreckig*. L'accent diferent i l'ús de vocabulari divers l'encuriosien, com si ja apuntés cap a un interès lingüístic. Un dia aquesta família va desaparèixer, fet que per a Kurt va ser un dels misteris que recordava vivament. Aquells estranys forasters que venen i se'n van, tot i que mai no sabem on! Alguna cosa mancava al trencaclosques!

Com a estat neutral proper a Alemanya, Suïssa va ser una destinació molt buscada pels refugiats antinazis. No obstant això, les lleis sobre els refugiats a Suïssa, sobretot respecte als jueus que fugien d'Alemanya, eren molt estrictes, per la qual cosa han anat causant controvèrsia al llarg de la història.

Des de 1933 fins a 1944 va atorgar-se asil als refugiats només si es trobaven amenaçats a causa de les seues activitats polítiques, per la qual cosa no s'inclouïen com a refugiats acceptables els que vivien sota coacció de raça, religió o origen ètnic. A alguns se'ls va donar permís de tolerància, que els permetia viure als cantons, però no podien tindre un permís laboral per guanyar-se la vida honradament com qualsevol altra persona. Tot i que va negar-se l'entrada a uns 20.000 refugiats jueus, la Confederació Helvètica va donar asil a uns 27.000, més que cap altre país europeu.

La idea general del moment polític era: què farem amb Suïssa? Potser la resposta era: els enviarem els bombers de Munic,³¹ frase comuna als països de l'Europa central, ja que fa referència a un important acord polític signat a la capital de Baviera l'any 1936. Els esmentats "bombers" apagaven el foc d'acord amb els interessos polítics. La crua realitat és que varen deixar desemparats els ciutadans de Bohèmia, Moràvia i Eslovàquia, tres estats que havien constituït l'antiga Txecoslovàquia.

³¹ L'Acord de Munic (en alemany *Münchener Abkommen*) es va subscriure a Munic el 1938, per resoldre la crisi dels Sudets, i preveia la incorporació de l'antiga Txecoslovàquia a l'Alemanya nazi. Aquest tipus de política generalment s'anomena política d'apaivagament (*Appeasement policy*) i implica la consecució de la pau coste el que coste. La conseqüència va ser que Hitler va desestabilitzar la defensa de Txecoslovàquia i es va obrir el camí per a l'ocupació pocs mesos després. Txecoslovàquia era el segon productor d'armament del món i el seu saber fer va ajudar involuntàriament Alemanya durant la Segona Guerra Mundial.

Casus belli a Reinach

La vida del poble i en tots els àmbits rurals continuava sent força pacífica malgrat els temps bèl·lics que corrien. La gran majoria de veïns estaven preparats per a la invasió, tantes voltes anunciada, per la qual cosa disposaven d'una gran quantitat d'indrets amagats a les serralades que podien usar com a refugi ciutadà. Les muntanyes alpines se semblen d'alguna manera als formatges suïssos, atès que estan plens de forats. Aleshores hi havia molts amagatalls i podia reunir-s'hi l'exèrcit en seguretat.

Al pare, Richard Wittlin, li van donar l'ordre que la línia del tramvia havia de continuar fent el mateix recorregut, amb la qual cosa no va haver-se d'incorporar a l'exèrcit i *de iure*³² va estar en reserva, a disposició de la Junta de Seguretat Nacional de la Confederació. *De facto*, va haver de fer tasques d'ajut en la neteja d'alguns túnels extensos de la muntanya, però va evitar haver de ser entrenat en armes.

L'esdeveniment de més preponderància a la ciutat va ser la creació d'un camp militar de dones, Militärwettmarsch, que tenia 32 quilòmetres de llargària, on s'ensenyaven diverses disciplines, com el llançament de granades o les curses atlètiques de protecció. Conseqüentment, va crear-se la Reinacher, oficialment Aargauischer, una cursa d'armes d'uns 10 quilòmetres pel cantó d'Aargau. Passaven a altres cantons com Lucerna i feien diverses escalades com la del Gontenschwil Seitenmoräne fins a Hohrütli, on les corredores feien un breu descans. Quan tornaven a emprendre la cursa, arribaven al rierol de Ricken i al poble de Beromünster, on durant el trajecte trobaven molts espectadors que les encoratjaven. Després d'una pujada considerable a Schlifitobel, hi havia un tram final de dificultat molt més lleugera.

Aquesta cursa d'armes és recordada per bona part de la ciutadania i forma part de les mítiques aventures que van passant-se de generació en generació. *Fugit irreparabile tempus*, el temps va passant però les remembrances perduren *in saecula saeculorum*.³³

32 Per llei.

33 Per sempre més, pels segles dels segles.

3. Jorns de col·legi superior

Farem ús d'una altra asseveració ben apropiada per tal d'encetar un nou capítol sobre la seua trajectòria vital: va anar fent-se gran però el seu idil·li amb els estudis continuava. Des dels sis anys, des que van portar-lo per primera vegada a l'edifici escolar, s'havia erigit com un alumne molt prometedor. Bona part del professorat li pronosticava un futur acadèmic esplèndid, atès que era, com enuncia la dita popular, el primer de la classe: l'alumne ideal a qui voldria impartir classe qualsevol mestre vocacional que té el goig de transmetre els seus amplis coneixements a uns xiquets i xiquetes disposats a assimilar tot el temari que se'ls presente al davant.

Kurt es dedicava en cos i ànima a camps ben diversos de l'aprenentatge. S'interessava molt especialment pels fets històrics i per les anomenades "coses d'antic", per les historietes de ficció que creaven un món fantasiós al seu redós i, molt especialment, pel tipus de llengua que se solia emprar. L'ús específic del llenguatge ja el fascinava des de ben menut! La curiositat per aprendre-ho tot el portava a memoritzar tot un seguit de dates transcendents de la història, i tenia especial predilecció per l'època medieval: les creences religioses de la població o el controvertit paper que hi havia representat la totpoderosa Església catòlica, el model de societat estamental, l'activitat econòmica i comercial, la incipient cultura llibresca. Amb un bon exercici de memòria, anava adquirint i perpetuant coneixements excel·lents, la qual cosa és veritablement essencial en l'àmbit estudiantil.

Ens trobem en una època amb una preponderància evident dels anomenats professors enciclopèdics, que entenien l'ensenyament d'una manera radicalment contrària a la de les darreres dècades, ja que apostaven perquè llurs alumnes donessen fe de tindre vasts coneixements sobre una àmplia amalgama de temàtiques tostemps, i conservessin aquesta detallada informació durant anys i panys.

L'escola de l'adolescència

Quan als deu anys va arribar-li l'hora d'endegar els estudis secundaris, com qualsevol altre xiquet de la seua edat havia d'elegir entre l'anomenada escola superior o una de formació professional. Amb el pas de les dècades van alterant-se els models educatius, encara que s'ha perpetuat aquesta mateixa estructura en la majoria de països occidentals, la qual ha de portar o bé a matricular-se als estudis universitaris o a la incorporació directa al món laboral.

Li van recomanar el Col·legi Superior de Basilea, l'Humanistisches Gymnasium, el qual era el més convenient per cursar els estudis d'humanitats. Els seus pares hi van estar conforme, atès que eren conscients de la importància de la carrera humanística, perquè creien en aquest tipus de formació en valors humans, en coneixements històrics que ajuden a la dignificació de les persones.

Justament, la ciutat de Basilea havia esdevingut una mena d'il·lustre bressol d'aquest tipus d'estudis. El punt més famós es troba ubicat a la cèntrica Münsterplatz, prop de la catedral i amb vistes directes al Rin, en un lloc estratègic al bell mig de la ciutat antiga, des del qual s'accedeix amb facilitat a la zona dels museus i de les construccions més cèlebres. És un edifici veritablement històric, el segon més antic de l'Estat. Al segle XIX rellevants personalitats hi van exercir com a professors: Jakob Burckhardt,³⁴ Wilhelm Dilthey³⁵ i Friedrich Nietzsche.³⁶

A part d'assignatures habituals del currículum, com Filosofia, Pedagogia o Psicologia,³⁷ ofereix assignatures de llengües clàssiques i modernes: com Llatí, Grec, Castellà i Anglès, com a part d'un programa renovat de batxillerat. Quant als estudis acadèmics de nivell més alt, cal destacar que és igualment la seu de la Schola Cantorum Basiliensis, una importantíssima escola d'investigació i de formació musical, considerada el centre més actiu de música antiga del Vell Continent.³⁸

El viatge d'anar i tornar era part intrínseca de la seua rutina diària. A voltes solia agafar el tramvia, però la majoria d'ocasions feia ús de la bicicleta. *Radfahren* és una activitat molt característica als països centreeuropeus per desplaçar-se a col·legi, una imatge que no s'ha perdut, ja que aquest vehicle de propulsió es considera el millor transport per als escolars. És saludable, sostenible, ecològic i molt econòmic tant per traslladar-se per ciutats o per zones rurals.

34 Carl Jacob Christoph Burckhardt (Basilea, 1818-1897) va ser un historiador suís d'art i cultura, professor d'història a la Universitat de Basilea i a l'Institut Politècnic Federal de Zuric.

35 Wilhelm Dilthey (Biebrich, Wiesbaden, 1833 – Seis, Bozen, 1911) va ser historiador, psicòleg i filòsof.

36 Friedrich Wilhelm Nietzsche (Röcken bei Lützen, 1844 – Weimar, 1900) va ser filòsof, considerat actualment com un dels més influents en el pensament del segle XX.

37 Les famoses tres *p* en alemany (PPP): *Philosophie, Pädagogik und Psychologie*.

38 L'any 1954 va fusionar-se amb l'Acadèmia de Música de Basilea, i el 1999 va convertir-se en la Hochschule für Alte Musik (Escola Superior de Música Antiga).

Selbstverständlich,³⁹ es podrien narrar infinitat d'anècdotes sobre aquests trajectes, a voltes accidentats, que són el retrat vivent d'intensos anys de dedicació escolar. Va passar fins a vuit anys en aquest centre, del qual guarda un enorme record positiu, ja que, bàsicament, li va permetre conèixer companys molt lluïts i rebre el mestratge d'excel·lents professors que varen ajudar-lo moltíssim en l'orientació del seu futur acadèmic.

El Gymnasium deixava ben palesa una lògica realitat de l'estructura ciutadana. Al seu grup hi havia fills de metges, d'advocats o, fins i tot, d'un pastor protestant. Aquest fet permetia entrar molt més en contacte amb nois d'altres classes socials, alguns procedents de famílies benestants que tenien a l'abast moltes més oportunitats factibles, els quals se suposava que havien après certs modals refinats a casa.

El menut dels Wittlin mostrava una facilitat especial en l'aprenentatge dels idiomes, mentre que, com ja havíem deixat constància anteriorment, les llengües clàssiques varen esdevindre la seua màxima font d'estudi. Tot i que ja no es parlen habitualment com les modernes, Kurt aixecava el puny (en senyal d'enuig) per explicitar que s'havien de preservar per raons culturals molt fondes: són les nostres raïls, idiomes necessaris que les noves generacions d'estudiosos continuen aprenent per tal de poder accedir als textos del períodes en què aquestes llengües varen ser molt influents en el desenvolupament de la civilització occidental. De pròpia mà, el llatí (antic i vulgar) i el grec clàssic li omplien bona part del seu horari. *Verba uolant, scripta manent*: "les paraules volen mentre que els escrits romanen", una frase filosòfica llatina que va acompanyar-lo al llarg de tota la vida i a la qual va obeir rigorosament.

El Hochdeutsch escolar

Donant voltes com un rodolí, hem de tornar a fer cinc cèntims sobre el model lingüístic emprat a l'escola, conseqüència directa de la baixa consideració tant social com institucional del parlar alamànic suís. El professorat acostumava a usar únicament la llengua estàndard en l'àmbit acadèmic, perquè el dialecte local es tenia per una cosa casolana i de rang inferior. En canvi, com a professional de l'ensenyament anys després, Curt es va dedicar a analitzar la diversitat lingüística, la qual sempre ha considerat extremadament enriquidora.

Quant al dialecte alamànic, es caracteritza per tot un seguit de trets ben peculiars. Com a exemples més significatius: no hi ha pretèrit d'indicatiu, però sí de subjuntiu; en la major part dels dialectes no s'usa el genitiu (terminació de complement del nom); l'ordre en un sintagma verbal resulta molt variable. Els dialectes del suís solen transmetre's via oral, ben poc en l'àmbit de l'escriptura. Són molt escassos els treballs

39 No ho cal dir.

escrits en format dialectal, ja que l'escriptura no està normativitzada, tot i que un bon nombre de paraules dialectals són acceptades com a regionalismes de l'alemany estàndard de Suïssa.

L'ortografia utilitzada pot classificar-se en dos grups: la que intenta mantindre's el més a prop possible de l'ortografia estàndard i la que prova de reflectir la pronunciació característica el més fidelment possible. El resultat de tot plegat és que els alemanys no poden entendre el parlar dels suïssos; contràriament, aquests no tenen cap problema, ja que han rebut una bona formació del llenguatge culte.

Tots els escrits formals (diaris, llibres, actes institucionals, sermons religiosos) i gran part dels informals es fan en alemany estàndard, el qual a voltes rep el nom de *Schriftdeutsch* (alemany escrit).

Avui dia el jovent usa cada cop més el seu dialecte en comunicació escrita informal (per exemple, al correu electrònic o als SMS). De tota manera, la majoria escriu l'alemany estàndard amb més fluïdesa que la variant suïssa. En no haver-hi un estàndard clarificador, qui escriu en dialecte usa la varietat pròpia de la seua regió.

Ad hoc

Els alumnes que aspiren a una carrera acadèmica ingressen als Gymnasium o Kantonsschule, on els preparen per a l'examen Matura. Els que opten per formació professional es matriculen a una Fachhochschule o Höhere Fachschule. Hi ha un total de 14 universitats públiques.

El fet religiós a casa

Al fet lingüístic diferencial s'hi ha d'afegir un altre, el religiós. Els seus progenitors van seguir els vells costums i van batejar-lo, amb la qual cosa es va convertir en membre de la Santa Església Catòlica Apostòlica i Romana. La seua mare tenia problemes de salut i no es prodigava regularment pels serveis religiosos, per la missa. Com que tenia reumatisme crònic, no podia desplaçar-se a gaires llocs. Llavors, no va rebre una formació religiosa estricta a casa, encara que va fer d'escolà a l'església local en algunes ocasions.

El rector de la parròquia va interessar-se diverses ocasions per aquell xiquet que sorprenia tothom amb uns resultats acadèmics tan prometedors, fins i tot es pensava que podria arribar a fer-se sacerdot en un futur no llunyà, però no van complir-se les expectatives. Encara que puga semblar un xic estrany, no es definia com una persona amb uns fonaments religiosos fermes, a despit que havia estudiat a fons un llarg nombre de teòlegs medievals amb un contingut doctrinal de molt nivell.

Esportista

Al Gymnasium es fomentava altament la pràctica esportiva, com una aïna essencial per a l'aprenentatge acadèmic. *Mens sana in corpore sano*, com bé remarca la famosa dita llatina. La seua especialitat era l'atletisme en pista, ja que era molt bo en una modalitat en especial, l'esprint. Destacava per la rapidesa i la capacitat de reacció, que li van permetre assaborir la dolçor del triomf diverses vegades.

Els estaments educatius encoratjaven la participació esportiva mitjançant la competitivitat regulada, és a dir, l'organització de competicions entre estudiants de diferents itineraris acadèmics. Eren certàmens animats, caracteritzats pel lluïment particular de la bandera de les llengües o de les matemàtiques, i es convertia en un orgull per als que l'aconseguien posar al lloc més alt. No cal dir que l'eterna disputa entre lletres i ciències planava en tot moment!

Va saber combinar a la perfecció aquesta afició a l'esport amb la realització d'activitats acadèmiques. Tot amb tot, va ser un esportista vocacional durant molts anys, amb l'exercici d'altres modalitats, com el senderisme o el muntanyisme, que practicava amb la freqüència que l'activitat lectiva li permetia.

Esperit aventurer

Curt solia esmentar freqüentment i amb orgull una altra asseveració ben il·lustrativa: "No vaig dedicar-me a la cria de vaques perquè van agradar-me els llibres." Arbitràriament, ja no li havien ensenyat l'ofici de vaquer perquè l'agricultura i la ramaderia estaven destinades als joves menys instruits. Als qui sabien de lletra se'ls apartava, ja que es tenia la creença que es podrien llaurar un futur força més brillant i sense tant d'esforç físic tantes voltes poc recompensat.

En general, per a aquesta generació el pla habitual era deixar el poble, anar-se'n cap a altres indrets per conèixer món i fer fortuna. Era un temps en què no era gaire complicat trobar una faena suficientment remunerada, cosa que promovia la fugida envers l'aventura.

Quan era adolescent, se sentia ben a gust en la vida de poble; només anava a la ciutat ocasionalment a divertir-se. El seu pare feia el trajecte com a conductor envers Basilea, cosa que li permetia viatjar gratis en qualsevol línia de tren. Solia anar a Berna on vivien els padrins, amb els quals tenia una estreta relació. El padrí era policia municipal, sempre va estar molt per ell, i li va fer descobrir molts indrets amagats de la Hauptstadt helvètica. Els monuments, els cinemes, els parcs replets de gent, tota una vida cosmopolita se li mostrava com un món per descobrir.

La Romandia

El territori francòfon suís abraça geogràficament una part significativa del país, i hi té una gran influència sobretot a causa de la importància econòmica de la capital, Ginebra. Coneguda en francès com a Genève, va ser la ciutat d'acollida de milers de catalans durant els anys cinquanta. A partir de 1956, amb l'obertura de les fronteres per part del règim dictatorial franquista, va proliferar el fenomen de l'emigració⁴⁰ per treballar en àmbits com la ferralla.

Aquesta Suïssa romanda, que es coneix popularment com a Romandia, comprèn els cantons de Ginebra, Vaud, Neuchâtel i el Jura, així com les zones francòfones dels cantons de Berna, Valais i Friburg. Al voltant d'1,5 milions de persones (el 20% de la població suïssa) hi habita. El sistema educatiu inclou l'aprenentatge de l'alemany germànic. Aquest és un aspecte important a destacar, ja que una societat amb una gran diversitat lingüística porta justament a preguntar-se: per què he d'aprendre llur llengua i ells no la meua? Més encara en el cas de dos llengües internacionalment potents com són la francesa i l'alemanya, les quals pertanyen a dos poderoses potències europees.

Amb tot, no tot són flors i violes, com admetia el nostre biografiat. Les fronteres lingüístiques també suposen la creació d'algunes de socials. Malgrat la tolerància cultural de què ha presumit Suïssa històricament, s'han mantingut certs estereotips per a cada comunicat lingüística, que no la deixen precisament en un bon lloc. Una suposada superioritat organitzativa, en els afers econòmics dels habitants de la zona alamànica, tendeix a qualificar de ganduls els de la francesa, i de bruts els de la italiana, mentre que aquestes darreres comunitats contraataquen mirant-se de reüll els veïns del nord com a persones avorrides, gens imaginatives i que no deixen lloc a l'espontaneïtat.

Aquesta mena d'antagonisme, superior a la rivalitat, pot ser la causa que no hi haja el mateix nombre de contactes socials entre els diversos cantons amb idioma diferent. Com a prova més evident, no hi ha hagut històricament ni tan sols tants casaments (o relacions estables de parella) entre membres de les diferents comunitats lingüístiques. El concepte específic de "l'altra banda de la muntanya" va fent el seu camí; forma part intrínseca de la idiosincràsia ciutadana.

40 Milers de catalans, sobretot provinents de les Terres de l'Ebre, van triar el camí de l'emigració, mentre Ginebra esdevenia una ciutat menuda amb un fort accent català.

4. Basilea, bressol universitari

La seua llarga vinculació universitària va endegar-se durant el fructífer període com a estudiant de la Universitat de Basilea, en la qual va cursar *Romanische Philologie*, Filologia Romànica. La carrera va atansar-lo a tot un seguit de llengües anomenades romàniques, que tenen la base en els antics llenguatges vulgars que varen evolucionar del llatí a partir del segle x a l'Europa occidental. Durant els anys en què va cursar l'Abitur al Gymnasium, l'equivalent suís al batxillerat, va anar agafant un notable interès per conèixer parles que compartien amb el francès l'arrel llatina. Ben conscient d'allò que el motivava, va decidir-se per la filologia iberoamericana, que li permetria aprendre adequadament lingüística, llengua francesa i literatura italiana. Paral·lelament, va anar incorporant altres estructures lingüístiques. El seu posterior estret lligam amb la llengua catalana, i la seua literatura i cultura, també sorgeix durant aquests intensos anys de formació i de creixença acadèmica.

Les llengües romàniques

La seua reeixida afinitat amb la romanística va arribar molt d'hora de la mà de la llengua dels doctes Molière i Baudelaire, la qual, per raons òbvies de veïnatge, era la primera parla no nativa que aprenia l'alumnat de la *Deutschschweiz*⁴¹ al currículum escolar.

Va tindre l'oportunitat de perfeccionar-la degudament durant una estada productiva a París, gràcies a la qual va aconseguir un destacat domini acadèmic. Des de llavors, el francès esdevindria la base crucial de la seua vida professional.

41 La Suïssa alemanya. L'alemany és la llengua oficial en 17 dels 26 cantons suïssos. Uri, Schwyz, Obwalden, Lucerna, Zuric, Glaris, Soleura, Basilea Ciutat, Basilea Camp, Schaffhausen, Appenzell Auserrhoden, Appenzell Innerrhoden, Sankt Gallen, Aargau i Thurgau. Tres cantons són bilingües alemany-francès: Berna, amb majoria alemanya (84%), i Friburg i Valais, on l'alemany està en minoria (prop del 30%). Finalment, el cantó dels Grisons és oficialment trilingüe: alemany (68%), romanx i italià.

A la vegada, disposava d'uns coneixements d'italià molt bons, en què va aprofundir durant una estada de sis mesos a la influent ciutat de Florència per assistir a classes d'un curs intensiu d'aquesta melodiosa parla transalpina. La *beglia Firenze* li va causar admiració, bressol del Cinquecento i dels artistes més rellevants dels que es fan i es desfan, com els universalment famosos Leonardo da Vinci, Miquel Àngel o Donatello.

No s'aturava el seu anhel per formar-se en llengües romàniques, per la qual cosa també va creure convenient matricular-se en un curs d'estiu de romanès a Bucarest. Havia rebut el mestratge del professor Butouier, que era tot un especialista en els estudis sobre els trobadors francesos. Era igualment un bon coneixedor de la llengua romanesa antiga, la qual ensenyava en alfabet ciríl·lic. A la vegada, li va fer agafar interès pel provençal antic. Li va aconsellar que podia hostatjar-se en una casa de la cultura a la ciutat d'Avinyó, on podria tindre contacte directe amb l'antiga llengua d'oc, ja que hi havia un bon nombre de parlants i altres estudiosos que tenien interès en la recuperació del llenguatge antic.

Com a contrapunt final, hem de donar relleu al seu estudi del *rumantsch*. El romanx, a voltes anomenat grisó, és una llengua romànica que es parla en diverses zones dels Grisons i que forma part de la branca retoromànica, conjuntament amb el ladí i el furlà. Inclou quatre dialectes i el parla el 13% de la població d'aquest cantó muntanyós, del qual és llengua cooficial d'ençà de 1974; la quarta llengua nacional de la Confederació Helvètica a partir de 1938.

A part del seu apassionament per les llengües romàniques, va prendre la decisió d'estudiar-lo fermament pel romanticisme que suposava el fet que és la llengua parlada pel 0,9% dels suïssos, però l'única veritablement autòctona del país. Kurt estava convençut que malgrat les dificultats per les quals estava passant, l'idioma se salvaria. Malgrat tindre l'estatus d'oficial, no tots els documents s'han de traduir a aquest idioma. A més, hi ha la qüestió de la transmissió generacional, que ha fet que s'hagi anat aturant entre els més joves. Una afirmació final seua dona peu a l'optimisme: el costat més positiu és que qualsevol persona que escriga alguna cosa en romanx, la veurà publicada en un termini més o menys curt per l'esforç que requereix mantindre la llengua materna.

La universitat

La Universitat de Basilea va ser fundada el 1460. Els més de 550 anys d'història la converteixen en la més antiga del país: una mena de títol honorífic que li permet traure pit com a institució. Gaudeix d'una reputació acadèmica excel·lent, atès que pot presumir de resultats brillants en l'àmbit de la recerca al llarg dels segles. Igualment, ha comptat amb destacats docents que li han permès perpetuar el prestigi.

Actualment s'hi matriculen uns 13.000 estudiants, un gran percentatge dels quals procedeix de països d'arreu del món. Té set facultats que imparteixen bona part de les disciplines acadèmiques actuals. S'ha volgut especialitzar en cinc àmbits molt definits: ciències humanes, estudis audiovisuals, nanociència, sostenibilitat i recerca energètica, i estudis globals. En els rànquings internacionals se situa entre les cent milers quant a eficiència en camps molt diversificats de la investigació, un resultat que és l'espill d'anys de bon saber fer i de màxim convenciment en les seues possibilitats.

Cal destacar aquestes llargues arrels de la universitat a la potent regió de Basilea en els àmbits econòmic i cultural. Una de les activitats primordials és la col·laboració estreta amb altres institucions universitàries internacionals per contribuir a fer notables avenços pel que fa a investigacions científiques i humanístiques.

La seua remembrança

“Das Paradies habe ich mir immer als eine Art Bibliothek vorgestellt.”

JORGE LUIS BORGES

“Sempre m'he imaginat el paradís com una mena de biblioteca”⁴²

JORGE LUIS BORGES⁴³

Els primers records de la universitat l'encaminen a la biblioteca, indret que va colpir-lo veritablement. El seu primer contacte directe va ser en un local llibresc important que va passar a formar part de la seua quotidianitat. Va sorprendre'l la quantitat de saviesa que els llibres amagaven, frase cèlebre de l'estudiós suís que li agradava mencionar ara i adés. Estava ansiós per aprendre i va enamorar-se dels llibres, fet que li havia de durar tota la vida. Va ser un usuari assidu de biblioteques al llarg del temps, en les quals va passar llargues estones d'aprenentatge i de formació permanent.

A l'encop, sentia nostàlgia en fer remembrança explícita de les reunions que organitzaven als diferents seminaris amb els professors més prestigiosos, els quals eren quasi venerats per bona part dels alumnes. Els veien com a inescotables pous de saviesa que sabien transmetre els seus coneixements tothora, amb esperit bàsicament vocacional, disposats a ajudar tothom malgrat ser força estrictes quant als resultats acadèmics.

Va aprendre en la forma deguda l'alemany gramatical, fet que per a un suís era força important, ja que el portava a conèixer la part culta de l'idioma i abandonar els

⁴² Frase que difon el web de Reinach.

⁴³ Jorge Luis Borges Acevedo (Buenos Aires, 1899 – Ginebra, 1986) va ser un dels escriptors més destacats de la seua generació, admirat pels seus contes, assaigs i obra poètica.

trets dialectals que “contaminaven” i el mantenien en la ruralitat més estricta. Ja en època de maduresa, rebutjaria completament aquesta concepció idiomàtica tan trivial.

Sobretot, no volia passar per alt un esment molt sentit pel professor de llatí per la gran qualitat com a docent i pel seu humanisme alligador. Anys a venir, en haver fet la primera traducció literària de Ciceró, li va portar la separata com a obsequi, com a mostra de reconeixement per la seua categoria com a ensenyant.

Va anar assolint una extraordinària cultura humanística. Va conèixer de prop els grans clàssics llatins com Virgili, Ovidi, Tàcit o Marcial, el cèlebre autor dels epigrames. Va arribar a dominar completament les estructures arcaïques de la gramàtica de l'idioma romà, fet que li va anar com anell al dit per tal de desenvolupar al màxim nivell els estudis literaris medievals, en els quals va especialitzar-se.

Ab illo tempore,⁴⁴ podia entendre una conversa especialitzada en llatí. Mai no va considerar que fos una llengua morta; no ho podia ser si la parlaven encara molts teòlegs, historiògrafs, museòlegs i estudiosos literaris. De fet, hi ha hagut un bon nombre d'historiadors del segle xx que han continuat fent els estudis en llatí. A les Terres de l'Ebre, la personalitat de mossèn Joan Baptista Manyà sobresurt per damunt de tots. Figura de les lletres catalanes i mestre de grans literats i intel·lectuals, l'influent teòleg escolàstic gandesà va ser l'autor de *Theologulema*, entre altres obres importants en l'àmbit del pensament, la gran enciclopèdia doctrinal que encara pot consultar-se en moltes facultats de teologia d'arreu del món. Al Maestrat, destacarem el llatísta mossèn Joaquim Garcia Girona,⁴⁵ que va fer la traducció al català del *Del jardí d'Horaci* als anys vint.

Significativament, durant els seus anys universitaris hi havia grups d'alumnes que es reunien per parlar en llatí, sessions a les quals solia assistir amb certa freqüència. Indubtablement, ens situem en un àmbit intel·lectual de pes, amb estudiants amb una gran passió humanística i amb notables coneixements filosòfics. D'allí en van sortir bones amistats i col·laboracions lluides, amb alguns futurs *scholars* que varen fer carrera gràcies a aquests alts coneixements de llengües clàssiques.

Avui dia, en un àmbit educatiu diferent, hi ha nombrosos webs⁴⁶ per ensenyar llatí que inclouen espais de debats i fins i tot alguna emissora radiofònica que retransmet programes d'informació general. La més seguida pels especialistes és Nuntii Latini, que emet des de Finlàndia.

Quant al grec clàssic, li havia costat més aprendre'l, el trobava una mica més difícil per l'alfabet. Tot i això, va atrevir-se a fer traduccions directes a l'alemany modern, la qual cosa és ben remarcable.

44 Des de llavors.

45 Joaquim Garcia Girona (Benassal, Alt Maestrat, 1867 – Baeza, Jaén, 1928), poeta i traductor dels clàssics llatins, autor de *Seïdia*, la gran epopeia de la reconquesta del País Valencià.

46 <<https://arena.yle.fi/1-1931339>>.

Vida estudiantil

Va passar vuit anys a la universitat, un període inoblidable de la vida que li va servir per orientar adequadament el futur. Alguns dels seus companys van seguir la tradició familiar respectiva i van esdevindre metges, enginyers o professors. Aquest era un fet molt habitual a l'època, fins i tot en treballs manuals o oficis artesans de l'àmbit no universitari, com forner, ferrer, lampista o fuster.

Altres companys han publicat llibres i han esdevingut personatges de prestigi. Com a exemple, Martin Steinmann, que va ser curador de manuscrits de Basilea a la Universitat. Hi va tindre una estreta relació. Als dos els agradava la botànica. Des del seu poble es veia una muntanya on hi havia una cova i un dia hi van fer una excursió geològica per a l'escola. Van anar-hi sols amb candeles i pantalons curts. Van ser els pioners en aquest tipus d'activitat. No era una cosa senzilla, ja que perfectament s'haurien pogut quedar dins i tindre dificultats per eixir-ne.

Martin Steinmann va nàixer a Zuric el 1942; era un any més jove que Kurt. Va llicenciar-se en arquitectura, però va guanyar-se la fama com a historiador arquitectònic i publicista. Va ser nomenat professor emèrit de l'EPF de la ciutat de Lausana.

Els estius universitaris

A causa de la privilegiada situació geogràfica de Reinach, durant l'estiu s'organitzaven colònies de vacances per esquiar, per a les quals necessitaven monitors. Va gaudir d'allò més amb l'oportunitat de treballar com a instructor d'esquí durant algunes temporades estivals. Se li donava bé, com la majoria d'esports, i en particular li encantava la modalitat de descens, en la qual havia de demostrar audàcia i resistència.

En altres ocasions va treballar com a monitor de vacances per a joves francesos a Alsàcia, on també es parla alemany a causa dels condicionaments històrics que l'han portat a pertànyer a països diferents. Els dialectes de l'alemany duen molts estudiosos curiosos a fixar-se a bastament en llur parlar. No cal dir que li va encantar igualment aquest contacte lingüístic, amb el qual va aprendre molt sobre fonètica i vocabulari, també pel que fa a l'ús en l'àmbit de la sociolingüística.

La població local és d'origen germànic, i la seua parla és l'*elsässich* o *elsaser dicht*, dialecte alamànic semblant a les variants alemanyes parlades a Suïssa o Suàbia, amb manlleus a la llengua francesa, que durant molt de temps ha estat la llengua materna de la majoria d'alsacians. Ara bé, actualment l'única llengua oficial és el francès. A partir de 1992, s'han anat creant als instituts, amb el propòsit de preservar l'alsacià, seccions bilingües paritàries en què l'ensenyament es transmet en francès i alemany. El 5% dels alumnes alsacians de secundària estudien en aquestes seccions. L'alsacià es

pot aprendre a preescolar i a primària, encara que l'escrit es fa en alemany, ja que es considera la versió escrita comuna al conjunt de dialectes. Mentrestant, des del 1990, l'associació ABCM Zweisprachigkeit ha obert escoles bilingües amb uns 12.000 alumnes escolaritzats.

Una altra de les seues diversions preferides estivals era anar d'excursió amb companys. El contacte amb la natura va fascinar-lo al llarg de tota la vida. Tenia un oncle que criava vaques i molts companys anaven a casa seua a recollir-ne la llet. Després els joves anaven a arreplegar llenya al bosc, indret en què podien fer tota mena de trapelleries a redós d'arbres majestuosos.

Doctorat

Va doctorar-se l'any 1965 amb una tesi sobre la traducció catalana del *Llibre del tresor*, de Brunetto Latini, per Guillem de Copons, un document escrit en francès i suposadament compilat entre el 1381 i el 1404. La seua feina passava per la transcripció del manuscrit que hi havia a la Biblioteca de Catalunya, la qual el règim franquista havia rebatejat com a Biblioteca Central. L'havia de copiar a mà amb un llapis. Posteriorment, la passava a màquina amb la històrica Olivetti.

El va impressionar la figura de Josep Maria de Casacuberta,⁴⁷ membre de la Secció Filològica de l'IEC i director de la col·lecció *Els Nostres Clàssics*. Creia que era molt seriós i ho controlava tot de molt prop ja que volia traure a la llum obres de qualitat extrema. Curt afegia que algunes famílies adinerades adquirien aquests llibres per patriotisme, no per interès estrictament històric o literari. Ell anava fent-ne una transcripció acurada. La hi llegia en veu alta, i se l'escoltava atentament; després s'ho tornava a llegir tot des de la primera línia.

Diferents apunts enciclopèdics ens informen que, com a cortesà reial, Guillem de Copons va exercir els oficis de cambrer de la infanta Violant de Bar i de cavallerís de l'infant Joan, al servei del qual, ja com a rei Joan I, va continuar fins a 1396 amb aquest mateix càrrec. Posteriorment, va estar al servei de Martí I almenys fins a 1404 i va ocupar l'alcaidia de Daroca (1387-1402). El servei als monarques va dur-lo sovint a encapçalar missions i ambaixades a França (sobretot a la cort dels ducs de Berry), algunes de les quals relacionades amb l'adquisició de llibres.

En una data indeterminada, anterior a 1418 (i potser anterior a 1410), va traslladar del francès al català el *Llibre del tresor* de Brunetto Latini (va dedicar l'obra a Pere d'Artés, canonge de la seu de València). La traducció, tal com és habitual entre

⁴⁷ Josep Maria de Casacuberta i Roger (Barcelona, 1897 - 1985) va ser filòleg i editor. Llicenciat en dret (1917) i en filosofia i lletres (1921); va cursar estudis de filologia romànica a Montpeller i a Zuric. Va ser membre de l'Institut d'Estudis Catalans (1958) i de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1962).

llengües romàniques, és absolutament literal; l'únic que hi destaca és, d'una banda, la tendència a abreujar l'original i, de l'altra, el recurs de les parelles de sinònims que substitueixen una paraula de l'original.

Personalitats locals

Creiem oportú relacionar les grans personalitats amb d'altres del territori que va veure-les nàixer. Justament, el personatge més prestigiós nascut en aquesta regió també està lligat al fet literari estrictament.

Ad hoc

Carl Spitteler, nascut a Liestal el 1845. Va ser un prolífic escriptor i crític literari que va rebre el premi Nobel de literatura l'any 1919, per la qual cosa se'l considera com una autèntica patum de les lletres suïsses d'arrel germànica.

Nogensmenys, voldríem esmentar altres personalitats vinculades a Basilea Camp. Igualment en són naturals Oskar Bider, el primer aviador que va creuar els Alps l'any 1913; els historiadors Hans-Rudolf Heyer i Daniel Hagmann, i l'actriu Anne Marie Düringer.

5. La influent figura de Germà Colón

Les expressions col·loquials solen resultar del tot entenedores, car formen part d'un registre molt proper al ciutadà. Quan es tracta de la lloança d'una il·lustre personalitat, aporten una sensació perceptible de bonhomia. Curt explicava meravelles del doctor Germà Colón i Domènech. En feia una evocació ben eloqüent i, per damunt de tot, reconeixia el seu mestratge en haver-lo encaminat envers els estudis literaris d'alt rang. El seu *modus operandi*⁴⁸ va causar sensació, tostemps a la recerca d'un model docent de qualitat que li facilités l'atracció de deixebles que, un cop ben formats acadèmicament, mostressen llur franca predisposició envers la realització d'una notable tasca investigadora.

A principis de la dècada de 1960 a la Universitat de Basilea va crear un seminari d'estudis iberoromànics (tota una escola d'hispanística i catalanística), per tal d'ensenyar majoritàriament la llengua i literatura castelleses i portugueses, tot i que hi va incloure molt significativament estudis relacionats amb la llengua d'Ausíàs. El lingüista José Enrique Gargallo⁴⁹ valora de manera primordial el fet que va anar consolidant una nodrida escola de romanistes,⁵⁰ els quals han sigut històricament enquadrats amb el nom d'Escola de Basilea, un fet ben destacable en un centre universitari europeu de les seues característiques. Posava èmfasi en el fet que aquests romanistes eren d'origen germànic i tenien un currículum investigador de primeríssim ordre, a més d'un ampli i rellevant bagatge com a professors universitaris en territoris anglòfons, francòfons o germanòfils: Curt Wittlin (Universitat de Saskatchewan), Beatrice Schmid (Universitat de Basilea), Michael Metzeltin (Universitat de Viena), Rolf Eberenz (Universitat de Lausana), Yvette Sánchez (Universitat de Sankt Gallen) i Pere Ramirez (Universitat de Friburg).

48 Manera d'actuar i treballar.

49 José Enrique Gargallo Gil (La Puebla de Arenoso, Alt Millars, 1960) és filòleg i lingüista. És catedràtic de Filologia Romànica a la Universitat de Barcelona, membre numerari de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans des de 2016, on dirigeix la digitalització de l'*Onomasticon Cataloniae* de Joan Coromines.

50 José Enrique Gargallo, *Germà Colón i Domènech. Semblança biogràfica* (Barcelona: IEC, 2021), pàg. 9 i 10.

D'entre tots ells, per la vinculació estreta amb el català, no podem passar per alt la figura de Beatrice Schmid: membre de l'Institut d'Estudis Catalans, presidenta de l'Associació Internacional de la Llengua Catalana i professora de filologia catalana, hispànica i romànica a les universitats de Berna, Neuchâtel i Basilea.

Castellonenc d'origen, va veure la primera llum el 30 de novembre de 1928. A partir d'una llarga enumeració d'estudis, va esdevindre un dels lingüistes més rellevants de la lexicologia catalana de la centúria passada. Va estudiar filologia romànica a la Universitat de Barcelona, al costat de grans referents de la lingüística com Antoni Badia i Margarit⁵¹ i Martí de Riquer.⁵² Amb tots dos va compartir fervor per l'estudi filològic d'un bon grapat de llengües romàniques, i va treballar per l'exteriorització dels fets literari i cultural català. Va doctorar-se el 1952 a la Universitat de Madrid amb una tesi basada en els aspectes dialectals del parlar de la seua comarca, la Plana Alta, la qual va suposar una aportació important per a la dialectologia catalana durant aquella duríssima postguerra en què el català havia sigut bandejat, pel dogmatisme genocida del règim dictatorial, tant de la vida pública com de l'acadèmica.

Va rebre una beca d'estudis que li va permetre desplaçar-se a la ciutat flamenca de Lovaina,⁵³ atès que la seua universitat catòlica era la més antiga de Bèlgica i una de les més prestigioses del Vell Continent. Havia sigut saquejada pels alemanys el 1914, operació durant la qual va destruir-se la biblioteca, amb més de 300.000 volums. L'any 1968, com a conseqüència dels recurrents problemes lingüístics entre els col·lectius flamencs i valons, va veure's forçada a dividir-se en dos universitats: la Katholieke Universiteit Leuven, de parla neerlandesa, situada a Lovaina, i la Université Catholique de Louvain, de parla francesa, situada prop de Lovaina la Nova.

Encara que les llengües són una riquesa veritablement essencial per a tota col·lectivitat, el contacte lingüístic no és fàcilment acceptat en àrees determinades, fenomen que havia encuriósit de debò els més notables especialistes com Wittlin o Colón. Tant a Bèlgica com a Suïssa el joc d'equilibris entre les diferents col·lectivitats lingüístiques ha esdevingut prou eficient, cosa que ha garantit un cert nivell de cohesió nacional, a despit de les habituals disputes entre les minories culturals.

51 Antoni Maria Badia i Margarit (Barcelona, 1920-2014) va ser un filòleg especialista en història de la llengua i gramàtica catalana. *Doctor honoris causa* per diverses universitats, va ser president de la Societat de Lingüística Romànica (Société de Linguistique Romane), president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, president de la Societat Catalana d'Amèrica del Nord (North American Catalan Society) i de l'Associació Germanocatalana (la Deutsch-Katalanische Gesellschaft), a més de president del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986). Va ser responsable de l'àrea de lingüística de la Gran Enciclopèdia Catalana.

52 Martí de Riquer i Morera (Barcelona, 1914-2013) va ser escriptor i filòleg, president de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1963-1996), membre de la Reial Acadèmia de la Història, del Centre de Cultura Valenciana i de la Societat Hispànica d'Amèrica. Va ser catedràtic emèrit de Literatura Romànica de la Universitat de Barcelona.

53 Lovaina (en flamenc: Leuven; en francès: Louvain; en alemany: Löwen) és una ciutat i municipi de la província belga del Brabant flamenc.

Posteriorment, va trepitjar terra helvètica en establir-se a Zuric, on va entrar en contacte amb alguns dels romanistes europeus més prestigiosos com ara el Dr. Sever Pop.⁵⁴ Va treballar braç a braç amb el Dr. Walther von Wartburg,⁵⁵ autor d'una autèntica obra mestra: el *Französisches Etymologisches Wörterbuch (FEW)*. Es tracta d'un diccionari que presenta una extensió i riquesa impressionants, en ser un intent reeixit de recollir tot el lèxic del francès, de l'occità i del francoprovençal d'aquell temps, i donar a la vegada l'origen, la història i les transformacions de les paraules recollides. Colón hi va col·laborar de primera mà. No sabem fins a quin punt Curt exagerava una mica quan feia la contundent afirmació següent: "Gosaria a dir que quasi la meitat de les entrades són seues!"

L'il·lustre filòleg li va proposar l'obertura d'un lectorat de castellà a la Universitat de Basilea, on va poder excel·lir en la carrera acadèmica: com a *privat-dozent* a partir de 1959, com a catedràtic numerari a partir de 1967, i el 1997 com a catedràtic emèrit.

Va ser també professor a la Universitat d'Estrasburg⁵⁶ (del 1968 al 1972) i a la Universitat Autònoma de Barcelona (1973-74). A Basilea va dirigir nombroses tesis doctorals, entre les quals el lligam primordial de la seua relació: la direcció de la tesi de l'investigador de Reinach l'any 1965, la qual va suposar tota una fita històrica en ser la primera que es llegia en català⁵⁷ a la Confederació Helvètica.

Va conèixer la seua primera esposa⁵⁸ durant una visita a la regió d'*Alsàssia (Elsàss en alsacià)*, pertanyent a l'Estat francès, amb la qual cosa va establir-se de manera permanent en territoris germanoparlants: *die deutschsprachige Länder*. A ciutats com Estrasburg, la diversitat lingüística esdevenia tota una font d'inspiració, s'hi mesclaven llengües i cultures per a una ciutadania que havia vist com s'alteraven la bandera i la simbologia estatals amb una inusitada freqüència, amb la qual cosa la identitat s'entén d'una manera francament heterogènia.

Ab initio,⁵⁹ Curt va quedar impressionat per la seua saviesa i per la qualitat de la seua tasca com a professor de castellà, alhora que enlairava en tot moment un aspecte en particular: sempre trobava l'excusa per introduir lèxic català i fer cinc cèntims de la seua llengua nativa, una parla amb una dilatada història que havia gaudit del Segle d'Or de les lletres durant la baixa edat mitjana, quan encara la totalitat de les llengües occidentals estaven en vies de formació literària.

54 Sever Pop, nascut a Poiana (Romania) el 1901, va traspassar el 1961 a Lovaina. Va ser un prestigiós filòleg romanista romanès.

55 Walther von Wartburg (Riedholz, cantó de Soleure a Suïssa, 1888 – Basilea, 1971) va ser un filòleg alemany suís de gran vàlua per a la romanística.

56 Estrasburg.

57 José Enrique Gargallo, *Germà Colón i Domènec. Semblança biogràfica* (Barcelona: IEC, 2021), pàg. 10.

58 En segones núpcies, ja en una edat avançada, va contraure matrimoni amb Maria Pilar Perea. i catedràtica de dialectologia catalana i història de la llengua catalana a la Universitat de Barcelona.

59 Des del principi.

Del seu model docent en destacava de manera primordial que no es concentrava únicament en la llengua, sinó que no diferenciava idioma i cultura, ja que tenia el costum d'introduir textos literaris. Curt va continuar fent seu aquest estil docent, i en va fer bandera en tot moment. Deia d'ell, i no és una simple curiositat, que aprofitava cada ocasió propícia per dir que aquell mot en català es deia d'aquella manera, o que tal autor no era de raïl castellana sinó que era nascut a Maó o a València. De sobte, se li il·luminava el rostre quan remembrava que Colón tenia un projecte gegantí: elaborar un gran diccionari històric del català, amb centenars d'articles amb l'explicació precisa de cada paraula, incloent-hi la situació sociocultural que li podia canviar el sentit. Finalment, va veure'n la llum un de semblant sota l'autoria de Joan Coromines, el qual ell creia que no estava tan minuciosament confeccionat com el que preparava el mestre Colón.

El lingüista castellanenc va haver d'aprendre adequadament l'alemany, era la primera tasca important per fer una carrera d'èxit en l'àmbit docent i lingüístic. Va fer un gran esforç per trobar un bon nombre de contactes dialectals en territoris com: *Elsäss* (Alsàcia), *Deutsch Schweiz* (Suïssa almanica), *Österreich* (Àustria), *Sachsen* (Saxònia), *Norddeutschland* (el nord d'Alemanya), *Schwaben* (Suàbia), o *Fürstentum Liechtenstein* (el Principat de Liechtenstein). El professor Curt Wittlin va aprendre d'ell aquest tipus de filosofia lingüística que va marcar-lo tota la vida:

Les paraules, no hi ha prou en saber què signifiquen, sinó llur història. Per què han evolucionat, quina és la història de les coses? Com a exemple, ell ens ensenyava els noms de les plantes, camps de blat, i preguntava els estudiants si podien distingir si això era blat o algun altre cereal. La lliçó a aprendre era: saber la paraula i no la cosa és una pèrdua total de temps.

Ad hoc

Va ser investit doctor honoris causa per la Universitat de València el 1984, per la Universitat d'Alacant el 1990, per la Universitat Jaume I de Castelló i per la Universitat Autònoma de Barcelona el 2003. Va donar la seua biblioteca personal (més de 20.000 obres) a la Universitat Jaume I de Castelló. El centre de formació d'adults de la seua ciutat natal porta el seu nom.

Relació fructífera

Ab ouo,⁶⁰ la relació que va tindre amb el professor castellonenc va ser força estreta i cordial; va superar amb escreix els típics contactes professor-alumne. Com a exemple més palpable, mai no van interrompre els lligams acadèmics i professionals que els aplegaven. Havien intercanviat publicacions, s'havien fet cinc cèntims dels projectes mutus, i havien compartit una visió lingüística i literària que els havia nodrit a tots dos. Varen ser tants els camps que els havien unit que podem considerar les seues carreres com a paral·leles.

Curt era una persona agraïda. Reconeixia que sense aquest mestratge no s'hauria atansat a la cultura catalana, ni li hauria dedicat tants fervorosos esforços. El professor Colón va fer-li agafar curiositat per aquesta llengua nova per a ell, l'aprenentatge de la qual agafava tons de mítica resistència. Era la llengua que es parlava a Barcelona, l'únic indret dels Països Catalans que li sonava.

Magister Curt dixit,⁶¹ de seguida va notar que en els textos que llegien en castellà a les seues classes usava paraules d'arrel catalana. *Nota bene*⁶² que quan els explicava història de la literatura espanyola, sempre solia introduir un autor que no era de raïl castellana, tot i que potser escrivia en castellà. *Ad libitum*,⁶³ sempre aprofitava qualsevol motiu per parlar amb passió i estima del català i dels seus autors. Aquesta era la seua manera de fer país, fent llengua! I, de fet, va ajudar a formar, entre altres il·lustres lexicògrafs, un deixeble de luxe, com va ser Curt Wittlin: un dels estudiosos més importants del català que ha treballat fora de les nostres fronteres lingüístiques!

En jubilar-se, va ser nomenat catedràtic emèrit de la Universitat de Basilea. La figura de Colón era difícil de substituir. Trobar un successor no era una empresa senzilla. Malgrat que altres professors impartien llengües romàniques, el repte d'ocupar la seua plaça semblava que feia tremolar les cames a uns quants. El seu mestratge havia deixat empremta. Curt Wittlin havia après de la seua mà un missatge principal: "La cultura és considerada com un luxe, com un extra, sense gaire al·licient per a la classe política. En canvi, si no es manté apropiadament, desapareix, i llavors es perd tot el patrimoni cultural que ens ha marcat."

La pandèmia de la covid 2019 se'ns l'emportava el 22 de març de 2020, dies després del confinament generalitzat a tot l'Estat, quan ja havia complert noranta-dos anys.

60 Des del principi.

61 Segons el mestre Curt.

62 Posa atenció en el fet que...

63 A voluntat pròpia.

Conclourem gustosament d'una manera semblant a com hem començat, amb una dita molt popular vora l'Ebre que apunta que cada cuinera velleta que ens deixa s'endú amb ella una recepta, a la vegada que ens deixa gastronòmicament més orfes. Quan se'n va per sempre un filòleg, i més d'aquesta categoria, la llengua queda filològicament més desprotegida.

6. Fent el soldat

Kurt va haver de fer el Militärdienst (servei militar) a l'exèrcit de terra del Schweizer Armee. Tal com havíem apuntat anteriorment, contràriament a la creença majoritària, Suïssa ja disposava d'un exèrcit permanent a despit de la política de neutralitat que ha caracteritzat la Confederació durant anys i panys. Als anys seixanta la mili era obligada per a tots els joves de nacionalitat suïssa, com tots els estats europeus del moment, encara que també tenien l'oportunitat d'evitar-la i encaminar-se envers el Zivilschutz Dienst (serveis a la comunitat).

Com que era estudiant, va poder formar part d'unes milícies en diferents etapes seccionades. La primera va ser de catorze setmanes; la segona, de deu. Posteriorment, va passar a l'anomenat tercer nivell, amb una revisió obligatòria cada dos anys, que era la reglamentació habitual en aquests casos per raons educatives.

Els joves suïssos solien passar uns quants mesos a l'exèrcit. Els governs tenen per costum obeir la premissa de *Si vis pacem, para bellum*.⁶⁴ Seguint el criteri helvètic, col·loquialment va fer-se ben famosa l'asseveració "no s'ha de perdre el que ja saps". Amb la qual cosa, havien de quedar-se les armes a la llar per anar practicant de tant en tant allò que havien après. De ben segur que és una política militar ben curiosa per a un país que suposadament fa la negociació dels fets d'armes!

Com a concepció totalment contraposada, a molts joves catalans se'ls solia enviar a l'exèrcit espanyol durant divuit mesos o més perquè literalment "els fessen un home", i assolissen el grau de masculinitat entesa com a força física i domini patriarcal. Aquesta és una filosofia militarista i masclista força diferent que va colpir moltes generacions de joves durant dècades, que mai no van oblidar el seu pas per les casernes respectives.

Quan es posa el punt i final al primer nivell, en què els han donat el fusell i la munició, se l'han d'endur cap a casa per tal de conservar-lo. Amb aquest mètode, en cas que Suïssa necessités soldats d'un dia per a l'altre, podria disposar d'un exèrcit amb

⁶⁴ Si vols la pau, prepara't per a la guerra.

milers de combatents en un obrir i tancar d'ulls, tot i que la formació fos francament amateur i gens especialitzada en el fet bèl·lic.

Kurt sempre s'havia mostrat al·lèrgic a les armes, en el sentit que era un militant pacifista al qual entristien tots els conflictes armats que havien ensagnat el planeta. No li interessava en absolut la instrucció militar; s'ho va prendre com una obligació passatgera en la qual no aprendria res de profit. Com a anècdota pura i dura, somreia en fer la remembrança que a l'exèrcit va aprendre a tirar *Handgranaten*.⁶⁵

Ad hoc

L'exèrcit suís s'anomena *Schweizer Armee* en alemany, *Armée Suisse* en francès, *Esercito Svizzero* en italià, i *Armada Svizra* en romanx. La traducció oficial a l'anglès és més específica: *Swiss Armed Forces* (Forces Armades Suïsses).

Aue Caesar, morituri sunt te salutant és la conegudíssima frase llatina que s'emmiralla en la tradició militar romana. No podem fer referència a una tradició suïssa, ja que només un 5% dels militars són professionals, la resta són ciutadans que fan el servei militar o alguns voluntaris entre 19 i 34 anys. A causa de la llarga història de neutralitat del país, la *Schweizer Armee* no pren part en missions internacionals de manteniment de la pau, tot i que la Confederació és membre del programa internacional Associació per la Pau de l'OTAN.

Com ja hem fet referència anteriorment, l'estructura del sistema de milícies suïses estipula que cada soldat manté l'equipament personal, incloses totes les armes que li han sigut assignades. Fins a l'any 2007, s'inclouïa fins i tot la munició particular de cadascú. Als divuit anys se'ls crida a files, i aproximadament dos terços són considerats aptes per a la militarització; la resta fan serveis alternatius. Cada any uns 20.000 suïssos reben un entrenament militar bàsic que dura entre 18 i 21 setmanes. La darrera reducció de l'exèrcit va rebaixar a la meitat els efectius militars, de 400.000 fins a 200.000.

Quant a les dones, durant la noiesa de Curt no hi eren acceptades, com en quasi cap altre exèrcit del moment. Actualment tot ha canviat i poden fer el servei militar de manera voluntària.

Jeder Schweizer Mann ist grundsätzlich verpflichtet, Militärdienst zu leisten. Für Schweizerinnen ist der Militärdienst freiwillig, ausländische Staatsangehörige sind von der Teilnahme ausgeschlossen.

Tots els suïssos estan obligats a fer el servei militar. Per a les dones suïsses és voluntari. I els que viuen a l'estranger també poden triar si s'hi allisten o no.

⁶⁵ Granades de mà.

7. La música li obre nous camins

Els seus progenitors havien sigut socialment molt actius, car creien fermament en un ideari ciutadà: la col·laboració amb la col·lectivitat era quelcom fonamental, per la qual cosa incitaven la participació dels fills en activitats comunitàries. Kurt des de molt menut va exterioritzar el seu interès per saber llegir música i aprendre musicologia com era de menester. Va ser llavors quan van adonar-se d'un fet conceptual: si el xiquet entra en un grup musical, li ensenyaran a tocar un instrument. No cal dir que suposava rebre classes gratuïtes, o a un cost molt baix, amb un professor prou experimentat, la qual cosa resultava força atractiva.

Hic et nunc,⁶⁶ va decidir-se per la flauta travessera. Poc després, va passar a col·laborar en la parròquia com a organista en les misses del diumenge. La remembrança li treia un somriure pel fet que, mentre tocava l'orgue, la imaginació juvenil el feina sentir com un veritable Mozart, un músic professional que faria carrera i seria conegut arreu! Amb el conreu musical se sentia fortament realitzat; era el retrat més viu del seu notable dinamisme juvenil.

En un període curt, curiosament, la seua afició musical seria un factor clau que li havia d'obrir les portes d'altres estudis acadèmics. Un savi proverbi que repetien els iaies en altres temps esdevé veritat: "com més saps, millor: algun dia et farà profit! El saber, en canvi, ocupa temps i requereix molt d'esforç, ningú no naix ensenyat".

De sobte, li va vindre en ment una primera experiència en aquest àmbit certament desagradable. De tant en tant remembrava fets negatius que l'havien entristit. Va tindre lloc durant un viatge a Munic amb altres estudiants del grup de Basilea. Va saber per primer cop què era l'assetjament, allò que modernament s'anomena amb l'anglès *bullying*. Els havien comunicat que entre Basilea i Munic no es faria una aturada per menjar. La seua mare li havia preparat un entrepà. Era en un compartiment de tren amb altres joves i un li va preguntar: què hi portes aquí? I li va agafar l'entrepà i va

66 Aquí i ara.

tirar-lo per la finestra. Va sentir una gran decepció, perquè anava a la capital bavaresa amb tota la il·lusió, i no havia viscut mai una situació així amb companys de la mateixa edat. Fer música era del seu màxim interès, però fer amics encara més. Aquest fet li va suposar un fort entrebanc moral, ja que era molt sentit i no entenia com els joves podien anar fent-se mal entre ells. De fet, mai no havia oblidat una situació que encara recordava com a extremadament cruel.

A la capital bavaresa, contràriament, tot va fer un gir radical. Li van fer portar la bandera de Basilea, fet que va carregar-lo d'orgull. La música, per tant, li aportava una calma d'esperit necessària en tot aprenentatge. Provenia d'una família humil i no podia permetre's classes musicals de nivell si suposaven un cost considerable.

Nogensmenys, la ciutat de Basilea disposava d'una orquestra menuda que organitzava concerts amb un repertori prou exigent. S'hi va apuntar i, en un tres i no res, hi duia a terme tasques organitzatives, a despit que era el més jove de la colla.

Paris vaut bien une messe

Aquesta expressió té un significat molt subtil. S'empra quan, per aconseguir alguna cosa, s'ha d'estar disposat a fer algun sacrifici, per molt que aquest vaja en contra de les conviccions pròpies. Pel que sembla, va ser dita pel rei Enric III de Navarra quan va haver d'abjurar per pragmatisme de la religió protestant i convertir-se al catolicisme per tal de poder arribar a ser rei de la França del segle XVI.

La música li va ser una eina imprescindible en el camí vital de joventut. Gràcies a la seua intensa inquietud musical, va tindre l'oportunitat d'anar a estudiar a París. Aquest cop l'únic "sacrifici" que se li requeria era estudiar, cosa que mai no havia sigut un problema per a ell. Va esdevindre un viatge estudiantil molt rendible, atès que li permetria posteriorment desplaçar-se a Barcelona, i endegar aquesta relació d'estima cultural duradora amb els Països Catalans.

Durant aquell curs a la capital gal·la va saber de l'existència d'un grup d'estudiants que també tocaven en una orquestra. Va anar a veure'ls un dia per tindre-hi un contacte més o menys estret. La directora era una dona alemanya, molt professional i rigorosa. Mai no es cansava de demanar més pràctiques per perfeccionar-se. Un dia van proposar-li una mena d'intercanvi amb estudiants de Barcelona. S'havia d'hostatjar a casa d'un xiquet que sabés tocar algun instrument musical i estudiés solfeig en un conservatori o escola especialitzada. Li arribava tota una oportunitat, de la qual sabia traure el més bon profit.

Ad hoc

Suïssa és un dels països que celebra més festivals de música clàssica. Destaquen també les temporades regulars de l'Òpera de Zuric, de l'Orquestra de la Suisse Romande o l'Orquestra de la Tonhalle. El festival de Lucerna ocupava un lloc central al calendari musical europeu durant la noiesa de Kurt. Sol atraure un públic elitista que pot arribar a pagar de 250 a 300 francs suïssos per una entrada.

8. Per primer cop als Països Catalans

Tot just acabava de complir els vint anys quan va trepitjar terra catalana per primera vegada. Personalment, li suposava tot un repte de joventut que el deixava francament encuriós, tostemp a l'expectativa de què podia traure'n d'aquella llarga estada amb una família barcelonina que tenia uns costums tan diferents, en una ciutat on els habitants gaudien del clima mediterrani (temperat i amb escasses precipitacions) i feien una inusitada vida nocturna. Gastronòmicament s'allunyava de la cuina helvètica, els horaris dels àpats el sorprenien, mentre que parlaven una *Fremdsprache*⁶⁷ de la qual ell tenia només simples referències.

Motu proprio,⁶⁸ la passió musical el conduïa a una urbs preciosa, Barcelona, la veritable reina del Mediterrani, amb fastuosos monuments i bellíssimes platges, amb una trepidant vida estudiantil, de la qual sorgien molts moviments clandestins de rebel·lia. Tornant a fer ús expressament d'una altra expressió llatina, tot plegat li suposava una mena de *nosce te ipsum*. És a dir, la necessitat de comprovar per ell mateix com podia sortir-se'n en un *modus uiuendi*⁶⁹ tan diferent.

Gràcies al mestratge del culte professor castellanenc, s'havia atansat al fet cultural dels territoris catalanoparlants, els grans desconeguts. Amb tot, encara no era conscient de la gran dimensió que tenien la llengua i la cultura catalanes, ni molt menys del que suposava el seu conreu gairebé clandestí quant a heroïcitat permanent durant aquelles tres nefastes dècades d'implantació de la inflexible, cruel i sagnant dictadura sota el mandat del *caudillo* Francisco Franco Bahamonde.

Li va semblar una metròpoli amb un gran dinamisme social que comportava una bullícia incansable. Els cinemes i els teatres solien estar plens i oferien una programació molt destacada i accessible a les classes mitjanes. Anava abandonant l'aspecte

67 Llengua estrangera.

68 Per iniciativa pròpia.

69 Model de vida.

apagat de la postguerra i agafant un nou tarannà més obert. Els corrents artístics i musicals europeus anaven fent camí a poquet a poquet, igual que les modes en vestimenta i pentinats. El teló d'acer⁷⁰ que havia implantat a consciència el franquisme, quasi comparable al dels estats que pertanyien a l'anomenat bloc de l'est comunista, ja no era del tot impermeable.

A partir de la històrica vaga dels tramvies, hi havia hagut un abans i un després a Barcelona. Els ciutadans barcelonins varen fer un boicot molt ben organitzat a la Companyia de Tramvies al març de 1951. El motiu inicial va ser l'augment del preu del bitllet i el greuge comparatiu que s'establia amb el preu del mateix servei a Madrid, però la protesta expressava el profund malestar entre la població per les duríssimes condicions de vida de la majoria de la població d'ençà de la fi de la guerra de 1936 a 1939, alhora que va representar una de les primeres manifestacions massives contra el règim feixista. Durant dos setmanes, una gran part de la població va negar-se massivament a utilitzar el transport públic, es desplaçava a peu i participava en nombroses manifestacions de protesta.

El governador civil, Eduardo Baeza, va utilitzar la Guàrdia Civil en durs enfrontaments que van provocar fins i tot morts el dia 12 de març. Al mateix temps va formar-se una comissió amb totes les forces polítiques i econòmiques de la ciutat que va reunir-se amb els vagues del 3 al 5 de març i va arribar a l'acord de deixar sense efecte l'excessiva pujada de tarifes. Finalment, tant l'esmentat governador civil com l'alcalde de Barcelona, Josep Maria Albert,⁷¹ varen ser destituïts, mentre que l'increment de preus va ser anul·lat, fet que va suposar la primera gran derrota del franquisme just en la primera gran protesta!

Els feliços seixanta es presentaven amb l'ideal d'alteració dels convencionalismes ideològics que prevalien en una societat dominada per l'Església catòlica, amb importants canvis de comportament social i de concepció familiar. Sempre hi havia alguna cosa a fer i algun lloc on anar, en una ciutat que volia aproximar-se als aires de més enllà de les muntanyes pirinenques que li permetessen canviar de cara i ser de nou l'avantguarda de la modernitat. Era primordial soterrar la idea que Àfrica començava als Pirineus, amb el sentit que tot el que arribava d'Europa portava aires de modernitat i de llibertat personal.

⁷⁰ El teló d'acer és el nom amb què els mitjans polítics i de difusió anticomunistes d'occident van designar, a partir dels anys de la Guerra Freda, les fronteres entre els països occidentals i els països socialistes de l'est d'Europa i de l'antiga URSS.

⁷¹ Josep Maria Albert i Despujol (Barcelona, 1886-1952) va ser un industrial cotoner, alcalde de Barcelona i president de Foment del Treball. Fill d'una família d'industrials molt relacionada amb el rei Alfons XIII, el 1921 li va ser atorgat el títol de baró de Terrades.

Una família barcelonina

De bon principi, va entaular molts bones sinergies amb la família Llorens, amb la qual s'hostatjava. Vivien al cèntric carrer d'Aragó, cantonada amb Pau Claris. El cap familiar era un músic professional que sabia tocar uns quants instruments i vivia molt apassionadament tot l'entramat relacionat amb el fet musical. Li intentaven parlar en castellà quan es dirigien directament a ell, tot i que no en tenia un gran nivell, únicament n'havia après durant les classes universitàries. La llengua vehicular de la família era el català, la parla aquella que li havia descobert el professor Colón, que, sorprenentment, era tan important per a les famílies usuàries.

Ipsa facto, de seguida va adonar-se que si volia sentir-se un barceloní més havia d'aprendre la llengua de la terra. No valia únicament l'oficial de l'Estat, que gaudia d'un *status quo* força diferenciat: oficial, protegida i imposada. Tan prompte com va tindre'n l'oportunitat, va començar a aprendre català. Tanmateix, va experimentar una sensació molt especial que va colpir-lo: hi ha un alumne suís que parla com nosaltres, és quelcom extraordinari! Va entendre immediatament un missatge fonamental: un estranger que aprenia la llengua catalana pujava esglaons acceleradament i rebia un cert reconeixement social.

El règim dictatorial franquista havia provocat l'arraconament de la llengua catalana, en un intent de genocidi cultural que únicament era comparable amb els tristos precedents dels decrets de Nova Planta, promulgats després de la malaurada guerra de Successió⁷² el 1717, mitjançant els quals el primer rei de la dinastia de Borbó, Felip V, va endegar la maquinària corrosiva d'extermini lingüístic a tots els territoris del domini lingüístic català que quedaven sota la seua jurisdicció.

Li va marcar el fet que l'aprenentatge de la llengua vernacla havia de fer-se d'amagat, com si s'estigués perpetrant un delicte. Més o menys sabia de la situació d'anormalitat en què es trobava el català, ja que li n'havien fet cinc cèntims, però res no el portava a imaginar que es dugués a terme, *consummatum est*, d'una manera tan greu i il·lògica. Les llengües mai no haurien de ser enemigues de ningú.

⁷² Va durar entre 1705 i 1716. Va enfrontar la Corona d'Aragó amb la de Castella amb llurs suports externs respectius.

La catalanitat clandestina

Va apuntar-se a les classes clandestines que organitzava una associació que acabava de nàixer i que es convertiria en l'amalgama de la catalanitat, Òmnium Cultural, mitjançant les quals va entrar en contacte directíssim amb el catalanisme sociològic. Va conèixer moltes persones abnegades en la llengua, que en sentien passió i volien aprendre a escriure-la amb correcció acurada. Se'ls presentava com un somni, la normalització d'una parla mil·lenària que injustament era subjugada a romandre sota el jou del règim feixista, que ja s'allargava excessivament.

Òmnium Cultural⁷³ és una entitat d'ideari catalanista que va ser fundada el 1961, la qual treballa per promoure la llengua i la cultura catalanes, l'educació, la cohesió social i la defensa dels drets nacionals dels Països Catalans. Al desembre de 1963, pocs dies després d'unes declaracions contundents de l'abat Aureli M. Escarré⁷⁴ a l'influent periòdic *Le Monde* en defensa de la identitat catalana, va ser escorcollada i clausurada per ordre del governador civil Antonio Ibáñez Freire, però va continuar treballant clandestinament en la defensa i promoció de la llengua i la cultura catalanes. Aquesta situació va prolongar-se fins al 1967, quan l'entitat va rebre el vistiplau de legalització de l'Administració.

Durant els anys setanta, vuitanta i noranta, Òmnium va engegar nombroses campanyes per promoure el català en diversos àmbits (l'escola, els llibres, la restauració, els mitjans de comunicació) i per defensar els drets nacionals de Catalunya, com va ser el cas de la campanya Freedom For Catalonia, la del CAT a les matrícules, etc.

Primers passos en català

En molt poc temps va aconseguir poder defensar-se en català. Va endegar bones lectures en una llengua la sonoritat de la qual el fascinava, per la qual havia agafat un inusitat interès i una gran estima. El món universitari es mantindria obligatòriament aliè a la catalanitat, però les associacions culturals donaven un servei magnífic envers la recuperació. Anava assolint el nivell de català requerit per poder llegir tota mena de textos literaris. Va conèixer grans persones importants de la cultura nostrada, que mai no podria oblidar. Aquelles classes, en llocs amagats i en veu baixa, li van fer créixer la passió per la parla catalana.

73 El 2018 Òmnium Cultural té més de 120.000 socis distribuïts en 40 seus territorials. També té una vinculació directa amb Acció Cultural del País Valencià i Obra Cultural Balear en el marc de la Federació Llull.

74 Aureli Maria Escarré i Jané (l'Arboç, 1908 – Barcelona, 1968) va ser un monjo benedictí i abat de Montserrat. Va formar part de l'Acadèmia de Llengua Catalana. Va endegar publicacions com *Germinàbit*, *Serra d'Or* i *Studia Monastica*. La seua postura crítica amb el franquisme va convertir-lo en un símbol i representant de l'Església catalana.

No va voler interrompre el seu vincle amb la família barcelonina que tan bé l'havien acollit. Tornaria amb ells en diverses ocasions, cosa que va esdevindre part de la seua quotidianitat. Amb ells havia après la grandesa del fet català vist des d'un ambient familiar, sense gaires expectatives, només com a normalitat lingüística a les llars del país.

El Dr. Germà Colón va recomanar-lo als responsables de l'Institut d'Estudis Catalans. El local era en un indret força ignot, on hi havia tota una pila de llibres que l'organisme regulador de la llengua estava a punt de publicar.

Un membre distingit de l'IEC

Era de l'opinió que Josep M. de Casacuberta era un personatge fascinant, un català de pedra picada. Wittlin destacava sobretot el fet que va dedicar bona part de la fortuna de la família a fundar Els Nostres Clàssics. Es tracta d'una col·lecció de llibres iniciada per l'editorial Barcino, amb el propòsit de posar a l'abast del públic una selecció de la literatura catalana anterior al segle xvi. Fins al 1935 van aparèixer-ne 42 números, impresos pulcrament i acuradament pels millors especialistes. Durant la Guerra Civil va interrompre's l'edició, la qual no va reprendre's fins al 1946, amb un ritme lent però amb un extraordinari valor erudit. El 1987 va arribar als 123 volums, que comprenen tant obres originals en català com traduccions.

Va nàixer a Barcelona el 4 d'octubre de 1897, en una família de comerciants i naviliers. La seua mare, oriünda de Palamós (Baix Empordà), havia nascut a l'illa caribenya de Puerto Rico. Per aquest motiu la seua llengua materna era el castellà. A més, a causa dels negocis familiars, va viure de menut a Hamburg, de manera que la seua segona llengua era l'alemany. Un cop retornada la família a Barcelona, va estudiar Dret i s'hi va llicenciar el 1917. Atret, però, per la cultura catalana, va cursar els Estudis Universitaris Catalans, on va tindre de mestres els prestigiosos Antoni Rubió i Lluch⁷⁵ i Jaume Massó i Torrents.⁷⁶ Fruit d'aquestes lliçons és el primer treball, "Índex dels noms propis de la Crònica d'En Ramon Muntaner". Amb ells, va poder enraonar sobre la seua tesi doctoral i rebre tota mena d'orientacions.

Casacuberta va ser qui va encoratjar-lo a fer la traducció d'un llibre medieval en francès, que podria ser publicada a l'esmentada col·lecció. En tractar-se de publicacions erudites, s'encarregava de revisar-la mot a mot. Consegüentment, cada dimarts i cada dijous a partir de les deu de la nit, Wittlin li llegia la traducció mentre l'il·lustre secretari en feia la lectura del manuscrit. Varen ser hores i hores molt laborioses que li van servir,

⁷⁵ Antoni Rubió i Lluch (Valladolid, 1856 – Barcelona, 1937) va ser un historiador i intel·lectual, fill del poeta Joaquim Rubió i Ors, que usava el pseudònim Lo Gayter del Llobregat.

⁷⁶ Jaume Massó i Torrents (Barcelona, 1963-1943) va ser editor, escriptor i erudit, fundador i director de la revista catalanista *L'Avenç*.

fent ús d'una altra expressió popular, per aprendre a seure i prendre's en calma la finalització d'un treball. *Take it easy! Com a resultat més transcendent, tal com apunta José Enrique Gargallo*⁷⁷, *Curt va ser l'autor de la primera tesi en català i sobre tema català a Suïssa.*

A partir d'aquest lligam especial amb membres de l'IEC, va poder entaular una ferma relació de cooperació amb dos il·lustríssims filòlegs: Joan Coromines i Joan Solà, el qual va convertir-se en el seu company inseparable. Amb tota aquesta colla de grans intel·lectuals anava a ballar sardanes a la plaça de la catedral, o a aplecs catalanistes com el Pi de les Tres Branques,⁷⁸ a la comarca del Berguedà. La seua implicació progressiva amb el catalanisme polític ja no podia tindre retorn.

Va nodrir-se moltíssim d'aquest contacte amb el catalanisme cultural, amb la relació amb la flor i nata de la cultura catalana. Ell era estranger, no li tocava directament fer política, tot i que es va entusiasmar amb la lluita antifranquista, que tenia tocs d'heroica. Els seus nous amics lluitaven per la recuperació d'una llengua i d'una cultura, cosa que ell entenia perfectament com la dignitat de tot un país que estava fent seu.

No era una tasca senzilla amb un règim ferotge que no acceptava cap discrepància ideològica i que encara mostrava ben poques esclotxes. Per a Curt, que estava capficat en l'aprenentatge de tantes llengües com podia, la situació de persecució del català li semblava incomprendible totalment. Com li deien els amics intel·lectuals, el règim feixista era cavernícola i estava malalt d'odi contra el fet català.

A l'estudiós suís se li il·luminaven els ulls quan exterioritzava l'opinió sobre aquests referents de la filologia. Destacava molt especialment la figura de Joan Solà, sobre la qual parlarem a bastament en un altre apartat, donada la importància que va tindre la seua relació personal i acadèmica. Creia que notava que era veritablement seriós i neutral; a més tenia la qualitat d'escoltar tothom i fer un veredictes acurat després.

Quant a la figura de Joan Coromines,⁷⁹ es mostrava una mica crític, malgrat que reconeixia que va ser un dels grans entre els grans de la lingüística, que va passar-se la vida investigant, per la qual cosa va deixar una obra majestuosa i d'incalculable valor. Era un home de fortíssima personalitat i amb idees fixes, no escoltava els altres perquè preferia fer la seua tasca de formigueta en solitari, fet que va portar-lo a inacabables disputes internes per temes filològics. De sobte va pujar el to de veu per dir amb admiració que va contribuir en gran manera al coneixement i a la divulgació de l'aranès (com a part integrant del gascó, i aquest de l'occità), mitjançant la seua tesi sobre vocabulari

⁷⁷ José Enrique Gargallo, Germà Colón i Domènech. *Semblança biogràfica* (Barcelona: IEC, 2021)

⁷⁸ El Pi de les Tres Branques és un pi roig (*Pinus sylvestris*) de 25 metres d'alçària i un perímetre a la base del tronc d'uns 5 metres, al mig del pla de Campllong (Castellar del Riu). És considerat com un símbol de la unitat dels Països Catalans: Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears (tres branques que surten simètricament d'una única soca).

⁷⁹ Joan Coromines i Vigneaux (Barcelona, 1905 – Pineda de Mar, 1997) va ser l'autor del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* i de l'*Onomasticon Cataloniae*. Va ser un dels principals especialistes en lingüística romànica. Tenia un gran coneixement de la lingüística indoeuropea i aràbiga.

aranès publicada abans de la Guerra Civil, i amb una obra que considerava memorable: *El parlar de la Vall d'Aran. Gramàtica, diccionari i estudis lexicals sobre el gascò*.

Les grans figures sempre solen tindre llums i ombres. En el cas de Coromines es reconeixen majoritàriament el seu gran paper i la seua grandíssima capacitat de treball. El caràcter de les persones de vegades va per altres camins, però mai no pot enterbolir la immensa tasca elaborada.

Un altre dels il·lustres mestres de la filologia, el Dr. Antoni M. Badia i Margarit, havia estat company d'estudis de Colón i destacava pel rigor en els estudis. El llaç d'unió més gran amb ell li va arribar quan el van nomenar president d'honor de la Societat Catalana d'Amèrica del Nord, entitat estretament lligada a Curt Wittlin. També va ser president de la Societat de Lingüística Romana, de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, del Grup Català de Sociolingüística, president d'honor del II Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes a Amsterdam (1970), i de l'Associació Germanocatalana. A més, no deixava de parlar amb orgull sobre Jordi Carbonell,⁸⁰ amb qui va compartir il·lusions i va aprendre molt sobre literatura al seu costat. Condemnat a l'ostracisme pel franquisme, va traslladar-se a la Universitat de Càller (Sardenya) i va ser lector de català i castellà a la Universitat de Liverpool. Va ser membre fundador de l'Associació de Sociolingüistes de Llengua Catalana i de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, i va dirigir la *Gran enciclopèdia catalana* del 1965 al 1971. El 1972 va ser nomenat membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans i va ser secretari general adjunt i director de l'Oficina d'Onomàstica entre 1984 i 1989.

Mentrestant, alguns fils de considerable importància històrica es movien contra l'immobilisme implacable de la dictadura. La reivindicació cívica, o rebel·lió dels intel·lectuals i dels universitaris, coneguda com la Caputxinada, marcaria l'inici d'una època en què l'oposició va donar mostres d'excel·lent coordinació i va saber difondre les seues protestes.

⁸⁰ Jordi Carbonell i de Ballester (Barcelona, 1924-2016) va ser polític i filòleg, net de l'escultor Pere Carbonell i Huguet.

Ad hoc

Es coneixen com la Caputxinada els fets que varen tindre lloc al convent dels Pares Caputxins de Sarrià entre el 9 i l'11 de març de 1966 amb motiu de l'assemblea constitutiva del Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona (SDEUB), a la qual varen assistir més de 450 representants d'estudiants, professors i intel·lectuals. El setge i posterior assalt al convent de la policia franquista engegà un moviment unitari de solidaritat política i ciutadana que va esdevindre el germen de la plataforma La Taula Rodona (1966-1973), antecedent de l'Assemblea de Catalunya, i va reforçar la incorporació a la lluita antifranquista de sectors eclesiàstics, amb una manifestació de capellans inèdita a Barcelona l'11 de maig del mateix any.

L'esclat dels Setze Jutges havia ajudat a potenciar l'esperit de revolta i l'enlairament de la catalanitat. Es tractava d'un grup de cantautors en llengua catalana fundat el 1961 amb la missió d'impulsar el moviment de la Nova Cançó i normalitzar l'ús de la llengua vernacle. Els primers membres, com Miquel Porter i Moix o Josep Maria Espinàs, van decidir retirar-se quan apareguessen cantants professionals. Varen començar amb cançons pròpies i versions de cantants francesos, especialment de Georges Brassens, un dels màxims exponents de la cançó de protesta. Més tard, el cercle va anar ampliant-se fins a arribar a setze, amb noms *ex cathedra* com Lluís Llach, Maria del Mar Bonet o Raimon.

9. A l'altre costat de l'Atlàntic

El nom de Curt J. Wittlin s'escrivia *Kurt* abans de la seua partida cap a l'Amèrica del Nord l'any 1965. Aquest canvi ortogràfic no podem considerar-lo purament circumstancial, atès que suposarà un abans i un després en la seua trajectòria personal. *Ab illo tempore*,⁸¹ la *c* és una grafia amb aspecte més anglòfon i francòfon que encapçalava el seu nom, a la vegada que li donava una destacada personalitat literària i docent. La grafia *k* no és considerada genuïnament francòfona. Com a conseqüència de la mitificació del *native speaker*⁸² se seguia el corrent que una llengua s'havia d'aprendre amb un professor nadiu com a guia. Curt solia posar en dubte la utilitat d'aquesta teoria d'arrel chomskiana per a la lingüística. Ben al contrari, era de l'opinió que havia comportat resultats molt negatius.

A l'ensenyament secundari hi havia una majoria d'escoles que seguien aquest postulat de Noam Chomsky⁸³ quant a l'aprenentatge de les parles estrangeres. S'anomena *teoria mentalista* i concep l'adquisició com un procés d'evolució mental, personal i interior en el qual els aprenents no necessiten parlar o escriure una llengua per aprendre-la adequadament. Segons aquest model, l'aprenentatge té lloc automàticament quan els aprenents l'escolten o la llegeixen, i comprenen fragments de la llengua en qüestió a partir de la recepció lingüística. La llengua que els *alumni* produeixen en parlar o escriure és el resultat de la instrucció i no la causa en ella mateixa.

Els aires nord-americans li seran ben propicis, però. Hi farà casa, i endegarà una trajectòria imponent en les dos facetes transcendents de la seua vida pública i professional: com a professor de llengua francesa i com a estudiós de la literatura medieval catalana.

81 Des de llavors.

82 Parlant nadiu.

83 Avram Noam Chomsky (Filadèlfia, 1928) és un científic, lingüista, filòsof i professor nord-americà, emèrit de lingüística, a l'Institut de Tecnologia de Massachusetts (MIT).

Union College

Els seus primers passos docents tenen lloc a l'Union College, situat a la població de Barbourville, a l'estat de Kentucky, al qual va romandre vinculat laboralment durant un parell d'anys. Dels Alps suïssos feia cap als Apalatxes, a una zona envoltada per quatre parcs estatals amb moltes cascades d'aigua, llacs i rierols. Gaudia igualment d'una notable bellesa paisatgística gràcies a unes elaborades fileres d'òms, arbres caducifolis amb fulles alternes i serrades als marges.

Al setmanari de llengües romàniques de la seua facultat hi havien posat un anunci de faena al tauler informatiu. Es requeria un professor de francès que estigués interessat a treballar als "Die Vereinigten Staaten", els Estats Units. Ell estava atrafegat acabant el doctorat, fet que li ocupava bona part del temps, però li va captivar la idea de veure món. Fins i tot, quan era més jove i encara no havia sortit mai de Suïssa, ja tenia en ment el fet de conèixer altres terres i aprendre llur llengua i llur model cultural.

Va sentir-se motivat d'emprendre aquesta aventura professional que, de ben segur, li podia obrir nous camins. A la vegada, tenia ganes de disposar d'un sou estable. Tot i que no era cosa de precipitar-se, *festina lente*,⁸⁴ havia de prendre una decisió definitiva que s'augurava transcendental per al seu futur immediat.

Va acceptar el repte. Ja tenia una fita: adaptar-se a un nou país, amb un nou idioma, i al seu model educatiu, que assenyalava canvis considerables respecte a l'helvètic. Havia d'ensenyar les matèries de cultura general, història general i francès.

En aquesta primera experiència com a professor va ajudar-lo el fet que al centre hi havia algun company d'origen germànic i d'altres que parlaven la llengua alemanya. Eren els anomenats *Volksdeutsche* (alemanys ètnics), que es consideren ètnicament alemanys però que no viuen a la Bundesrepublik Deutschland, ni necessàriament en tenen la ciutadania. Igualment pot usar-se el terme *germanoamericans* per als descendents d'emigrants alemanys assimilats. *As a matter of fact*,⁸⁵ en molts estats dels Estats Units hi ha molta població que té l'alemany com a llengua originària, alhora que la influència de la seua llengua en el lèxic habitual de l'*American English* és molt gran.

No li va ser difícil fer els primers contactes socials. Novament la seua afició musical li va ser molt útil quant a socialització, atès que solia tocar la flauta travessera en una orquestra. Se sentia realitzat en aquests moments d'oci, que ajudaven a disminuir l'enyorança i a sentir-se a gust en una terra molt activa i en vies de descobriment.

84 Sense pressa però sense pausa.

85 De fet.

El Vietnam en ment

Eren anys difícils a l'estat més poderós del món. Hi havia la guerra del Vietnam,⁸⁶ amb la qual cosa la limitació dels visats als estrangers era una eina clau de la política de seguretat nacional. Després de dos anys, s'expulsava la majoria d'immigrants, encara que treballaven en llocs gens "perillosos" com és l'àmbit educatiu. La cacera de bruixes era una doctrina ben establerta en el model polític vigent!

La societat nord-americana estava molt preocupada per les notícies que arribaven del Vietnam. El país no estava preparat per al dolor que suposava tanta mort. Va instaurar-se una literatura *anti-establishment*,⁸⁷ encapçalada per autors com Jack Kerouac o Allen Ginsberg.⁸⁸ Se'ls anomenava la Beat Generation, ja que se'ls considerava colpits per la guerra, maltractats per una idea imperialista del món. Ells eren *the angry young men*,⁸⁹ joves escriptors de classe mitjana o treballadora que estaven desencantats amb el model social que se'ls posava al davant.

De manera col·lectiva, van sacejar el món literari i van llaurar el camí envers la consolidació del moviment feminista, la revolució sexual i *the hippie counter culture*. Van enderrocar les cadenes de la censura i van obrir les portes a l'alliberament sexual.

Jack Kerouac⁹⁰ li interessava molt especialment pel fet que era fill d'emigrants quebequesos. El seu nom veritable era Jean-Louis Lebris de Kérouac i no va aprendre a parlar anglès fins a sis anys. De ben jove va destacar com a jugador de futbol americà i va instal·lar-se a Nova York, on va emprendre una carrera literària marcada per un estil propi que s'anomenava prosa espontània o *kickwriting*. No diferenciava l'escriptura en prosa o poesia. Sostenia que les seues idees s'aplicaven tant a un gènere com a l'altre; l'espontaneïtat com a mètode traspassava els límits de les formes de l'escriptura. Li agradava de dir que, quan treballava en una novel·la, cada paràgraf era un poema dintre d'un text estès que surava en el mar de la llengua anglesa. El fet que amb les seues raïls francòfones hagués arribat a l'exquisidesa en l'ús lingüístic de l'anglès, fascinava el nostre suís il·lustrat.

86 La guerra del Vietnam és el conflicte bèl·lic entre el Vietnam del Nord i el Vietnam del Sud que va tindre lloc entre els anys 1954 i 1975 amb la intervenció de diversos països estrangers (al sud, els Estats Units, d'acord amb la Doctrina Truman; i al nord, el Bloc comunista).

87 Contra l'ordre establert.

88 Irwin Allen Ginsberg (Paterson, Nova Jersey, 1926-1997) va ser un poeta beat, enllaç entre aquest moviment dels anys cinquanta i els hippys dels seixanta. La seua obra principal, *Howl*, és molt coneguda per la seua frase d'obertura: "He vist les millors ments de la meua generació destruïdes per la bogeria."

89 Els joves enfadats.

90 Jack Kerouac (Lowell, Massachussets, 1922 – Saint Petersburg, Florida, 1969), novel·lista de l'anomenada Generació Beat.

Tornant al fil de la qüestió, en aquests temps convulsos que els tocava viure, temes com la renovació del visat eren complicats a causa de les limitacions als estrangers. Curt preferia recordar-ho amb ironia: “Més valia marxar del país, ja que si t’encantaves amb un visat nou tenien el dret d’enviar-te al Vietnam!”

Ad hoc

“Fes l’amor, no la guerra” és un lema o eslògan antimilitar associat a la dècada de 1960 als Estats Units. L’original en anglès és “Make love not war”, mentre que en francès és “Faites l’amour, pas la guerre”. La frase va tindre continuïtat en els esdeveniments protagonitzats per joves i estudiants com en la revolució de Maig del 68 a França, que va ser una de les causes dels moviments contra el sistema, com el moviment hippy.

10. Fent casa a Saskatoon

Durant la primavera de 1967 el rector de la Facultat de Lletres de la Universitat de Saskatchewan, a la dinàmica ciutat canadenca de Saskatoon, va posar un *advertisement*⁹¹ que va fer extensiu a algunes universitats europees, per anunciar que li urgia contractar un professor acreditat de llengua francesa. Després d'haver-ne parlat de manera pertinent amb la seua esposa, la Marie-Louise, va fer un pas endavant i va sol·licitar aquesta destinació laboral, que li obria les portes del món universitari de bat a bat, tota una fita que prompte es convertiria en realitat.

A priori, després de la recent estada anterior a l'estat de Kentucky, als Estats Units, l'adaptació al Canadà no havia de comportar gaires complicacions, ja que continuaven en territori plenament anglòfon, i ja tenien suficient coneixement de l'idioma de Shakespeare per anar tirant. L'havien après oralment a partir de la pràctica del dia a dia, sense necessitat d'assistir a classes acadèmiques, cosa que els havia de ser ben útil en la seua activitat quotidiana.

Una de les característiques més recurrents que presenta el *Canadian English*⁹² és la pronunciació ròtica. És a dir, es tendeix a pronunciar la *-r* amb claredat en qualsevol de les seues posicions. La resta de trets fonètics, així com la forma ortogràfica usada, coincideix majoritàriament amb l'anomenat *American English*.⁹³ Les regles ortogràfiques majoritàries porten a exigir l'ús d'unes terminacions determinades com: *-or*, *-er*, *-og* i *-ize*, en lloc de *-our*, *-re*, *-ogue* i *-ise* de l'anglès britànic.

91 Anunci.

92 L'anglès del Canadà.

93 Tant al Canadà com als Estats Units les paraules procedents del francès acaben en *-or* i en *-er*, com a exemple: *color* o *center*.

El cervell humà està predisposat a adaptar-se al plurilingüisme. Gran part de les societats que s'han desenvolupat al llarg de la història han funcionat amb la coexistència de diversos codis lingüístics que porten a entremesclar part de les llengües que entren en contacte directe per situacions diversificades. Consegüentment, un altre aspecte important que s'ha de tindre present és que alguns dels parlars de les tribus aborígens canadenques més desenvolupades han influït de manera notable en el llenguatge anglòfon quotidià, conjuntament amb el contacte amb el francès parlat al Baix Canadà, que ha proporcionat una extensíssima llista de vocables. Tota una riquesa lingüística que fascinava el nostre investigador.

Mutatis mutandis,⁹⁴ l'extens nou estat que els acollia tenia un clima força complicat, amb temperatures que vorejaven les polars i feien estremir tot el cos només de pensar-hi. El fred extrem i les muntanyes altes havien estat part de la seua realitat paisatgística des de la naixença. Hi estaven acostumats i no podria ser molt pitjor!

Seria en aquest marc universitari canadenc en què el professor Wittlin duria a terme activitats docents i investigadores fins a l'any 2000, en què va emprendre el camí de la jubilació. Un necessari *Ruhestand* després de tants anys de tasca abnegada.

Saskatoon

Saskatoon és una ciutat de poc més de 200.000 habitants que es troba entre les vint més poblades de l'Estat. Està ubicada a la província de Saskatchewan, al sud del riu que porta el mateix nom. El gentilici dels habitants és saskatonians. Coneguda com a Hub City i com la City of Bridges pels set ponts que creuen el riu, el nom de la ciutat procedeix de la paraula *misâskwatômina*, que fa referència al fruit d'*Amelanchier alnifolia* (un tipus de pom). Després de l'estrena de la pel·lícula d'èxit *Qui ha enredat en Roger Rabbit?* el 1988, va passar a ser coneguda popularment com Toontown (ciutat dels dibuixos animats), d'acord amb una ubicació anomenada així a la pel·lícula.

El professor Wittlin gaudia com un xiquet amb sabates noves quan feia cinc cèntims de l'etimologia de les paraules, a la vegada que solia afegir una breu llegenda per donar-li un contingut adequat. Les denominacions sempre solen tindre un raonament, mai no són perquè sí! És una mena de joc constructiu, que mescla el fet cultural i l'estructura lingüística, i que acaba enriquint tothom que el vulga escoltar.

Wittlin la definia com la ciutat del centre de les praderes del Canadà, un territori d'uns tres mil quilòmetres completament pla que s'endinsa fins a les muntanyes Rocalloses, on, com a curiositat, hi ha un turó artificial d'uns 150 metres com a punt culminant!

94 Amb els canvis pertinents.

Sabem per la informació que aporten diverses enciclopèdies que la manca de muntanyes al seu voltant dona a la ciutat una distribució relativament plana, a despit que s'estén per alguns pujols i valls. El punt més baix es troba a redós del riu, mentre que la zona més alta és compartida pel suburbi de Sutherland i la subdivisió del costat oest de l'anomenat Confederation Park.

Saskatoon és una prada seca i experimenta estius càlids i hiverns molt crus. No hem de passar per alt el fet que les temperatures extremes varien dels -40°C a l'hivern als 40°C a l'estiu. Se'ns presenta com un territori bastant sec amb una precipitació mitjana anual que se situa als 347,2 mm. Un tret positiu d'aquesta baixa precipitació és que és una de les ciutats més assolellades del Canadà, amb mitjanes anuals de 2.381 hores de sol. Les temperatures extremes també són més tolerables a causa de la baixa humitat relativa.

Art i cultura local

Els Wittlin s'havien integrat socialment i solien prendre part activa de l'extensa programació cultural que la ciutat oferia. Eren anys de plenitud professional i de notables inquietuds que els portaven a interessar-se pels teatres i per altres moviments relacionats amb l'art.

Actualment la instal·lació artística local de més interès és el Saskatoon Centennial Auditorium, rebatejat com a TCU Place a partir de l'1 de gener de 2006, adjacent al nucli urbà de la Midtown Square. Des que es va inaugurar, justament l'any que van arribar, el 1967, ha acollit molts concerts, representacions teatrals, esdeveniments en viu com el telemarató *Telemiracle*, cerimònies de graduació d'escoles superiors i universitàries, etc. També alberga la Simfònica de Saskatoon. Recentment s'han dut a terme multimilionàries obres de renovació del teatre principal, i el 2005 va iniciar-se l'expansió per afegir-hi espais per a convencions. Per als concerts de rock i els espectacles més importants, la instal·lació més gran és el Credit Union Center (abans Saskatchewan Palace). És l'"Arena" més gran, amb una capacitat d'11.300 espectadors en esdeveniments esportius i 14.000 per a concerts.

D'altra banda, la Mendel Art Gallery està situada a la vora del riu Saskatchewan Sud. En quaranta anys d'història, la seua col·lecció permanent ha crescut fins a arribar a més de 5.000 obres d'art, una de les més destacades del Canadà.

Saskatoon també disposa del Western Development Museum. Aquest museu, un dels quatre en tota la província, documenta la vida dels primers exploradors a Saskatchewan.

Com a veritable colofó, la ciutat acull tot un seguit de festivals i esdeveniments a l'estiu que atrauen una gran quantitat de visitants: el Shakespeare on the Saskatchewan Festival, el Saskatchewan Jazz Festival, el Northern Saskatchewan International Children's Festival, el Saskatoon International Fringe Festival, la FolkFest (un festival cultural) i el Canada Remembers Airshow.

Els francòfons

Com a persona entusiasta dels llenguatges i llurs estructures sintàctiques, era molt crític amb la normativa ortogràfica francesa, la qual considerava il·lògica i que *avait un besoin urgent*⁹⁵ de molts canvis. Valorava el fet que l'accent circumflex s'havia quedat antiquat, per això alguns acadèmics havien proposat eliminar-lo.

Per descomptat que la variant dialectal parlada a la província francòfona del Quebec l'havia d'atraure i l'havia d'interessar per força. Un professor de la llengua de Molière amb una destacada preparació en lingüística va trobar tota una mina en el *français québécois*⁹⁶. Quant a l'ús escrit, se segueix íntegrament la sintàctica de l'estàndard europeu, mentre que agafa una distinció notòria pròpia pel que respecta al lèxic amb nombrosos anglicismes pel contacte social directe, així com molts arcaïsmes a causa de la llunyania geogràfica respecte a l'Estat francès, fet que també provoca que a la vegada presenti notables canvis fonètics.

Aquesta significativa diferenciació lingüística li va servir en moltes ocasions com a conillet d'Índies de les seues investigacions. En feia ús, fins i tot, quan en tenia l'oportunitat, tot i que mai a les classes acadèmiques, que havien de seguir un marcat model estàndard de la llengua.

Wittlin considerava que l'evolució del *québécois* era l'espill dels *creoles*, un parlar excessivament mesclat pel contacte i la forta pressió de l'anglès. No va dur a terme grans investigacions sobre les particularitats quebequeses perquè no havia estat el seu àmbit d'estudi, tot i que sí que sentia curiositat pels girs lingüístics usats i per si notava algun fet de diglòssia o de difícil acceptació social. Seriosament afirmava: "Els francesos poden entendre els quebequesos si hi posen de la seua part!" De vegades col·loquialment en diuen "parlar *prati*" "que té punta", que no deixa de ser una manera de menysprear-lo.

Tanmateix, hi ha un fet que mereix ser comentat: el doblatge de les pel·lícules del cinema i de la televisió es fa al *français québécois* per insistència ciutadana. Curt considerava que aquest fet demostrava una consciència important d'allò que és el llenguatge propi, i és fruit de la rivalitat lingüística i del fet identitari que marquen les relacions amb el Canadà anglòfon. No es pot obviar que s'han organitzat diversos

⁹⁵ Tenia una necessitat imperiosa.

⁹⁶ Francès quebequès.

referèndums d'autodeterminació que han posat damunt la taula les expectatives ciutadanes d'esdevindre en un futur no molt llunyà un estat sobirà.

Mont-real és una ciutat gran i esplèndida, el lideratge de la qual ha donat prestigi al francès en general, mentre que Hull és una mena de capital de la Francofonia pel fet que disposa d'un museu d'història de la llengua, que intenta evitar que se'l consideri com un parlar *jual*, un francès excessivament degradat.

A part de la seua tasca docent, l'activitat pública més significativa que va realitzar fent ús de la llengua francesa va ser la participació en l'emissió d'un programa de ràdio de caire cultural i de periodicitat setmanal. L'accés a les emissores francòfones varia a les diferents localitats de Saskatchewan, però aquesta, anomenada Bonjour Radio, feia una funció social important envers un sector de població.

Ad hoc

Els esmentats festivals d'estiu no posen el punt i final a l'activitat cultural simplement perquè arribi la neu. Es pot gaudir de l'hivern al Farmers' Market per veure escultures de gel al PotashCorp WinterShines Festival. També és aconsellable visitar l'Enchanted Forest, per veure el millor esdeveniment del país a l'exterior.

11. *Universitatis magister*⁹⁷

*Verba uolant, scripta manent*⁹⁸ és un proverbi llatí que fa lloança de l'art d'escriure com a aïna indispensable per adquirir coneixements que únicament el fet llibresc pot aportar. La *universitas* era l'acadèmia de la saviesa on els *alumni* rebien classes de les matèries que tenien una distinció més alta, com la retòrica, la gramàtica, les llengües clàssiques, la filosofia, la teologia, la música o l'esport. L'antiga *schola*⁹⁹ romana, regida pel calendari religiós i que ocupava els *gymnasium*, va donar pas al format escolar d'alta exigència acadèmica, tal com va caracteritzar-se durant dècades. El saber no ocupa lloc, tal com descobreix sàviament el proverbi, i el *magister*¹⁰⁰ vocacional ha de trobar els mecanismes adients per difondre'l. Curt era de ple dret un d'aquests... *magisters*, i endegava amb tots els cinc sentits un cicle docent al nivell més alt.

El col·legi universitari anomenat Universitat de Saskatchewan —University of Saskatchewan (U of S)— va ser fundat el 9 de març de 1907. És a dir, ja té més d'una centúria de bagatge acadèmic intens i uns resultats francament destacables. Geogràficament està situat al costat est del riu Saskatchewan a l'esmentada ciutat de Saskatoon. És la institució acadèmica amb el volum d'alumnat més gran de la província del mateix nom, i una de les més importants pel que respecta a la recerca científica de tot l'Estat canadenc, cosa que li ha permès esdevindre un membre actiu i influent del U15: Group of Canadian Research Universities.¹⁰¹

De facto,¹⁰² va endegar la seua trajectòria com a col·legi especialitzat en agricultura, que va establir aquest departament universitari sectorial que encara té accés

97 Professor universitari.

98 Les paraules se'n van, els escrits perduren.

99 Escola.

100 Mestre, professor.

101 Grup de Recerca d'Universitats Canadenques.

102 De fet.

a camps amb fructífers conreus adjacents a redós del campus. Aquesta gran especialització agrícola li ha donat una particularitat al centre, a la vegada que li ha facilitat l'arribada d'alumnat de molts indrets del país i de totes les parts del planeta.

Durant les darreres dècades hem de destacar la intensa activitat de recerca científica avançada mitjançant la Vaccine and Infectious Disease Organization (VIDO), una entitat que investiga de manera acurada la vacunació de malalties infeccioses tant en animals com en persones. Nogensmenys, també hi té la seu la Canadian Light Source synchrotron, la qual té la fama de ser una de les institucions de recerca científica més consolidades i innovadores de tot el país.

Des dels seus orígens com a col·legi d'alta tecnificació agrícola, la investigació ha tingut un paper essencial en l'activitat acadèmica universitària. *Prima facie*,¹⁰³ destaca la unitat de teràpia contra el càncer, que ha aconseguit avenços molt notables en aquest camp tan important en el camp de la medicina. Durant els darrers cursos, ha tingut la capacitat d'oferir més de dos centenars de programes acadèmics.

La visió personal del professor Wittlin

El professor Wittlin tenia una visió particularment positiva del centre universitari, fruit de 38 anys d'intensíssima relació laboral, durant els quals va aconseguir tirar endavant projectes de primeríssima fila. Primerament, se li il·luminaven els ulls a l'hora d'apuntar cap al fet que la seua especialització agrícola li havia permès realitzar estudis molt seriosos sobre el conreu del blat i el procés de maduració. Aquesta és una faceta sobre la qual no hem pogut indagar gaire més, però sembla un punt clau de desenvolupament de la facultat.

Les paraules de Curt ens indiquen un àmbit d'estudi interessantíssim sobre un cultiu que té lloc als esmentats camps adjacents del col·legi, per mitjà d'un cereal conreat de manera generalitzada en molts indrets tant del Canadà com del totpoderós estat veí del sud.

A més, justament la fabricació de farina porta a una especialització molt específica que permet comercialitzar-la a bastament per tot el món. *Uerbi gratia*, l'exporten majoritàriament a Itàlia per fabricar els populars plats de pasta: *spaghetti*, *penne* e *tagliatelle*,¹⁰⁴ essencials per a la reeixida gastronomia transalpina i molt ben valorats en els restaurants més luxosos de la península Itàlica i de tota la regió del Mare Nostrum.

L'exprofessor era ben conscient del fet que el camp és essencial per al desenvolupament econòmic de tots els països, així com per a la felicitat de la ciutadania. Llavors, després d'un breu però efectiu exercici de refrescament, recitava de memòria

103 A primera vista.

104 Espagueti, macarrons i tallarines o vetes.

els famosíssims versos del poeta romà Horaci¹⁰⁵ que reflectien l'enlairament de la vida rural amb tot el que comportava quant a la tranquil·litat de la ment. O el que és encara un xic més específic, “alejada del mundanal ruido”, sentència molt coneguda del místic literat Fray Luis de León:¹⁰⁶ “Beatus ille qui procul negotiis, ut prisca gens mortalium, paterna rura bubus exercet suis solutus omni faenore neque excitatur classico miles.”¹⁰⁷

Captatio benevolentiae,¹⁰⁸ tot i que ens apartem una mica de la mística i de la poesia clàssica amb bells poemes i bones intencions, no podem de deixar d'esmentar el treball acurat en arboricultura. Es tracta d'una especialització en fruites resistents, allunyades dels conreus més tradicionals, que s'ha portat a terme d'una manera acadèmica i amb uns resultats ben significatius. Aquestes investigacions fan un gran servei que afavoreixen els pagesos de la província, que compten amb consellers de luxe a l'hora d'emprendre noves activitats.

Mr. Wittlin, tal com el coneixien l'alumnat i els comitès acadèmics corresponents, valorava molt positivament que la universitat donés molta rellevància a la recerca mèdica, i també als afers referents a la legalitat més bàsica. Com repetia amb molt d'orgull: “Secció també d'advocats i metges que ens beneficia absolutament a tots.”

Fa una funció molt específica envers l'acollida adequada per a la població indígena, els amerindis, per escolaritzar-los i incorporar-los a la societat. No descobrim les Amèriques si afirmem que les nombroses tribus ameríndies es topen amb molts problemes per a la preservació lingüística respectiva. Curt creia que els governs canadencs tenen interès a ajudar les llengües minoritàries que es regeixen per la necessària transmissió oral. Aquesta integració escolar ha sigut un factor transcendental per alleugerir la tradicional rivalitat entre les poblacions blanca i ameríndia, així com la discriminació i el menyspreu accelerats envers els grups socials amb menys recursos.

Igualment afirmava que pot enquadrar-se el país com a terra d'acollida, ja que en temps d'immigracions el Canadà ha anat a la recerca de persones que busquen terra de conreu per treballar-la adequadament. S'ha anat establint una destacada regulació lingüística basada en un sistema de punts. El qui pot demostrar un bon domini de l'anglès, compta amb el requeriment clau per poder obtindre les finques agrícoles, i disposar d'una formació professional específica, un ofici amb el qual podrà optar a un lloc de treball amb un salari digne.

105 Quintus Horatius Flaccus, *Horaci* (Venosa, a la regió de la Basilicata, antiga Lucània, a l'actual Itàlia, 65 aC - Roma, 8 aC), va ser un poeta líric i satíric llatí.

106 Fray Luis de León (Belmonte, 1528 – Madrigal de las Altas Torres, 1591) va ser un religiós i escriptor del Renaixement. En la seua obra literària excel·leix principalment la poesia religiosa i la prosa mística.

107 Feliç aquell que viu allunyat dels negocis, com l'antiga llei dels mortals, i amb els bous propis llaura els camps familiars, lliures de l'interès i de la usura.

108 Recurs de l'orador per guanyar-se el favor dels jutges i de l'audiència.

Al Canadà quan es busquen treballadors específics s'ha d'anunciar en diversos llocs oficials i els candidats han de disposar de les qualificacions adequades, ja que, cal no oblidar-ho, es busquen professionals molt especialitzats per cobrir llocs de treball considerats extremadament necessaris.

Se senten força satisfets del fet que arreu de l'Estat no s'observen friccions greus entre els ciutadans autòctons i la nova immigració, per mor que s'ha format un país amb nouvinguts que han ajudat a tirar endavant plegats un model econòmic que ha convertit el país en una de les economies principals del món, amb un nivell de vida altíssim.

A la dècada de 1980 hi van arribar un bon grapat d'ucraïnesos, sobretot pagesos que fugien del règim comunista vigent al seu país, els quals van suposar tota una revolució per a l'àmbit agrícola, ja que varen incorporar nous formats i conreus específics. Les aportacions d'aquests models de treball del camp han suposat tot un revulsiu, més encara quan aquests agricultors conreaven majoritàriament les seues pròpies parcel·les.

La Facultat de Romàniques

El tema preferit de l'investigador suís era enraonar sobre el seu pas laboral per la Facultat de Romàniques, la qual va fusionar-se amb la d'altres llengües estrangeres i va donar forma al Departament de Lingüística. El francès i l'espanyol eren les dos llengües estrangeres que escollia majoritàriament l'alumnat, tot i que els cursos d'alemany també eren prou concorreguts. Durant molt de temps, els plans d'estudi promovien l'aprenentatge lingüístic, ja que volien promoure el bilingüisme entre els alumnes, com un fet transcendental del sistema educatiu. A la vegada, als mestres d'escola primària se'ls demanava coneixements de més d'una llengua. Aquest fet es traslladava a altres carreres universitàries, atès que també els metges havien d'aprendre anglès i francès. Es volia fer un pas endavant envers un país bilingüe, que ajudés a agermanar els col·lectius anglòfons i francòfons que conviuen al Canadà, sobretot a l'influent estat del Quebec.

La quantitat d'estudiants en els cursos de llengües estrangeres va anar augmentant significativament. Molt important va ser el fet que alumnes de poblats de països asiàtics volien tindre una diplomatura en alguna universitat famosa d'Europa, però van entendre que podien ingressar a les canadenques i tindria el mateix valor. Consegüentment, va haver-hi una onada d'estudiants de l'Orient Mitjà que va inundar la facultat. Eren els anys de bonança, quan tot funcionava a la perfecció. Hi havia aportació pecuniària important per fer programes necessaris.

Ell era de l'opinió que els alumnes amb més predisposició educativa eren els indis i els xinesos. Feia divagacions respecte d'això. Com a tret ben particular, aquests darrers semblaven tímids i a classe semblaven atemorits, feien reverència al professorat quan passaven per davant, mentre que les senyoretetes de l'Índia tenien deferència pels professors i tenien molt interès d'aprendre a un bon ritme.

El seu rol

Sense voler caure en la reiteració, tostemps trobava paraules d'elogi per descriure el seu pas per la Universitat de Saskatchewan, atès que s'hi va sentir com un peix a l'aigua, molt integrat en els nuclis de direcció i d'organització. En jubilar-se, un lingüista expert i professor de la Universitat de Toronto, Joseph Gutsoy, li va oferir la possibilitat de substituir-lo. No ho va acceptar, per diverses raons: la ciutat era massa gran i tenia un aspecte tan europeu que no l'atreia gens. Ell preferia llocs més discrets on pogués exercir la faena amb molta menys pressió i portar un tipus de vida més proper a la ruralia.

Com que sempre li havia agradat fer exercici físic, tenia el costum de dirigir-se al centre universitari en bicicleta quan podia circular sense neu, mentre que hi solia accedir a peu durant els períodes en què els carrers romanien totalment coberts de neu. La seua imatge com a *cyclist professor*¹⁰⁹ va romandre en la ment de molts alumnes com una de les imatges anecdòtiques habituals a comentar.

Com a deixeble avançat del lingüista castellanenc, solia combinar les classes de llengua amb les de cultura francesa. El fet cultural anava de la mà de la parla, ja que creia que el parlar era un espill de la societat que l'usava. Hi havia altres mestres francòfons que també van anar imitant el seu model d'ensenyament. El requeriment específic era la incorporació de textos literaris francesos, apropar la geografia dels diferents països de la Francofonia, conèixer de prop els grans personatges que havien fet de la cultura francesa la més influent del món.

Estaven immersos en un període en què la llengua internacional era el francès, tant per al món dels negocis com molt especialment per a l'àmbit cultural. Era l'idioma estranger habitual a la majoria d'escoles dels països més desenvolupats, a part de ser usat en moltes de les antigues colònies del seu domini, fet que comportava que moltes generacions de ciutadans tinguessen coneixements de la parla gal·la.

Quant a l'alumnat que es matriculava als seus cursos, remarcava que un centenar eren estudiants xilens que havien fugit del país un cop s'havia enderrocat brutalment el règim democràtic de Salvador Allende¹¹⁰ l'any 1973, per implantar la dictadura totali-

109 Professor ciclista.

110 Salvador Allende Gossens (Valparaíso, 1908 – Santiago de Xile, 1973) va ser elegit president de la República de Xile l'any 1970. Va ser objecte d'un cop d'estat l'11 de setembre de 1973 protagonitzat per sectors de militars i pels Estats Units. Va morir durant el bombardeig al palau de La Moneda, en què va suïcidar-se.

tària i sagnant del general Augusto Pinochet.¹¹¹ Els havia d'ensenyar francès estàndard, i altre cop es trobava amb la dicotomia dels diversos registres d'una mateixa parla.

Una de les anècdotes que li agradava explicar ara i adés era el fet que fills de missioners brasilers pensaven que la llengua que es parlava en la majoria de països d'Amèrica del Sud i el portuguès eren el mateix idioma. Llavors, temporalment feia de professor d'espanyol i intentava demostrar-los les diferències, sobretot en temes fonètics i d'estructura sintàctica.

Va ser cap de departament durant sis anys, al qual hi havia deu professors. Va intentar implantar les seues teories d'ensenyament i renovar la concepció de l'aprenentatge de les llengües estrangeres.

Quant al seu estil docent, que combinava amb la investigació, no li va ser fàcil, ja que el Departament de Llengües no oferia cursos de llengua, cultura i civilització catalanes, i molt menys de literatura catalana medieval. Aleshores el seu treball investigador no tenia lligams directes amb la docència. No obstant això, era tot un exemple per als estudiants que volien continuar una carrera acadèmica. El seu coneixement de les llengües romàniques era, per descomptat, rellevant per a les classes en què s'encarregava d'ensenyar lingüística romànica.

Alguns acadèmics importants de la seua universitat, com la professora Nancy Senior i els professors David Bond i Alex Sokalski, han reconegut aquest fet com a il·lustratiu dels seus amplis coneixements. Mr. Wittlin era un professor que exigia dels estudiants la dedicació que ell posava en el seu propi treball; volia fer-los arribar a l'excel·lència mitjançant un exercici important d'automotivació.

Tanmateix, va centrar-se en una carrera notòria com a estudiós. Repetia la idea que no es podia projectar una carrera universitària si no et dedicaves a la recerca, fent vàlida la dita anglesa *publish or perish* (o publiques o desapareixes del mapa). A la vegada, el mètode més eficaç per assolir un salari més alt era publicar. Van ser anys de molta feina de cap de departament, però amb moltes investigacions literàries. Treballava en microfilms, fotografies, etc. Eren bons anys econòmicament parlant, tot i que el *budget* sempre era un problema. És a dir, el pressupost que s'havia de distribuir entre els diferents departaments.

L'any 1976 li varen comunicar que havien tingut menys despeses que en l'any anterior. Ell feia una feina en què necessitaria un *research assistant*,¹¹² i va aconseguir una beca del Canada Council per a un jove estudiant, l'August Bover. Va romandre durant el curs acadèmic 1976-1977 acompanyat de la seua dona, una etapa que va suposar una embranzida a la seua incipient tasca literària.

111 Augusto Pinochet Ugarte (Valparaíso, 1925 – Santiago de Xile, 2006) va ser un militar i exdictador xilè. El 1973 va assumir el càrrec de comandant en cap de l'Exèrcit. L'11 de setembre d'aquell any, va participar en un cop d'estat que va enderrocar al govern de Salvador Allende.

112 Ajudant de recerca.

August Bover

Justament un dels *scholars* amb qui va tindre més sintonia va ser l'August Bover, durant els darrers anys company de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Natural de Barcelona, ciutat on va nèixer el 1949, és doctor en Filologia Romànica (Catalana). Va endegar la seua trajectòria com a becari a les universitats de Saskatchewan i de Califòrnia a Berkeley, i va ser professor visitant a les universitats de Càller (Sardenya) i Perpinyà. Amb el pas dels anys va esdevindre un destacat professor de literatura del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona, de la qual és catedràtic emèrit.

La Universitat de Saskatchewan, a diferència d'altres universitats canadenques com les de la Colúmbia Britànica, Alberta o Toronto, no oferia estudis de llengua catalana, la qual cosa no va impedir que en Curt dediqués gairebé tota la seua recerca a temes catalans. Durant la seua estada Bover va ajudar a enllestir la preparació dels darrers volums de la seua tesi doctoral. També van treballar plegats en l'edició de la traducció castellana de la *Història de Roma* de Tit Livi, feta pel canceller Pedro López de Ayala i, sobretot, en obres de Francesc Eiximenis, com el *Llibre de les dones* i el *Llibre dels àngels*.

El seu currículum literari causa igualment admiració. Ha sigut un autor prolífic, que s'ha especialitzat en la literatura catalana de l'època moderna —ha publicat obres reconegudes com les antologies de la poesia de Pere Serafi (1987 i 2005)—, la cultura catalana de Sardenya —*Sardocatalana. Llengua, literatura i cultura catalanes a Sardenya* (2007).

Mereixen un especial esment els seus estudis sobre l'obra d'un dels principals literats rossellonesos, Josep Sebastià Pons,¹¹³ del qual ha tingut cura de l'edició de l'*Antologia poètica* (1986), *Teatre* (1990), i d'un detallat apunt biogràfic (1990).

El seu activisme cultural va portar-lo a ser secretari tècnic de la Comissió de Lectorats de Català a les universitats de l'estranger (1988-2002),¹¹⁴ codirector de la *Catalan Review* (1995-2009) i autor del *Manual de catalanística* (1993). Va ser president de la Federació Internacional d'Associacions de Catalanística (FIAC) i de la Societat Catalana de Llengua i Literatura (SCLL).

D'altra banda, ha tingut una gran afició a la poètica. Els seus poemes es troben en antologies i volums col·lectius —com ara *Poesia al carrer. Haikús i tankas* (2002), *Llums i ombres del temps. Abecedari coral* (2003), *El llibre de les odes* (2005) o *Six Cata-*

113 Josep Sebastià Pons i Trainier (Illa del Riberall, Rosselló, 1886-1962) va ser poeta, narrador i autor dramàtic. També se'l coneix com a pintor d'aquarel·les.

114 Integrada per la Generalitat de Catalunya i el Consell Universitari de Catalunya.

lan Poets¹¹⁵ i en revistes poètiques internacionals —com ara la publicació gal·lesa *The Seventh Quarry*.

La destacada carrera com a poeta li ha permès fer lectures poètiques en certàmens de prestigi molt reconegut, com per exemple a l'Espai Mallorca de Barcelona, al Claustre de Sant Francesc de l'Alguer, a la Universitat de Càller (Sardenya), al Dylan Thomas Centre de Swansea (ciutat de Gal·les) o al Salem Athenaeum de Salem, Massachusetts (EUA).

Els nombrosos reculls poètics li han estat traduïts a tot un seguit de llengües europees com l'alemany, l'anglès, el castellà, el francès i l'italià, el coreà, el finès, l'occità i el japonès.

En el seu llibre de narrativa *Dotze llunes a Saskatchewan* fa un retrat acurat de la ciutat i de la seua vida acadèmica, i del paper que hi representava el professor Wittlin. Bover incideix de forma bastant insistent en la crueltat del clima, amb temperatures que baixen fins als -40°C, grans nevades, forts vents i una humitat pràcticament inexistent que genera molta electricitat estàtica.

Professor Curt Wittlin, of Languages and Linguistics, already a member of the Royal Society of Canada, has been elected to the Institut d'Estudis Catalans, the Academy of Catalonia, in Barcelona. He has been invited to give conference presentations at the University of Castellon (on Livy), the University of Alicante (on the novel from 1940), and at the University of Valencia (on the 15th c. writer Corella). Wittlin's Contribution to Catalan Scholarship Recognized by Distinguished Researcher Award.

El professor Curt Wittlin, del Departament de Llengües i Lingüística, que ja és membre de la Royal Society of Canada, ha estat elegit membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans, l'acadèmia de la llengua catalana a Barcelona. Ha impartit conferències a la Universitat Jaume I de Castelló, a la Universitat d'Alacant (sobre la novel·la dels anys quaranta) i a la Universitat de València (sobre l'escriptor del segle xv Joan Roís de Corella). La contribució de Wittlin als estudis literaris catalans l'ha portat a rebre aquesta distinció.

115 Swansea, *The Seventh Quarry*, 2015

12. Trepitjant terra canadenca

La tasca com a docent al Canadà, en la pràctica totalitat dels seus nivells acadèmics, és molt apreciada per la ciutadania i molt ben remunerada per l'Estat. *Professor Wittlin* mostrava un orgull evident quan pronunciava el verídic afegitó següent: “Un país que vol avançar forçosament ha d’invertir en ensenyament i necessita professionals molt ben preparats.”

Ad illas horas,¹¹⁶ el professorat està considerat una mena d'autoritat que cal respectar socialment, i pel conjunt de membres de la comunitat educativa. Llavors, resulta del tot lògic que el sou vaja en correspondència amb el prestigi social aconseguit.

A contrario sensu,¹¹⁷ el grau d'exigència és molt alt, amb la qual cosa molts professors viuen amb anhel la intrínseca necessitat d'interrompre l'època escolar per tal de gaudir d'un merescut període de vacances, d'alliberament dels quefers laborals. Durant el curs acadèmic la seua dedicació ha de ser màxima. A més, han de passar obligatòriament per tot un seguit de controls educatius que examinen i avaluen la seua tasca docent seguint unes complicades premisses. La preparació exhaustiva de les classes és la part imprescindible d'una professió a la qual només pot accedir-se si s'aconsegueix un resultat acadèmic més que satisfactori.

In their leisure time, id est,¹¹⁸ en els moments d'oci en Curt i la Marie-Louise solien fer bellíssimes excursions per les diverses regions amb abundants llacs a la vasta zona polar. L'excursionisme va ser des de molt jove una part essencial de la vida de la parella. Ben sovint triaven la temporada amb temperatures més baixes, durant la qual les glaceres van movent-se accelerades i donen vida a un espectacle natural fascinant i francament inoblidable. Els llacs van agafant una forma rodona i allargassada, i d'una banda a l'altra pot haver-hi aproximadament fins a un quilòmetre de distància o més.

116 Aleshores.

117 En sentit contrari.

118 És a dir.

Entre les diverses modalitats esportives que practicaven, l'esquí va esdevindre un autèntic plat fort. Les dates ideals per esquiar ocupaven una part predilecta del calendari familiar. A la vegada, acostumaven a emprendre excursions de dies sencers, durant els quals s'havia de caminar per capes de neu gruixuda. Van saber adaptar-se al medi prou bé, a la vegada que van aprendre a alimentar-se amb fruits salvatges i a construir-se iglús per passar-hi la nit.

Llur destinació preferida eren les àrees glaçades de l'àrtic canadenc, que tenen indrets paradisiacs i vistes inigualables. Els beneficiava el fet que hi havia un servei de transport molt bo per terra des de les grans metròpolis del sud que hi facilitaven un accés ràpid i molt diversificat durant la majoria de les estacions de l'any.

De tota manera, s'hi podia accedir igualment mitjançant el servei aeri, amb avions que s'enlairaven des de l'aeroport de Mont-real, on les companyies que operen solen oferir uns preus acceptables. En contraposició, els vols dels aeroports menys coneguts de la zona oest resulten exageradament cars. Aquest és un fet molt discutit per la població, atès que perjudica greument la mobilitat, en un país territorialment extensíssim i amb distàncies enormes entre els diversos estats.

El totpoderós govern de la Casa Blanca va finançar la construcció de les imponents Warming Stations en zones limítrofes de l'àrtic canadenc. Es tracta d'una mena de *shelters* per al refugi i l'escalf en els quals els soldats podien passar la nit. Disposen d'unes impactants torres d'alçària enorme amb una bola al damunt, on hi ha un radar per veure què succeïa en una època determinada, la dels anys seixanta en plena Guerra Freda, en què hi havia la temença que els soviètics podien bombardejar l'estat d'Alaska, pertanyent als Estats Units, per mitjà de la zona polar àrtica.

En temporades ben delimitades als turistes més abrandats (ben equipats com a excursionistes experts) se'ls permet fer-ne ús, amb la qual cosa han esdevingut una mena de llar escalfada que els allunya del terrible fred exterior. La sensació de passar la nit en aquesta mena d'albergs adaptats en zona extremadament freda és extraordinària, per la qual cosa aconseguen atraure una gran quantitat d'aventurers.

Altres activitats de natura

Quan era només un xiquet, als seus pares els preocupava l'excessiva atenció que donava als llibres. Es va donar la circumstància que un oncle seu tenia una extensa granja de cavalls, amb la qual cosa van creure oportú portar-l'hi per tal que aprengués a muntar-los i es llevés del cap algunes de les cabòries lectives que l'ocupaven tot el sant dia. Això no li va alterar el seu anhel per aprendre, tot i que sí que li van incentivar l'estima per aquest animal que ell tenia amb gran afecte, i per la vida natural.

Llavors, no va ser casualitat que durant la seua llarga etapa canadenc entrés en contacte amb un emigrant suís que acabava d'adquirir un ranxo. Gentilment els convidava a visitar-lo i li donava l'oportunitat de fer excursions de caça amb cavall. Eren jornades extremadament gratificants, durant les quals podia gaudir de l'aventura i de la ruralia de nou. Amb tot, ell no era un genet expert ni de bon tros, per la qual cosa li van succeir un parell d'accidents que haurien pogut ser francament calamitosos. Sortosament, tot va quedar en simples ensurts que que va poder contar al llarg dels anys!

Li brillaven els ulls quan feia la remembrança d'aquests fets amb nostàlgia, tot i que no amagava la temor davant del perill que va causar-li. En una ocasió no va aconseguir frenar el cavall a temps, el qual no va aturar-se i va acabar topant de manera frontal contra una vaca que se li interposar al camí; ell va saltar per sobre de l'esmentada *milky cow*.

La segona experiència greu li va succeir en caure-li el fusell a terra i obrir-se el gatell. La bala li va passar ben a prop, amb la qual cosa l'ensurt va ser realment majúscul. Són experiències curioses de tota una vida, que ni el pas del temps pot esborrar de la ment.

Contacte amb les llengües indígenes

El programa governamental canadenc de protecció de les llengües indígenes dona uns fruits esperats, a desgrat de la gran complexitat que en suposa el desplegament. Durant les nostres llargues i didàctiques converses, Curt va analitzar-lo a consciència, atès que comprensiblement era del seu màxim interès. Mai abans hi havia hagut una legalitat protectora que permetés lluitar per la dignificació de la parla de les moltes tribus ameríndies que hi ha al Canadà.

Va creure's oportú optar per una divisió del país amb els anomenats *northwest territories*, que especifiquen una quinzena de llengües indígenes. Van instaurar un servei de traducció instantània, que va suposar un cost molt alt però ajudava força a la comunicació. L'encarregat de les traduccions era un home de nacionalitat suïssa, amb qui el literat va poder intercanviar informació sobre el servei i la seua funcionalitat.

Aquestes parles de transmissió generacional oral, sense cap gramàtica específica, solen atraure altament els lingüistes a la recerca de parts del llenguatge inexplicables d'una manera acadèmica. Resulten sorprenents els sons, la manca de l'estructura morfològica i sintàctica de totes les llengües acadèmicament estudiades.

Els inuit

Un poble que va causar-li curiositat i intriga, a la vegada que profunda admiració per la seua alta capacitat d'adaptació a un medi força advers, és el dels inuit. La seua llengua es presenta com a veritablement misteriosa per a la gran majoria de filòlegs. Curt era de l'opinió que és impossible aprendre-la si no en naixes membre. Aquest cop no donava cap vigència a les habituals teories d'aprenentatge!

Curt descrivia l'inuk com una persona molt simpàtica, a la vegada que com a col·lectiu no crea gaires problemes a l'Estat, car segueix una vida nòmada i independent. De vegades es posa damunt la taula la qüestió de l'autodeterminació, que els portaria a tindre un país propi, tot i que se'ls titlla d'utòpics i de somiatruites. A diferència dels indis del nord no han creat mai greus friccions amb l'Estat, i majoritàriament se'ls té amb una alta consideració.

L'entusiasmava d'allò més l'art esquimal. Solia adquirir algunes estàtues a cada viatge que feia "al nord", tal com ell feia referència al país dels inuit. Aquest és un terme provinent potser, segons els experts, de l'algonquí. Es tracta de la parla d'un dels grups de pobles amerindis més nombrosos i més estesos de la zona àrtica. Originàriament agrupaven centenars de tribus, que s'autoanomenaven nacions. Culturalment i lingüísticament es relacionen amb un grup amb un nom de pronunciació força estranya: els *anishinaabe*. Avui dia la majoria d'algonquins habiten a l'estat francòfon del Quebec; malauradament en resta només una població de poc més d'11.000 individus.

Concretament, els inuit conreen les difícils terres de les tundres del nord del Canadà, Alaska i Groenlàndia. En llur vida nòmada, segueixen les migracions dels animals que van caçant, entre els quals es troben els caribús, els ossos, les balenes i les foques. D'aquests i d'altres animals n'aprofiten totes les parts possibles per alimentar-se, abrigar-se, construir habitatges o eines per caçar. Actualment, però, a causa del fort procés d'aculturació accelerada, s'estan deteriorant les seues formes de vida originàries. Curt afirmava que al final haurem de donar validesa al fet que ja no hi ha més indrets inhòspits al planeta; tot està a l'abast del nostre procés "civilitzador"!

"Prof. Wittlin's lifetime contribution to the study of Catalan language and literature has done much to make the U of S recognized in the scholarly world," said Michael Corcoran, U of S Vice-President (Research). "He is one of Canada's leading humanities scholars and a very worthy recipient of this award."

La llarga contribució del professor Wittlin a l'estudi de la llengua i la literatura catalanes l'ha fet mereixedor del reconeixement de la Universitat", va dir Michael Corcoran, vicepresident de Recerca Universitària de la Universitat de Saskatchewan. "Ell és un dels estudiosos més importants de l'àmbit humanístic i la seua vàlua l'ha fet altament mereixedor del premi.

Els simposis

Curt afirmava que va familiaritzar-se amb algunes de les principals urbs¹¹⁹ canadenques gràcies a la seua habitual assistència a simposis o congressos lingüístics i literaris, en els quals intervenien els principals *scholars* americans. Disposaven d'una beca d'uns 1.500 dòlars en concepte de despeses per a l'esdeveniment, amb la qual cosa podien considerar que estaven suficientment ben remunerats.

Havia de presentar un *paper*, una ponència o comunicació com a prova de la seua activitat investigadora. Aquests congressos solien ser molt útils, ja que aconseguien donar vida fundacional a grups d'especialistes sobre temes determinats, amb estudiosos que fàcilment creaven nexes de treball entre ells per obrir nous camps investigadors.

Varen ser les úniques ocasions en què va visitar la capital, Ottawa, que curiosament és la quarta més gran del país i no disposa d'un districte federal propi, sinó que pertany a la província d'Ontario. Va trepitjar igualment les urbs nacionals més famoses com Toronto, Vancouver i Mont-real durant aquests intensos dies d'alts estudis, que el varen mantindre al capdavant de la intel·lectualitat literària i universitària del moment.

Va causar-li gran sorpresa la ciutat de Vancouver, ja que gaudeix d'un altíssim nivell de vida, que la situa entre les cinc més ben qualificades del món. Té un estatut municipal que gairebé l'equipara a un estat pel grau de competències, i també és una de les ciutats més segures de Amèrica del Nord, a causa de la baixa taxa de criminalitat.

Li encantava fer detalls minuciosos del seu format, de la manera de debatre i d'investigar, ja que durant aquests sumptuosos simposis va conèixer persones d'un grandíssim nivell i amb uns coneixements esplèndids sobre la intrigant literatura medieval.

119 Ciutats.

13. Difusió del català a l'altre costat de l'Atlàntic

Des de l'esclat de la Renaixença a meitat del segle XIX, una de les característiques primordials de la catalanitat ha sigut la lluita incansable per la promoció i l'expansió de la cultura catalana fora de les fronteres del domini lingüístic catalanoparlant. Ens trobem amb una particularitat molt *sui generis* que l'ha portat a diferenciar-se d'altres països europeus amb una població o una dimensió territorial semblant (alguns amb estat propi), els quals no han entès l'exteriorització com una necessitat cultural intrínseca per a un país menut. Els escriptors, els poetes, els lingüistes i els filòlegs, els cantautors o els filòsofs han esdevingut ambaixadors *de facto* de la cultura catalana arreu, a la vegada que han anat dibuixant l'Ítaca somniada administrativament per al conjunt del país.

Intelligenti pauca,¹²⁰ hem de tindre tostemps ben presents les complicadíssimes situacions històriques que han viscut els Països Catalans durant llarguíssims períodes amb règims dictatorials que seguien una política de genocidi lingüístic i cultural. Conjuntament, la manca d'una estructura estatal forta que ajude a garantir l'estabilitat de l'ús de l'idioma i del fet cultural català ha fet de la capacitat de l'exteriorització una de les aïnes bàsiques per a la pròpia supervivència.

Entre les línies de treball més transcendentals, s'ha apostat per la traducció dels il·lustres clàssics catalans medievals, paral·lelament a l'obra dels novel·listes d'èxit actuals, així com s'han promogut concerts i actuacions de músics i cantautors nostrats per tal de donar-los a conèixer arreu. Aquest *leitmotiv* també ha permès que moltes tradicions catalanes s'hagen pogut dur a terme amb certa assiduitat per tots els costats de la terra. Des dels anys vint s'han anat tirat endavant projectes editorials per fer reviure els clàssics de les nostres lletres, que han donat vida a col·leccions de destacada qualitat i enquadració professional, normalment acompanyades de preludis introductoris d'un altíssim nivell acadèmic.

120 Qui tinga orelles, que hi senta.

El català a Amèrica

En la redacció d'una addenda, una llista d'estudiosos de la llengua catalana al continent americà, ens trobaríem amb una sorpresa ben grata. Ens enorgulleix el fet que hi ha una llarga llista de filòlegs catalanistes en els dos grans estats del nord del Nou Continent que fan una tasca d'anàlisi i promoció molt remarcable.

El professor Wittlin realçava amb orgull el fet que des dels anys vuitanta cada universitat nord-americana comptava amb un catalanista, ben sovint era algun col·laborador estret del mestre Joan Coromines. Aquests estudiosos solien visitar la ciutat de Barcelona en un viatge d'estudis, del qual tornaven més impregnats de catalanitat i amb més ànims de revolta que l'àmplia majoria de catalans autòctons.

Curt es mostrava molt crític¹²¹ amb la discriminació que han patit (i que encara pateixen) els estudis del català respecte als de l'espanyol en l'àmbit internacional. Es queixava de l'aclapament de mitjans en mans dels estudiosos de la llengua poderosa, que feia caure els estudis del català en l'àmbit del voluntarisme.

I ja era ben hora de demanar una mica de justícia en el repartiment del pastís acadèmic. Durant els anys de fort creixement dels departaments d'espanyol —alguns dels quals van prendre el nom de “Departament d'Estudis Hispànics” només perquè havien afegit una classe de portuguès i prou— es van consolidar les posicions de força per part dels especialistes en gramàtica espanyola versus els literats, subdividits horitzontalment en medievalistes, cervantistes i especialistes en segle XIX i segle XX i, verticalment, en europeistes i sud-americanyistes (els hispanistes) i en aquesta divisió de pa de pessic no hi quedava ni una molla per al català.

Una premissa a la qual donem total validesa és que picant pedra, a poc a poc va madurant el fruit. Les llavors dels pioners *scholars* que, amb molt d'esforç i molta il·lusió, varen introduir estudis de la llengua d'Ausiàs March en *colleges of the world's main power*,¹²² no varen plantar-se ni molt menys en terra erma. *De facto*, varen consolidar uns fonaments adients per a l'obertura de lectorats estables de català en algunes de les universitats més dinàmiques dels diferents estats de la unió. Consegüentment, d'acord amb la llista que ha fet pública l'Institut Ramon Llull, organisme que articula la difusió de la llengua catalana a l'exterior, a hores d'ara el català s'ensenya en més de vint American *colleges*.

121 Bover, August (1992): La North American Society (1977-1992). Presentació de Curt Wittlin.

122 Universitats del país més poderós del món.

Universitats dels Estats Units on s'ensenya català

Massachussets, Michigan, Berkeley, Indiana, Colorado, Harvard, Carolina del Nord, Chicago, Missouri, Ohio State, Trinity College, Los Angeles, Vanderbilt, Ciutat de Nova York, Columbia, Temple, Richmond, Stanford, Illinois i Georgetown.

Quant al Canadà, la difusió ha estat menor tot i que en té un total de quatre. Concretament, els centres següents, un dels quals francòfon: Universitat de Montreal, Universitat de Toronto, Glendon College – Universitat de York i Universitat de Dalhousie.

Peter Cocozzella

Un dels catalanistes i hispanòfils més actius, i amb un bagatge investigador més extens, va ser Peter Cocozzella. Va ser professor emèrit de la Universitat de Binghamton, en la qual va treballar durant 35 anys, i doctor per la Universitat de Saint Louis. Va publicar tot un seguit d'estudis altament valorats sobre les dos grans figures de la poètica medieval valenciana, Ausiàs March i Jordi de Sant Jordi, així com sobre un escriptor que reivindicava com un dels més grans de l'edat mitjana, Joan Roís de Corella.

El seu amic Wittlin va acceptar gustosament escriure'n l'obituari amb motiu del seu traspàs. El tenia en gran consideració, amb la qual cosa no li va ser difícil fer un repàs de la seua prolífica trajectòria acadèmica i va tindre el gust de lloar el seu tarannà, que a ell li agradava descriure com a gentil, i les seues altes capacitats de treball.

Activitat literària

Curt no usava sigles, preferia parlar de l'associació de catalanistes d'Amèrica, i en feia una definició molt particular: "Era tota la gent que tenia contacte amb el català, molts dels quals estudiants."

Un altre aspecte important que cal tindre en compte era el fet que a la xarxa hi havia un grup de discussió en línia sobre literatura castellana i catalana medievals. El nostre investigador coneixia força bé l'obra d'Alfons X el Savi,¹²³ un dels grans escriptors castellans del segle XIII, també en llengua galaicoportuguesa, autor de les *Cántigas* i impulsor d'una institució encarregada de fer traduccions. Podria recitar encara alguns

¹²³ Alfons X el Savi (Toledo, 1221 – Sevilla, 1284), va ser rei de Castella i una gran figura de les lletres castellanes i de les gallegues.

versos de l'anònim *Cantar de Mio Cid*,¹²⁴ la cançó de gesta per excel·lència de la llengua castellana; ahora que igualment podria donar aclariments sobre molts apartats del famós *Libro de buen amor* de Juan Ruiz, Archipreste de Hita,¹²⁵ del qual puntualitza que Joan Coromines se n'havia encarregat d'una de les edicions més acurades.

Gràcies a les activitats d'una associació d'hispanistes, va poder incloure-hi una conferència en català. La pregunta era: per què no podem usar el català? Mentrestant, es va aturar una estona per pensar i va fer una afirmació contundent: "Si haguéssim sigut espanyols, no hauríem pogut, perquè tenen urticària a tot allò que els sona a català, cosa francament inexplicable."

Tenia en alta consideració la figura de David Viera, que tenia arrels portugueses i va compilar una extensa bibliografia de Francesc Eiximenis. Gràcies a una subvenció del deganat va poder-lo convidar a una reunió d'hispanistes canadencs a Saskatoon que li va permetre aprofundir en els seus estudis sobre el frare i va donar uns resultats força positius.

Ad hoc

La Llumanera de Nova York va ser una revista mensual il·lustrada, editada en català a Nova York per l'escriptor Artur Cuyàs i Armengol. En sortiren 73 números (de novembre del 1874 a maig del 1881). Tenia les característiques gràfiques típiques de les revistes il·lustrades de l'època, amb col·laboracions literàries i dibuixos. Tenia establerta la redacció al número 35 de Broadway (Nova York). Hi col·laboraren una bona part dels escriptors i els artistes catalans de la Renaixença, entre els quals el tortosí Josep F. Vergez.

North American Catalan Society

La North American Catalan Society fa ús de les sigles NACS en el logotip i en tota l'activitat acadèmica. Aquesta entitat ha aconseguit agrupar els investigadors d'àmbits diversos, els estudiants catalans residents als dos estats nord-americans, així com les persones que manifesten un cert interès en la difusió de qualsevol aspecte de la cultura dels Països Catalans. Significativament, ha obert un gran nombre de camps d'estudi que tenen una relació directa amb els àmbits de la literatura, la lingüística, les arts, la història, les ciències mèdiques i la filosofia.

¹²⁴ És una cançó èpica anònima que relata gestes heroiques inspirades en els últims anys de la vida del cavaller castellà Rodrigo Díaz de Vivar. Es tracta de la primera obra narrativa extensa de la literatura espanyola en una llengua romanç. Va ser escrit —segons la gran majoria de la crítica actual— al voltant de l'any 1200 (segle xiii).

¹²⁵ Va ser un clergue i poeta castellà que exercia a Hita, a la província de Guadalajara a mitjans del segle xiv.

Curt s'emocionava quan feia la remembrança del procés de formació de l'entitat:

Cap a l'inici de 1977 vaig rebre una carta com tantes altres, en la qual certes persones de la Universitat d'Illinois, a les quals ni tan sols coneixia, em parlaven d'un projecte per formar una associació de catalanística a Nord-Amèrica i demanaven suggerències sobre com organitzar-la.

La seua fundació data de 1978, la qual va coincidir amb el First Colloquium of Catalan Studies in North America,¹²⁶ que va tindre com a seu acadèmica la Universitat d'Illinois a Urbana-Champaign. El veritable factòtum i president fundacional fou el lingüista de Sarrià Josep Roca i Pons,¹²⁷ el qual podem considerar com el pare dels estudis de català a Amèrica del Nord.

Curt Wittlin va tindre l'honor de presidir-la entre 1990 i 1993. Durant alguns períodes de la passada dècada ocupava la presidència Lourdes Manyé, professora a la Universitat de Furman, que ha sigut la traductora a l'anglès de l'obra poètica del literat més popular de les lletres catalanes del segle passat, en Miquel Martí i Pol.¹²⁸ El president actual és Mario Santana, coordinador dels programes d'eusquera i català de la Universitat de Chicago.

La direcció es dedica a fomentar i promoure els estudis de la llengua i la cultura catalanes per terres nord-americanes, organitzar imponents col·loquis i publicar la *Catalan Review. International Journal of Catalan Culture*.

Se li han concedit les màximes distincions que atorga la Generalitat i l'IEC en reconeixement pel seu paper en la promoció de la cultura catalana en l'àmbit internacional, com el prestigiós premi Ramon Llull el 1997, i un any més tard la Creu de Sant Jordi.

126 Primer Col·loqui d'Estudis Catalans d'Amèrica del Nord.

127 Josep Roca i Pons (Sarrià, Barcelona, 1914 – Sant Pere de Ribes, 2000) va ser un lingüista que destacà com a promotor de l'ensenyament del català als EUA. Va ser cap de la secció de català i occità de la Modern Language Association.

128 Miquel Martí i Pol (Roda de Ter, 1929 – Vic, 2003) és un dels poetes més apreciats de les nostres lletres, que també va dur a terme tasques de traductor. És autor d'un dels llibres poètics més venuts de la literatura catalana, *Estimada Marta* (1978).

Un científic del Maestrat

Curt va fer un exercici de memòria important per recordar que la NACS també havia comptat amb la col·laboració d'un il·lustre científic, natural de la veïna població de Vinaròs (Baix Maestrat). Es tracta d'Alfred Giner i Sorolla,¹²⁹ que va arribar a Nova York l'any 1954 per començar a investigar la quimioteràpia experimental anticancerosa a l'institut Sloan-Kettering. A partir de 1983 va dedicar-se a la docència i a la recerca a l'University of South Florida College of Medicine Immunopharmacology Program. Va estudiar també l'evolució prebiològica i la gènesi de la vida. També des del 1982, va participar en la Societat de Física i Química de l'Institut d'Estudis Catalans. Va col·laborar en diverses trobades de científics dels Països Catalans i va participar en els congressos de metges i biòlegs en llengua catalana al continent americà. També va ser present en els col·loquis de la Societat Catalana d'Amèrica del Nord, i es va especialitzar en la història dels científics catalans a l'Amèrica del Nord.

El seu fill Roger¹³⁰ és doctor en Psicologia i professor de la Universitat de Kent. Ha realitzat nombroses publicacions científiques, a la vegada que ha publicat poesies en revistes en antologies com *Poems that Thump in the Dark* i *In your face*.

Els col·loquis

Els membres de la NACS s'encarreguen d'organitzar col·loquis de manera biennal. El primer —ja n'havíem fet esment— va tindre lloc l'any 1978 a la Universitat d'Illinois. Es duen a terme en importants *colleges* canadencs o dels Estats Units, tot i que en dos ocasions de manera excepcional van tindre Barcelona com a seu. Fins al moment se n'han organitzat un total de setze, que han aportat estudis de notable interès filològic i literari.

Ens hem de remetre novament a alguns articles de l'esmentat estudiós August Bover, com ara "Catalan Studies in English Speaking Countries",¹³¹ en el qual fa una detallada explicació d'on tenien lloc, qui n'erren els organitzadors, quins temes s'hi anaven tractant, a qui anaven dirigits i, per damunt de tot, quines conclusions s'anaven traient a la llum.

129 Alfred Giner Sorolla (Vinaròs, 1919-2005) es va llicenciar en Ciències Químiques a València i es va doctorar en Farmàcia a Madrid. Va exercir com a professor auxiliar de Farmàcia a la Universitat de Barcelona abans de traslladar-se als Estats Units, on realitzà una magnífica carrera com a científic.

130 Roger Giner (Greenwich, Connecticut, 1966) ha publicat els estudis *Judging passions, Moral emotions in persons and groups, Social justifications for moral emotions*.

131 "Estudis catalans als països de parla anglesa".

- 1978 1r col·loqui: Universitat d'Illinois a Urbana-Champaign
- 1980 2n col·loqui: Universitat de Yale
- 1982 3r col·loqui: Universitat de Toronto (Canadà)
- 1984 4t col·loqui: Universitat de Washington
- 1987 5è col·loqui: Universitat de Florida del Sud a Tampa
- 1990 6è col·loqui: Universitat de la Colúmbia Britànica (Vancouver, Canadà)
- 1993 7è col·loqui: Universitat de Califòrnia a Berkeley
- 1995 8è col·loqui: Universitat d'Indiana a Bloomington
- 1998 9è col·loqui: Institut d'Estudis Catalans (Barcelona)
- 2001 10è col·loqui: Universitat de Brown
- 2004 11è col·loqui: Eton College (Regne Unit), amb l'Anglo-Catalan Society
- 2007 12è col·loqui: Universitat Dalhousie a Halifax (Canadà)
- 2010 13è col·loqui: Universitat Temple
- 2013 14è col·loqui: Universitat de Toronto (Canadà)
- 2015 15è col·loqui: Institut d'Estudis Catalans (Barcelona)
- 2017 16è col·loqui: Universitat Indiana a Bloomington

The Catalan Review Journal

Si la fundació d'una associació sobre catalanística als Estats Units ja era una operació força abundantada, més encara ho era la creació d'una revista sobre estudis catalans i escrita alternativament en anglès i català. Els catalanòfons nord-americans van posar tot l'esforç perquè el *journal* fos tot un èxit. Els impulsors van donar mostres de gran professionalitat i de saber allò que portaven entre mans, ja que l'empresa era francament arriscada per molts motius.

El primer número va aparèixer el 1986. Posteriorment va editar-se un monogràfic dedicat al poeta de Sarrià, J.V. Foix, poc abans del seu traspàs. La seua continuïtat ha sigut possible gràcies a la col·laboració voluntària de molts estudiosos que han cregut en el projecte de manera ferma. Els professors Josep Roca-Pons i Mercè Vidal-Tibbits

varen ser-ne els factòtums. Curt Wittlin hi va col·laborar al costat de lingüistes amb una llarga trajectòria acadèmica: Joseph Gulsoy,¹³² Milton Azevedo,¹³³ David Viera i Patrícia Boehne.¹³⁴

132 Joseph Gulsoy (Ordu, Turquia, 1925) és un lingüista de nacionalitat canadenca que ha estudiat diversos aspectes del català, el castellà i el portuguès. Va col·laborar amb Joan Coromines en la confecció i redacció de les seues dos obres més representatives: el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* i l'*Onomasticon Cataloniae*.

133 És un lingüista brasiler resident als Estats Units, llicenciat i doctorat a la Universitat de Cornell. Exerceix com a professor de castellà i de portuguès a la Universitat californiana de Berkeley. S'ha especialitzat en narrativa literària, estilística i traducció.

134 Patrícia Boehne (París, 1940-2013) va ser una lingüista que va criar-se en territoris francòfons com Haití. Professora emèrita del Departament de Llengües Estrangeres de l'Eastern College, va exercir com a presidenta de la NACS. És autora de nombrosos estudis acadèmics sobre literatura i poesia catalanes.

14. L'excels medievalista

“He stresses Catalan scholarship is crucial to understanding how people thought and lived in medieval times. The whole correspondence of the Catalan kings was in Catalan. The language played a major role in European history.” Professor Curt Wittlin *dixit*.¹³⁵

La Dra. Kathryn Warden ocupa el càrrec de directora del Departament de Recerca de la Universitat de Saskatchewan des de 1998. El seu extens currículum l'avalua com a docent experta i especialista acreditada en l'àmbit de les lletres amb un notable prestigi en el món acadèmic. Fa un ús professionalitzat de la dinàmica periodística i d'una àmplia varietat de mitjans de comunicació (incloent-hi una revista, conferències, programes radiofònics, vídeos) per difondre la tasca investigadora que es porta a terme des del col·legi universitari. A la vegada, basteix perfils extensos de *scholars* perquè la seua tasca quede ben enlairada i siga correctament difosa. Concretament, va encarregar-se de compilar tot un seguit de frases ben representatives del pensament del nostre investigador, les quals va incloure a la secció corresponent del web de la Universitat de Saskatchewan, les quals són un retrat acurat escrit que n'enlaira la figura.

Lato sensu,¹³⁶ el *curriculum vitae* del professor Wittlin retrata anys d'autèntica laboriositat i de passió fervorosa per la literatura catalana. La seua carrera investigadora consta d'uns quants llibres i, sobretot, d'un gran nombre d'articles especialitzats. En qualitat de catedràtic de Filologia Romànica i Lingüística Històrica, va especialitzar-se en l'edició de traduccions medievals dels texts clàssics al Vell Continent com: Ciceró, Tit Livi, Sant Agustí, Joan de Gal·les, donant especial rellevància a les dels Països Catalans, una de les tasques que va donar-lo a conèixer en l'àmbit de l'erudició.

És a dir, la seua vasta línia d'investigació li va permetre afaïçonar un extens viatge pel món antic, des de l'entramat historiogràfic de l'època romana fins al període de

135 Ell remarca que becar els estudis sobre el català era un fet crucial per entendre com es pensava i com es vivia durant l'edat mitjana. Tota la correspondència dels reis catalans era en català. La llengua va tindre un rol molt transcendent en la història europea.

136 En sentit ampli.

màxim esplendor de la Corona d'Aragó. Tal com ho descrivia Wittlin: "Tindre un segle d'or literari és l'espill de com va el regne, ja que la literatura algú l'ha de fer; tot porta a indicar que al regne de les quatre barres tot anava força bé al segle xiv."

L'any 1980 va publicar una obra de notable rellevància, en col·laboració amb Frank Naccarato,¹³⁷ *Lo llibre de les dones* d'Eiximenis, el qual endegava el que hauria pogut ser un projecte d'alta volada que s'encaminava envers l'edició de les seues obres completes. Seguint un encàrrec de l'il·lustre editor Josep Maria de Casabuberta, va ajudar el jove estudiós canadenc a fer-ne una edició d'acord amb els criteris marcats per Els Nostres Clàssics. Va encarregar-se de redactar una introducció adequada (amb més substància, com deia ell), així com un glossari específic d'expressions. El missatge contundent del llibre, propi d'un jurista amb molta perspicàcia psicològica i molt de sentit de l'humor, el situa de ple en el període d'avantsala de l'edat moderna: s'havia d'ensenyar a llegir i a escriure a les femines.

Va treballar igualment amb cura l'obra de Joan Roís de Corella i va dedicar estudis importants a la història de les biblioteques medievals catalanes i a les novel·les cavalleresques.

Entre la seua concorreguda llista d'obres hem de destacar-ne dos que varen ser objecte de guardons d'especial relleu: *Repertori d'expressions multinominals i de grups de sinònims en traduccions catalanes antigues* (premi Nicolau d'Olwer 1989) i *De la traducció literal a la creació literària* (premi Serra d'Or 1996).

A dir cert, aquesta darrera és una obra clau, atès que comporta una evolució significativa de l'investigador pel fet que no fa un simple estudi del model de traducció, sinó que s'endinsa plenament en els diferents afegitons que solien utilitzar els traductors medievals. Va analitzar-ne el complex procés de traducció en la seua globalitat, alhora que va posar èmfasi en la mentalitat del mateix traductor amb tots els decisius condicionaments sociològics que l'envoltaven. No és d'estranyar que algunes d'aquestes traduccions esdevinguessen tota una creació literària.

L'investigador valencià Lluís Brines,¹³⁸ declarat wittlinià que hi va participar de primera mà, afirma que el punt culminant de tot plegat va ser el seu intent d'edició (no reeixit perquè l'Acadèmia Valenciana de la Llengua no va decidir-se a publicar-lo) del Psalteri Devotíssim de Guillem Fontana de 1416. Aquest llibre és la traducció del llatí al català de 100 oracions de les 344 que componen el Psalterium alias Laudatorium de Francesc Eiximenis. La considera tota una "creació", a més amb molta gràcia estilística, cosa que va fer que el llibre de Fontana tingués molt d'èxit en el seu temps.

137 En la seua tesi doctoral dirigida per Joan Coromines.

138 Lluís Brines i Garcia (Barcelona, 1971) és un investigador que resideix a Simat de la Vall d'igna (Safor). És especialista en Francesc Eiximenis.

*Facta, non uerba*¹³⁹ és una expressió llatina molt usada en època contemporània: les paraules agafen sentit si es veuen representades en fets, ideal per anar analitzant la seua llarga trajectòria. Wittlin seguia un postulat verídic en la tasca investigadora: feia ús tant de la lingüística com de la cultura per tal d'explicar el significat dels textos medievals. Per tant, tostemps va tindre *in mente* la necessitat de vincular el model cultural amb l'ús lingüístic vigent en el període en qüestió, per la qual cosa els textos literaris esdevenen tot un retrat d'un temps determinat.

Interim, un dels seus mèrits principals raïa en el fet que va posar al descobert els principals tipus d'errors habituals que cometien els traductors medievals, prova dels seus bons coneixements per a la lectura de manuscrits i de la fermesa de la seua erudició.

Com a especificitat, el seu extraordinari coneixement de la Bíblia li permetia enllaçar qualsevol ús lingüístic amb una cita bíblica per donar sentit a l'afirmació respectiva.

La tasca de l'estudiós és solitària i, a voltes, costosa, però Curt tenia el gust de repetir una frase ben cèlebre: "L'emotivitat, quan hi ha un descobriment, fa que tot plegat valga la pena."¹⁴⁰ Temps de pronunciar-la, feia la remembrança d'una anècdota exemplificadora: l'excitació que va sentir a l'Arxiu Històric de la Ciutat de València quan va descobrir un pergamí d'un propietari opulent que havia passat a millor vida el 1418, ja que ell era la primera persona que l'obria en quatre o cinc centúries. S'ha d'entendre que aquest és el moment tan especial que tots els investigadors necessiten per continuar estudiant,¹⁴¹ Curt *dixit*.

Comentaris literaris i teològics

Hi hem inclòs com a apèndix un minuciós llistat bibliogràfic amb els seus llibres i articles, que va recopilar d'una manera laboriosa un dels estudiosos que millor coneix la seua obra, el Dr. August Bover. Tanmateix, en aquest capítol hem preferit prioritzar les seues detallades explicacions personals, que ens permeten atansar-nos d'una manera ben planera a la seua concepció particular de la cultura medieval, així com la importància que varen tindre els afamats literats catalans del període, molts dels quals procedents de l'antic Regne de València.

Les anàlisis acurades preferim deixar-les, òbviament, en mans dels especialistes, que fan els diagnòstics adequats pel que fa a la literatura catalana d'aquesta centúria, veritablement daurada en l'àmbit cultural, la qual va aportar excel·lents poetes, pensadors, filòsofs, teòlegs, gastrònoms i, fins i tot, novel·listes.

139 Fets i no paraules.

140 *The thrill of discovery makes it all worthwhile.*

141 *It's the kind of moment every scholar needs in order to keep studying.*

Anselm Turmeda i Bernat Metge

To start with,¹⁴² tot i no ser el seu principal àmbit d'estudi, Wittlin tenia apamada bona part de la producció tant d'Anselm Turmeda¹⁴³ com de Bernat Metge.¹⁴⁴

Quant al frare franciscà que va convertir-se a l'islam, afirmava que va ser un personatge fascinant que va veure i viure món, alhora que va formular la teoria següent (fem ús de les seues pròpies paraules):

Jesús no va ser assassinat, ni dipositat en un sepulcre ni va sortir-ne. Ell mai no va afirmar la seua divinitat, sinó ben al contrari. Són els seus deixebles els qui van falsificar alguns textos. L'encarnació de Déu no és necessària per a la Redempció; l'islam no té la noció paulina del pecat original.

En l'àmbit contrari, posava èmfasi en una expressió força inusual per definir l'opinió d'un investigador respecte a un autor medieval: ell era "enemic" de Metge, perquè era una mena de mafiós que feia factures falses, per la qual cosa amb la mentalitat dels segle xxi se'l consideraria un polític corrupte. Es refermava en la seua disconfortat amb la seua manera d'actuar, mentre que ho lligava amb un fet per tots sabut: a la Cort del rei Joan I hi passaven coses gravíssimes que portaven a pensar que aquest individu lletrat no era aigua clara. Justament hi ha una llegenda negra que l'acompanyava, que s'havia nodrit de versos i cançons¹⁴⁵ punyents que pretenien retratar-lo com un somiatruites que no tenia cap interès en els quefers de la Corona, només en els seus plaers corporals.

El rei Joan Primer de Catalunya
és home de palau,
fa sempre el que li plau;
El rei Joan I de Catalunya
desarma el seu castell,
té el goig a flor de pell.

Acusava Metge de ser un dels principals responsables de les dificultats finances de la Corona d'Aragó, que varen aguditzar-se durant els darrers anys del seu regnat. De fet, la gestió econòmica i política dels membres del seu consell va ser durament criticada pels dirigents de les dos capitals, Barcelona i València.

¹⁴² Per començar.

¹⁴³ Anselm Turmeda, després Abd Allāh ibn 'Abd Allāh al-Tarǧūman al-Mayūrqi (Palma, 1355 – Tunis, 1423), va fer-se frare franciscà, i, posteriorment desenganyat de la societat occidental i del cristianisme, va convertir-se a l'islam i va viure a Tunis (moltes obres seues són crítiques a la societat cristiana de l'època).

¹⁴⁴ Bernat Metge (Barcelona, entre 1340 i 1346-1413) va ser escriptor i traductor, considerat un dels millors prosistes del tombant del segle xiv i introductor de l'estil renaixentista a la literatura catalana. També va ser secretari reial. La seua obra mestra és *Lo somni* (1399).

¹⁴⁵ Lletres de Jaume Picas.

El monarca va traspasar a causa d'una malaltia sobtada que li va sobrevindre mentre caçava. El seu regnat va caracteritzar-se per un total desordre administratiu i financer. Ans al contrari, significativament va coincidir amb el període de màxima florida literària de les lletres catalanes.

Curt s'aturava un moment per refrescar pensaments abans de rebatre amb total contundència el postulat defensat per alguns estudiosos de la literatura medieval que situaven Metge com el primer humanista català. Entre altres raons, assegurava que Eiximenis tenia idees que s'assemblaven molt més a l'humanisme renaixentista.

La literatura antiga inclou un gran nombre de textos sobre moralitat i ètica, originaris dels convents. El frare gironí feia llargs viatges per tot Europa, durant els quals s'hostatjava en convents franciscans. Visitava biblioteques, on trobava llibres que li eren d'un notable interès teològic. Com que no tenia temps suficient per copiar tot un text, seguia una tàctica ben particular: el llegia amb certa rapidesa mentre anava prenent notes sobre les estructures i el contingut, i ho analitzava tot plegat força acuradament.

Wittlin mostrava un especial interès a documentar el pas del frare per la ciutat de Tortosa a finals del segle xiv (probablement camí de Tarragona),¹⁴⁶ on se li va encarregar l'elaboració d'un sermó, alhora que durant la seua estada en un convent local li van fer enviar un seguit d'aliments (gallines, peix, carn, ous) per cobrir les seues necessitats nutricionals i de benestar.

Entre les seues troballes més transcendents, hi ha una carta seua que informa del fet que a l'ermita de Sant Martí del Canigó hi havia un llibre de la joventut de Jesucrist, avui dia en parador desconegut. També a l'Arxiu Històric d'Oxford va trobar-ne un d'Aristòtil, *De quello il mondo*, que diferia d'un altre existent a Catalunya.

Eiximenis va esdevindre tot un especialista en el funcionament dels primers parlaments europeus, als dos regnes on va introduir-se aquesta modalitat de govern: Anglaterra i França, gràcies a aquests viatges que li aportaven notabilíssims coneixements sobre aquest nou model polític que encara distava molt de ser democràtic.

Uerbi gratia, a la península Itàlica va observar en detall l'organització i el funcionament polític de les dinàmiques de les repúbliques de Siena, Gènova o Venècia. Van captivar-lo per la seua capacitat econòmica, atès que afavorien el dinamisme d'una potència financera i comercial menuda, cadascuna amb la seua idiosincràsia particular.

Va prestar gran atenció al moment polític i militar del Principat de Catalunya, mentre en nombrosos escrits mostra la predilecció pel model de govern de les petites ciutats estat. A la casa reial passaven els anys i les reines no donaven a llum, alhora que al rei Martí l'Humà ningú era capaç de convèncer-lo que nomenés d'una vegada

146 El Dr. Lluís Brines explica una incursió d'Eiximenis a Tarragona per cobrir un afer reial a *Biografia documentada de Francesc Eiximenis, OFM*.

el successor si es moria sense descendència. A voltes, criticava amb duresa quan no se seleccionaven bé els consellers si queien en nefastes corrupteles. Es dedicava a fer remarcables profecies, atès que les reines solien demanar-li consell i orientació, ja que creien fermament en la seua saviesa.

Finalment, tenia el dubte de si Eiximenis i Metge havien arribat a conèixer-se, tot i que somreia a afirmar sense pèls a la llengua que, previsiblement, no haurien tingut gaires lligams d'amistat.

Sant Vicent Ferrer

Era de l'opinió que l'aportació teològica d'un altre dels pensadors medievals influents, sant Vicent Ferrer,¹⁴⁷ no era ni de lluny comparable a la d'Eiximenis. En la seua pròpia casa de naixement hi ha una rajola que reflecteix que el frare hi passava amb una gentada que l'envoltava. Discrepava sobre l'organització dels sermons del predicador valencià, no li semblava un bon sistema perquè feia ús d'una dramàtica interpretació teatral. No hi donava contingut, ja que el més important era únicament la dramatització. El sant solia difondre que venia a parlar al públic sobre la fi del món, *predicator fine mundi*, cosa que només pot ser considerada com a blasfèmia des d'un punt de vista doctrinari cristià. Sovint s'allunyava de comportaments humans; quan parlava de l'infern es posava a cridar com un embogit com els pobles que cremaven a l'infern. Wittlin sentenciava amb fermesa: "Déu no l'havia enviat, amb la qual cosa no podia ser amic d'Eiximenis."

Un dels moments culminants de la seua activitat política va ser al decisiu Compromís de Casp, on va actuar com el braç dret del controvertit Benet XIII, que ha passat a la història com a papa Luna,¹⁴⁸ un antipapa de la religió catòlica.

A Casp es va esforçar perquè nomenés rei Ferran d'Antequera, el primer d'una dinastia no catalana. Wittlin tenia una opinió molt negativa sobre tot el procés d'elecció del nou monarca. Entre altres incongruències, denunciava que hi havia sis frares i abats, cap dels quals tenia cap idea de les ensenyances de la Bíblia.

A més, no van seguir-se les regulacions que requeria el rei Pere el Cerimoniós en el llibre de la seua cort reial, ja que en una norma demanava que el conseller que dirigís la sessió havia de donar la paraula primer a les persones menys conegudes i amb menys poder, perquè si feia parlar els de més prestigi, tots donarien certesa al que estava dient. Wittlin, carregat d'ironia, feia una comparació amb un dels clàssics de la literatura

147 Vicent Ferrer (València, 1350 – Gwened, Bretanya, 1419) va ser un dominic que va recórrer mitja Europa predicant la seua moral i visió del cristianisme.

148 Pero Martines de Luna (Illueca, 1328 – Peníscola, 1423) és considerat antipapa en la línia canònica de monarques de la Santa Seu. A la mort del papa Urbà VI, el 1389, els cardenals italians van elegir Bonifaci IX; llavors l'elecció de Pero de Luna va desencadenar el cisma de l'Església catòlica. La Corona d'Aragó va donar-li suport, en particular encoratjada per sant Vicent Ferrer, i va comptar amb el reconeixement d'Escòcia, Castella i Navarra.

anglesa del segle passat, *Animal farm*:¹⁴⁹ “Són com les ovelles de què parlava l'escriptor anglès George Orwell, que retratava l'estupidesa d'aquells que s'agenollaven davant del poder i deien amén a tot.”

Mentre concloïa amb veu ben ferma i aclaridora:

És que no es pot fer rei un home d'un altre país! Ferran d'Antequera i el papa Luna varen fer una conxorxa molt egoista i nefasta, que només els beneficiava a ells personalment. El que volia ser rei li va oferir que enviaria el seu poderós exèrcit a Avinyó, on s'havia fet fort davant d'un terrible setge, i l'alliberaria. La contrapartida era que l'antipapa acceptés fer-lo rei d'Aragó, llavors el regne l'acceptaria com a papa, cosa que l'enemistava i de quina manera amb l'altre papa que acceptava Roma!

Una anàlisi acurada que inclou aquesta interpretació personal sobre tots els esdeveniments succeïts a Casp la podem llegir en un dels seus estudis publicat a la *Revista de Catalunya*:¹⁵⁰ “L'elecció feta a Casp l'any 1412 era viciada i és invàlida! Cal una nova «autodeterminación del pueblo»!” En anglès va tornar a aprofundir en el tema en l'assaig “The 1412 Caspe arbitrance: justice, plebiscite, or manifest destiny?”¹⁵¹.

Els grans poetes medievals

El nostre investigador considerava fonamental, no tan sols per a la lírica catalana sinó per al conjunt de l'europea, l'obra dels dos grans mestres poètics de les lletres medievals nostrades: Jordi de Sant Jordi¹⁵² i Ausiàs March.¹⁵³ Sobre les seues conegudes produccions havia dissertat en nombroses ocasions. De fet, va ser autor d'alguns estudis altament citats pels estudiosos del popular poeta de Gandia. Un dels més coneguts és en anglès i es titula *The life and work of Ausiàs March*, el qual és el text d'una conferència que van emetre en línia l'any 1996 conjuntament la Universitat Oberta de Catalunya i la Universitat de Cambridge.

S'engrescava fent reflexions sobre l'art de traduir un clàssic a una llengua moderna amb comparacions amb els models de traducció de les obres de Shakespeare. Malgrat que no s'ha traduït l'obra completa de March a l'anglès, n'analitzava algunes traduccions parcials, abans de proposar-ne una de versificada que reprengués formes

149 *La rebel·lió dels animals*, una crítica dura contra l'estalinisme vigent a la desapareguda Unió Soviètica que controlava els moviments ciutadans.

150 *Revista de Catalunya*, núm. 287, 2014, pàg. 13-26.

151 *Catalan Review: International Journal of Catalan Culture*, vol. 12, vol. 1, 1998, pàg. 111-122.

152 Jordi de Sant Jordi, poeta cortesà i militar, va nàixer al Regne de València al voltant del 1395 i el 1400. Es creu que la seua mort va esdevindre's als voltants del mes de juny de 1424. Fill d'un esclau morisc alliberat, va tindre el càrrec palatí de cambrer reial i va fruit de la protecció d'Alfons el Magnànim.

153 Ausiàs March (Gandia, 1400 – València, 1459) va ser un poeta i cavaller. S'han conservat 128 poemes provinents dels manuscrits i edicions antigues, que han estat classificats sovint segons la temàtica: d'amor, de mort, morals i espirituals.

de les esmentades traduccions existents. Seguint aquesta intencionalitat va sorgir “Ausiàs March en anglès amb una versió rítmica del poema XXVIII”¹⁵⁴

Joan Roís de Corella

Continuava enraonant sense aturada, amb apreciable interès, sobre altres clàssics entre els clàssics. En particular, se’n presentava com un excel·lent coneixedor de l’obra de Joan Roís de Corella, atès que havia realitzat alguns estudis detallats que han ajudat a difondre’l. Va ser un personatge clau per a la cultura catalana, un dels primers escriptors moderns d’Occident, tot i que alguns el qualifiquen com un escriptor elitista que va contribuir amb el seu estil il·legible a l’abandó del català com a llengua literària.

Tanmateix, s’envolta d’una llegenda que el situa com un personatge “eixebrat i femeller”. Creia que aquest teòleg aristòcrata havia fet ús de textos d’Ovidi, per la qual cosa no entenia que no se l’inclogués en el moviment paneuropeu de recepció del poeta romà. Tampoc no s’havien estudiat prou les escoles a la València prehumanista.

Alguns dels seus nombrosos articles respecte d’aquesta qüestió són: “Joan Roís de Corella. Introducció a una concordança de les seves obres”; “Un text inèdit de Joan Roís de Corella: «La visió a la porta de la Senyora Nostra de Gràcia», del 1487”; “Observacions sobre el «Psalteri» de Joan Roís de Corella i d’altres traduccions de salms”; “La Biblis, Mirra i Santa Anna de Joan Roís de Corella: traduccions modulades, amplificades i adaptades”, i “La història de Josel de Joan Roís de Corella”.

Wittlin tenia una especial fixació en la discussió sobre el prehumanisme català, sabedor de la complexitat del moviment. Creia que els textos catalans excel·lien en el context europeu, ja que havien aconseguit la revaloració estilística de la llengua catalana, i havien empeltat el cristianisme d’ideari híbrid (havent trencat el seu característic uniformisme), a la vegada que exaltaven la persona com un ésser individual.

Les novel·les cavalleresques

Les dos novel·les cavalleresques en català del segle xv transcendentals, *Curial e Güelfa* i *Tirant lo Blanc*, van ser objecte d’algunes detallades anàlisis seues. Sobre la novel·la anònima va publicar l’article “Expressions multinominals en *Curial e Güelfa*”,¹⁵⁵ redactat ja durant l’estada vora l’Ebre i publicat el 2012.

Com a bon especialista en l’evolució de les impremtes pioneres al sud d’Europa, ja apunta la novel·la com el gènere que circulava molt més, amb la qual cosa se’n feien diverses impressions. Wittlin feia anar de la mà les paraules *impremta* i *Renaixement*. El

154 Canelobre: *Revista del Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert*, núm. 39-40, 1998-1999 pàg. 223-232.

155 Inclòs a *Novel·la cavalleresca anònima del segle XV en llengua catalana*, coordinat per Antoni Ferrando Francès.

català havia viscut anys daurats; com a exemple més fidedigne hi ha clàssics llatins que s'hi varen traduir primer, i posteriorment al castellà. Afirmava categòricament que sense els territoris catalanòfils de la Corona d'Aragó, el regne de Castella no hauria tingut Renaixement, perquè l'humanisme tostemp viatja amb el patrimoni dels llibres antics.

Quant a la famosa obra de Joanot Martorell, la va anar treballant més intensament. Remarcava que tenia una teoria sobre una possible segona part, que va incloure en els seus estudis: "Pistes per a descobrir canvis introduïts per Martí Joan de Galba en el *Tirant lo Blanch* de Joanot Martorell", i "Dels manuscrits a l'edició: el *Tirant*, elaborat per Martorell el 1460 usant materials preexistents, revisat després en «valenciana prosa» per Galba".

Va entrar gustosament a valorar la teoria del seu amic, el Dr. Josep Guia,¹⁵⁶ sobre l'autoria del "mejor del libro del mundo", segons Cervantes a *El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha*, el *Tirant lo Blanc*. A partir de l'estudi "L'autoria del *Tirant*, de Martorell a Corella", aquest matemàtic amb afició literària, i líder independentista, va posar damunt la taula un tema molt controvertit i de difícil acceptació acadèmica. Curt va prologar-lo i va afirmar sense embuts que es donava un gran impuls a la investigació sobre el *Tirant*. Posteriorment, varen publicar conjuntament "Nine Problem Areas Concerning *Tirant lo Blanc*" (1999).

Entre les seues aportacions de pes destacarem les anàlisis sobre les diverses traduccions que ha rebut a la llengua anglesa i a la italiana: tres traduccions angleses del capítol 436 del *Tirant lo Blanc*, "La crítica del *Tirant lo Blanc* de Robert Southey (1807)" i *Les dues traduccions angleses del Tirant lo Blanc: La Fontaine 1973/1993, Rosenthal 1984/1985; Cesàreo Calvo Rigual, Estudi contrastiu del lèxic de la traducció italiana del Tirant lo Blanc*.

Llull i Eiximenis

El seu assaig¹⁵⁷ més important sobre la figura de Ramon Llull, un dels filòsofs més prestigiosos de l'Occident europeu, al qual molts especialistes literaris consideren com el més important de les nostres lletres medievals, va ser *Ramon Llull. Art abreujada de predicació*.¹⁵⁸ En el seu ànim d'enlairament d'Eiximenis, afirmava en to irònic i amb un final que podem considerar com la cirereta de tot plegat: "La gent diu que és un autor

¹⁵⁶ Josep Guia i Marín (València, 1947) ha estat professor de matemàtiques de la Universitat de València i polític independentista. Ha dut a terme nombroses investigacions sobre l'anàlisi fraseològica del *Tirant lo Blanc*, de l'*Espill* i de l'obra completa de Joan Roís de Corella. En aquesta línia de recerca, ha publicat els llibres *De Martorell a Corella: descobrint l'autor de Tirant lo Blanc* (1996).

¹⁵⁷ Curt volia agrair l'interès que va hi tindre Jaume Riera, com a responsable de l'Arxiu Històric de Barcelona, per tal que pogués veure la llum.

¹⁵⁸ (1982) Barcelona: Edicions del Mall.

fantàstic, però no molt realista, perquè no podia dir que la seua religió no serveix de res en un país musulmà. En un país normal, Eiximenis seria més important que Llull.”

Fixem-nos en el seguit d'argumentacions que ens presentava, en les quals situava Eiximenis com l'home fort de la casa reial:

El frare va escriure molt més. Llull es concentrava i Eiximenis treballava al servei del rei Pere, perquè la casa reial li subvencionava els seus viatges. El rei li preguntava pels parlaments del món. Ell volia fer un llibre enciclopèdic de tot el saber. Creu que feia falta a Catalunya i seria útil per tots els cristians.

Creia exemplificador el fet que les obres d'Eiximenis circulaven molt més perquè els manuscrits s'havien copiat amb més freqüència. Com a exemple il·lustrador d'aquest fet, totes les cases reials tenien llibres seus. També han estat traduïts al castellà, cosa que ha ajudat a difondre'ls millor. El *Llibre dels àngels* va traduir-se al francès a Genèva,¹⁵⁹ el primer llibre traduït al país natal de Curt.

Seguia amb la seua dissertació des d'aquest punt de vista. El frare dominava el llatí molt millor que el literat mallorquí, que es feia traduir llibres que havia començat i deixava inacabats. Llavors en feia una crítica contundent:

Molts llibres de Llull no són intel·ligibles ni tan sols per als experts. Eiximenis escrivia en la llengua del poble i per al poble. Llull pensava en persones amb un més alt nivell intel·lectual, i no a còpia d'observacions directes i comptant amb el poble.

Criticava el fet que alguna càtedra universitària havia difós la idea que Eiximenis no era un autor original, sinó un simple compilador, cosa que li danyava la reputació literària. Wittlin creia que no tan sols va escriure en la llengua del poble, sinó per al poble, mentre el savi mallorquí anava a la recerca d'un lector intel·lectual i no es relacionava amb la població. Eiximenis era un homenot de prestigi que tenia contacte directe setmanalment amb la Cort, tot i que se'l pot considerar com un dels primers intel·lectuals que va qüestionar el poder absolutista de la monarquia, ja que apostava pel pactisme entre el rei i el seu poble: “el poble jura que si fas això, t'ajudarem quan ens necessites per fer la guerra”.

Medievalista i poliglòt

El professor Wittlin parlava amb fluïdesa sis idiomes: alemany (estàndard i alamànic), anglès, català, castellà, francès i italià. A la vegada, disposava de bons coneixements de romanès, occità (també provençal antic) i romanx. Un esment a part li mereix el bon domini del llatí clàssic, el qual ha usat per elaborar estudis com *Franciscus Eiximenis*

159 Ginebra.

(OFM + 1409)¹⁶⁰ i *Psalterium alias Laudatorium* de Francesc Eiximenis.¹⁶¹ Tot i que la gran part de la seua producció va ser en llengua catalana, va fer una notòria aportació d'estudis en algunes de les llengües esmentades anteriorment. Ens trobem davant d'un cas molt destacable d'investigador poliglota, difícilment equiparable a altres estudiosos.

En francès va publicar, entre altres, estudis com "Bersuire (1355) «avetes et mouches de miel»";¹⁶² "Les manuscrits dits del papa Luna dans deux inventaires de la bibliothèque de Gaspar Johan Sánchez Munyoz à Teruel"¹⁶³ i "La première traduction allemande de la Vie de Saint Vincent Ferrier".¹⁶⁴

Aquest darrer estudi va publicar-se el 1987 i fa referència a un miracle que va fer sant Vicent Ferrer a Morella, en què va fer ressuscitar un xiquet que la seua mare havia sacrificat per concedir el màxim desig al sant.

No cal dir que era un bon coneixedor de la literatura francesa i molt específicament de la *Chanson de Roland*, l'obra en francès més antiga, la cançó de gesta del segle XI que narra la batalla d'Orreaga/Roncesvalls, i té com a protagonista principal Rollan, un cavaller a les ordres de l'emperador Carlemany. També va encarregar-se de l'estudi d'algunes traduccions en aquest idioma com *La traducció francesa del Llibre dels àngels de Francesc Eiximenis impresa Ginebra l'any 1478*.¹⁶⁵

Quant als seus articles en llengua anglesa, la majoria varen veure la llum a les pàgines del *Catalan Review*, que ha estat una eina indispensable per a la promoció dels treballs literaris medievals. Alguns dels títols publicats són: "The 1412 Caspe arbitrage; justice, plebiscite or manifest destiny?";¹⁶⁶ "Francesc Eiximenis and the sins of the tongue";¹⁶⁷ o "Francesc Eiximenis and the state secret of king Peter's «Ordinance for Court officials»".¹⁶⁸ Un destacat compendi dels seus alts coneixements de l'època va donar lloc a "Catalan Literature", a *Dictionary of the Middle Ages*.¹⁶⁹ En llengua castellana també se li va demanar la redacció d'articles per a revistes especialitzades o per a llibres en homenatge a altres estudiosos notables. Entre el seguit de títols trobem els següents: "Los catalanismos en la traducción castellana de la versión catalana de Vale-

160 *Estudios de Latín Medieval Hispánico: Actas del V Congreso Hispánico de Latín Medieval*, Barcelona, 2009.

161 *Studies and Texts* 87, Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies. Hg., 1988.

162 *Actes del XVI Congrès Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques* / coord. per Aina Moll, 1985, pàg. 137-142.

163 *Estudis Romànics* 11, 11-32. 1967.

164 *Archives de l'Église d'Alsace* 46, 53-62. 1987. Publicat per la Société d'Histoire de l'Église d'Alsace.

165 *2n Col·loqui Europeu d'Estudis Catalans*: [comunicacions, Béziers, 2006], vol. 1, 2007 ("La recepció de la literatura catalana medieval a Europa", pàg. 153-163).

166 *Catalan Review: International Journal of Catalan Culture*, vol. 12, vol. 1, 1998, pàg. 111-122.

167 *Catalan Review: International Journal of Catalan Culture*, vol. 13, vol. 1-2, 1999 (Ejemplar dedicado a: Homage volume for professor Joseph Gulsoy, pàg. 255-276).

168 *Catalan Review: International Journal of Catalan Culture*, vol. 16, núm. 1-2, 2002, pàg. 229-242.

169 *Nova York: Scribner's Sons*, 164-72. 1983.

rio Máximo”;¹⁷⁰ “Traducciones medievales: Tito Livio. Resumen y complementos”;¹⁷¹ “Un nuevo tipo de siglas: acrónimos lexemas contextuales”;¹⁷² “Un inventario turolense de 1584: los Sánchez Muñoz, herederos del papa Clemente VIII”,¹⁷³ i “El padre Juan Meyer de Zurich, traductor y divulgador de la Vitasancti Vicentii Ferrer de Ranzano”.¹⁷⁴

Tot i que mai no va tindre interès a estudiar la gramàtica formal en la seua llengua nativa, coneixia molt bé els clàssics alemanys. Parlava amb passió dels literats estel·lars de la república de Weimar com el líric Goethe. Treia pit en recordar que de jove podia recitar textos dramàtics de Schiller de memòria!

Els seus estudis en la seua llengua nativa van passar per: “Titus Livius. Ein mittellateinischer Kommentar und sechs romanische Übersetzungen”;¹⁷⁵ “Übersetzen und Sprachgeschichte: Übersetzungen ins Katalanische”;¹⁷⁶ “Geschichte der Literatursprache in der Romania: Katalanisch”;¹⁷⁷ “Das altkatalanische gereimte Streitgedicht von Herrn Buc und seinem Pferd”;¹⁷⁸ “Prophezeiungen in den Werken von F. Eiximenis”;¹⁷⁹ “Wie Romeu Lull Gott Amor den Liebesdienst kündigte: eine Übersetzung des Despropriament d’Amor”;¹⁸⁰ “Die Philologen und die Korkindustrie in der Provinz Girona: von der Methode ‘Wörter und Sachen’ zur modernen Landeskunde”¹⁸¹ i “Quae maxime damnant animas principum. Fünf anti-monarchische Kapitel im Pastorale des Francesc Eiximenis”.¹⁸²

Hem d’afegir un altre estudi interessant relacionat amb la història de la literatura catalana escrita per un *scholar* alemany: “Algunes reflexions en ocasió del centenari de la Geschichte der Alt catalanische Litteratur d’Otto Denk”.¹⁸³

La seua producció va ser extraordinàriament prolífica i variada, amb tota mena de temes i amb redacció plurilingüe.

170 *Estudios de lingüística y filología españolas: homenaje a Germán Colón*, 1998, pàg. 449-466.

171 *Actes del VII Congrés de l’Associació Hispànica de Literatura Medieval: (Castelló de la Plana, 22-26 de setembre de 1997)* / coord. per Santiago Fortuño Llorens, Tomàs Martínez Romero, vol. 1, 1999, pàg. 233-242.

172 LEA: *Lingüística española actual*, vol. 3, núm.1, 1981, pàg. 159-174.

173 *Archivo de Filología Aragonesa*, vol. 18-19, 1976, pàg. 187-216.

174 *Escritos del Vedat*, 16, 217-23. 1986.

175 Tübingen: Niemeyer (extrets de Moreno, *Crestomatia Románica*, Madrid 1979, 315-317). Zeitschriftenartikel:

176 Dins G. Ernst, Christian Schmitt (et al.), 2016, *Romanische Sprachgeschichte II.2*, Berlin: W. de Gruyter, 1410-1416.

177 Dins G. Ernst, Christian Schmitt (et al.), 2006, *Romanische Sprachgeschichte II. 2*, Berlin: W. de Gruyter, 2014-2028.

178 *Revista d’Estudis Catalans* 14, 15-32. 2001.

179 *Festsch. Briesemeister* 1, Berlin, 793-812, 1999.

180 *Festschrift H. Bihler*, Berlin, 257-73. 1998.

181 *ZfK* 6, 203-22, 1993.

182 *ZfK* 2, 98-114, 1989.

183 *Revista de Catalunya*, núm. 69, 1992, pàg. 115-129.

Ad hoc

L'extensa obra de Francesc Eiximenis, àmpliament traduïda i difosa entre la noblesa i les classes urbanes, té com a objectiu fonamental l'educació religiosa, filosòfica i civil dels laics. La seua aportació a la literatura catalana es basa en la qualitat de la seua prosa i en la traça com a narrador d'exemples i d'escenes costumistes i recreador del llenguatge popular. D'altra banda, els seus textos, en bona part inèdits, expliquen la creixent presència de conceptes teològics i escolàstics en la prosa i en la literatura en llengua vulgar de l'època.

Importància d'Eiximenis

Per a la correcta difusió de l'obra del frare, i per tal de donar-li el relleu que es mereixia, feia una reivindicació ben explícita:

Hi hauria d'haver una càtedra Francesc Eiximenis amb seu a Girona. Quan la seua ciutat natal aposte per un projecte d'aquesta dimensió, s'animaran els doctorands a estudiar-lo. Com a exemple, han sorgit nous investigadors medievalistes, com la profesora Núria Silleras Fernández, que imparteix classes a la Universitat de Colorado, als Estats Units, als quals posaríem al davant una eina eficaç i ideal com a centre d'estudi.

Una de les grans especialistes lul·lianes i fundadora del Centre Llull a Barcelona, la Dra. Lola Badia, va intentar editar l'obra del frare gironí igualment. Va fer un fulletó per distribuir entre subscriptors potencials, però només tres van poder veure la llum. Curt estava convençut que aquest projecte encara podria tindre validesa si es creaven organismes adients per tirar-los endavant com el que ell proposava.

La doctrina d'Eiximenis passava per redactar tretze volums de *Lo Crestià*. Va esdevindre una figura mística de notable veneració en el seu temps. Es conserven dos cartes amb autògrafs, en què el rei Martí l'Humà, també de Sicília, li deia explícitament: "Té en la seua pròpia mà un missatge en nom de Jesucrist."

Els primers incunables presenten el problema del model d'escriptura, ja que per estalviar tinta i paper feien ús de moltes abreviacions. Cal tindre ben present que els primers editors no entenien prou bé les abreviacions dels copistes medievals. *Uerbi gratia*, no escrivien *rei*, sinó un símbol menut. La controvèrsia sobre el nom "crestià" podria tindre aquest origen. El mestre Coromines afirmava que era una dissimilació, però el nostre investigador creia que era impossible que s'usés amb *e*. Respecte d'aquesta qüestió, feia una explicació pertinent en el seu estudi "Era cristià, lo Crestià de Francesc Eiximenis? Història d'un error de paleografia", publicat a la revista *Caplletra*.¹⁸⁴

184 *Caplletra*. Revista Internacional de Filologia, núm. 48, 2010, pàg. 163-177.

Sobre la figura del frare va publicar alguns llibres de referència: *Dotzè llibre del cristià*¹⁸⁵ i *De Sant Miquel Arcàngel, el quint tractat del "Llibre dels àngels"*.¹⁸⁶ Un altre dels seus estudis més complerts és "Francesc Eiximenis i les seves fonts",¹⁸⁷ mentre que pel que respecta a articles de la seua producció remarquem:

- "Francesc Eiximenis i el secret nacional de les *Ordinacions de la Cort* del rei Pere el Cerimoniós";¹⁸⁸
- "Francesc Eiximenis i la Bíblia. Qüestions pràctiques sobre edició i indexació d'al·lusions i citacions";¹⁸⁹
- "Com Eiximenis tradueix i interpreta «segons que em serà vejares que sia pus profitós als lligents». Teoria i pràctica d'una metodologia dubtosa";¹⁹⁰
- "El rei Pirro de Roma en el «Dotzè del Cristià» de Francesc Eiximenis. Crítica encoberta de la política sarda del rei Pere de Catalunya";¹⁹¹
- "¿És veritat que Francesc Eiximenis «inventava autors, títols de llibres, i noms de reis i d'altres persones» i que patia d'una «ingenuïtat i credulitat sense límits»?"¹⁹²
- "Vicis i virtuts dels vells segons Eiximenis i les seves fonts (*Dotzè* 815-817)".¹⁹³

En un altre ordre, el pensament del frare ha tingut força influència en tradicions populars com l'àngel de la guarda, ja que gairebé totes les ciutats li tenen una plaça dedicada.

L'estudiós valencià Lluís Brines considera que les investigacions de Curt Wittlin sobre Eiximenis són transcendentals, ja que va ser l'autor de la majoria d'edicions modernes sobre la seua obra. Apunta el fet que anteriorment hi havia hagut altres estudiosos, com el monjo caputxí Martí de Barcelona o el franciscà valencià Andreu Ivars, tots dos de principis del segle xx. Durant la segona meitat de la passada centúria varen treballar-hi d'altres com Albert Hauf, Jill Webster, David Viera o Manuel J. Peláez, tot i que remarca el fet que la majoria de textos del frare encara romanen inèdits.

185 Girona: Col·legi Universitari, Diputació, 1986.

186 Curial, 1983.

187 *Llengua i Literatura. Revista Anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura*, núm. 11, 2000, pàg. 42-108.

188 *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, núm. 51, 2007-2008, pàg. 75-90.

189 *Llengua i Literatura. Revista Anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura*, núm. 20, 2009, pàg. 227-237.

190 *Estudis Romànics*, núm. 38, 2016, pàg. 371-382.

191 *Anuario de estudios medievales*, núm. 25, 2, 1995, pàg. 647-658.

192 *Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Universitat de Girona, vol. 3, 2007, pàg. 35-55.

193 *Homenatge a Joseph Gulsoy* / coord. per Josep Massot i Muntaner; Joseph Gulsoy (hom.), vol. 1, 2006, pàg. 25-46.

La figura de Curt Wittlin és cabdal en diversos àmbits: va ser un gran difusor de la cultura catalana en general, i dels clàssics medievals en concret en l'exterior. Relacionat amb l'altra pregunta, la seua tasca al capdavant de la North-American Society va ser molt important. La seua figura és essencial en les edicions modernes de les obres de Francesc Eiximenis: gran part de les edicions modernes es deu en tot o en part a ell. Va exercitar una generositat inhabitual en països llatins envers tot aquell que li demanà ajuda, ja fora investigador novell o col·lega universitari. Va ser un model de precisió i rigorositat en el treball, en la més estricta tradició suïssa.

Brines fa també una anàlisi força acurada sobre la darrera faceta dels estudis del professor Wittlin, dedicats a la recerca de missatges amagats en les obres d'Eiximenis. Destaca el fet que Wittlin, conjuntament amb el nord-americà David Viera, va descobrir expedients secrets entre Eiximenis i els membres de la reialesa de la Corona d'Aragó. Es tracta de pistes secretes i missatges amagats, lligams de paraules i noms estranys que estaven basats en noms reals i podrien fer referència a cabòries pròpies del frare gironí.

A Curt Wittlin se'l convidava habitualment a impartir conferències sobre el fet literari medieval en diverses universitats. Només a la UB tenim documentades "Els mètodes de treball dels traductors medievals" (1988), "Manipulacions de copistes en manuscrits del XV" (maig de 1989) i "La doctrina Compendiosa, olim de Francesc Eiximenis" (abril de 2008).

Pot dir-se més fort però no més clar, Curt Wittlin va ser mestre de mestres, va encoratjar en tot moment que una generació més jove d'investigadors s'interessés per Eiximenis, i va ser un gran propagador de la cultura catalana arreu. Hi ha tres apunts bibliogràfics excel·lents que permeten seguir tots els seus estudis. Primerament, la compilació que va fer el Dr. August Bover en el llibre d'homenatge a la seua persona, que inclou fins i tot ressenyes i treballs inèdits. Altres llistats d'obres les podem trobar a <www.cervantesvirtual.com/> i a <http://opac.regesta-imperii.de/lang_en/autoren.php?name=Wittlin%20>.

15. El viatger i l'excursionista

El seu esperit aventurer va prendre forma en unes quantes aficions relacionades amb la natura, que l'apassionaven i li satisfien la curiositat. Li varen donar la cobertura apropiada. Curt solia entretenir-se sovint fent comentaris etimològics amb mestria sobre un seguit de paraules ben transcendents. *Natura* prové de la llengua llatina i significa 'el curs de les coses, el caràcter natural'. La mare natura és un símbol que té relació amb la vida en un sentit molt ampli, amb el naixement. En canvi, hi ha un altre concepte de natura com un tot que s'identifica amb l'Univers físic, el qual ens porta directament a la traducció de la paraula grega *physis* (φύσις), que en el significat original feia referència a la forma innata en la qual creixen espontàniament la flora i la fauna.

S'il·lusionava amb l'organització d'excursions i sortides diverses en què pogués conèixer tota mena de paratges naturals que posessen a l'abast de qualsevol caminant una bellesa panoràmica inigualable. Amb el grau de freqüència que les seues nombroses obligacions professionals li permetien, s'anava preparant a fons per tal d'afrontar determinades caminades muntanyenques, algunes de les quals fins i tot amb un grau considerable d'escalada. S'anava movent d'un lloc a un altre a bon pas, mentre s'enriquia interiorment amb l'adquisició d'un bon nombre de coneixements ben significatius sobre afers referents a geologia, zoologia, geofísica, hidrologia o botànica.

S'envoltava d'un estat purament natural que el convidava a la reflexió, zones verges que no havien sigut modificades per l'acció humana. En veritat, la noció d'animalitat l'inspirava, li donava força per explorar habitats sense interferències humanes notòries.

Nogensmenys, hem de distingir tres facetes radicalment diferenciades de la seua activitat viatgera tant en format com en motivació. El plaer i els estudis no són senzills d'enllaçar per donar forma a una gustosa massa espessa com l'allioli, sinó que fan una funció ben pareguda a la mescla d'oli amb aigua!

En primer lloc, l'oci. La destinació favorita de la seua esposa eren les atapeïdes platges mexicanes de Jalisco, Oaxaca, Nayarit, Guerrero o Baixa Califòrnia Sud. Mèxic és l'estat americà amb més platges que disposen del distintiu exquisit de Blue Flag, que atorga la Fundació Europea d'Educació Ambiental, per l'excel·lent qualitat de l'aigua, i perquè segueixen els criteris establerts quant a seguretat i informació ambiental. Durant aquests viatges de plaer podien gaudir d'un clima radicalment diferent al de la resta de l'any a l'Estat nòrdic, fronterer amb Alaska i camí del pol nord, a part de la seua bellesa estètica, alhora que podien compartir l'experiència del relaxament amb milers de *holidaymakers*.¹⁹⁴

En segon lloc, hi ha la faceta urbana, la qual li permetia conèixer superficialment grans metròpolis amb bells edificis i fastuosos gratacels. Bàsicament, va trepitjar-ne un bon grapat d'arreu del món amb motiu de l'assistència habitual a simposis literaris i filològics d'alt rang. No va ser, de cap de les maneres, un turista convencional, atès que en aquest cas eren majoritàriament visites de treball, que servien per conèixer i escoltar persones amb un alt nivell intel·lectual més que per gaudir de bells indrets d'oci i de diversió. Això no obstant, les metròpolis nord-americanes més atractives i cosmopolites com Nova York, Washington, Los Angeles, San Francisco, Boston o Filadèlfia varen ser destinacions turístiques del seu interès fora dels ambients estrictament academicistes.

En canvi, la darrera faceta, l'excursionisme, va permetre-li descobrir tot un seguit de paisatges virginals i exercir allò que més li agradava: viure d'acord amb la natura, amb la motxilla a l'esquena per tota mena de serralades europees i nord-americanes. Va sentir la crida de les terres altes, que va atraure'l com un imant i va fer-lo gaudir d'experiències francament inoblidables. El món silvestre empeny a arrossegar magnífiques sensacions i, a la vegada, fa arrelar l'estima profunda per la terra, i admirar pregonament les civilitzacions que hi han fet casa.

Curt havia llegit atentament tot un clàssic novel·lístic que homenatja l'instint natural, *The call of the wild* de Jack London.¹⁹⁵ Traduïda com *La crida del bosc*, relata la vida tranquil·la i relaxada de Buck, un gos domèstic que ha nascut en una casa benestant, la qual cosa canvia dràsticament d'un dia per a l'altre quan un grup de buscadors d'or sense escrúpols el segresten de la casa del jutge Miller a Califòrnia i se l'emporten a les terres inhòspites i glaçades de l'Àrtic. El negoci de l'or exigeix gossos forts i intel·ligents com ell, capaços d'arrossegar els trineus. Comença així una colla de dramàtiques aventures en què, a poc a poc, el Buck sentirà nàixer en ell l'instint que el crida cap al bosc, cap als llops, cap als seus germans salvatges. Curt usava una frase antològica per definir el missatge d'aquest apassionant relat: "El novel·lista va saber captar tota la força d'una terra inhòspita, llunyana, carregada de perills. La força de la mare natura és

194 Turistes.

195 Jack London (1876-1916) va ser un prolífic escriptor estatunidenc, autor de dos obres mestres: *Ullal Blanc* i *La crida del bosc*.

inexorable, per això atrau el gos Buck i li permet superar tota mena d'entrebancs que li puguem posar al davant.”

Aquest tipus de lectures el portaven directament a fer seriosos comentaris sobre les teories de Charles Darwin¹⁹⁶ en el seu transcendentall llibre *L'origen de les espècies*, que va influenciar tantíssim la línia novel·lística de principis de la centúria passada. Les poblacions evolucionen en el transcurs de les generacions mitjançant un procés de selecció natural, la diversitat de la vida sorgeix per descendència comuna mitjançant un patró de ramificació de l'evolució. Les idees sobre la transmutació de les espècies eren discutibles, sobretot pels corrents cristians més ortodoxos, perquè entraven en conflicte directíssim amb les creences que les espècies eren parts immutables d'una jerarquia dissenyada i que els éssers humans eren únics, no vinculats al regne animal. Només els més forts sobreviuran!

Els llibres de viatges

Com a literat prolífic va tindre el gust de fer una aportació menuda a l'anomenada literatura de viatges, la qual ha atret una bona quantitat de seguidors en els darrers temps. Literàriament se l'ha classificada com una variant amb molt d'èxit de la prosa de no-ficció, que permet portar a terme un recull de les experiències de l'autor en una sortida de plaer envers indrets insòlits a través de la narració exhaustiva amb històries d'un notable interès per als lectors.

La seua bona relació amb alguns agents de lletres barcelonins li va obrir les portes del món editorial també en aquest gènere literari, per mitjà del qual va poder difondre la seua gran passió excursionista. En aquest punt voldríem fer un incís per fer la remembrança de la figura de Josep M. Espinàs,¹⁹⁷ l'autor que indubtablement més ha col·laborat a prestigiar aquest model literari. L'estudiós suís l'admirava de debò, el considerava tot un mestre, amb el qual va tindre un tracte esporàdic. Va publicar uns retrats molt populars sobre algunes comarques de la Il·l·lcavònia: *A peu per la Terra Alta*, *A peu pel Matarranya* i *A peu pel Priorat*.

Tot i no ser un especialista en l'obra de mossèn Jacint Verdaguer, el poeta de de la Renaixença, Wittlin la coneixia prou bé, tant els cànctics èpics (*L'Atlàntida* i *Canigó*) com les seues notòries narracions pirinenques. Llavors, va ser ambició i va voler resseguir les seues petjades per la bella serralada. Per tant, va tindre cura, conjuntament

196 Charles Robert Darwin (1809-1882) va ser un naturalista, geòleg i biòleg, conegut principalment per les seues contribucions a la ciència de l'evolució.

197 Josep Maria Espinàs i Massip (Barcelona, 1927) és escriptor, periodista i autor de novel·les i cròniques de viatges. Ha obtingut el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, el Joanot Martorell, el Sant Jordi i el Víctor Català. També va ser cofundador d'*Els Setze Jutges* i de l'editorial La Campana.

amb Narcís Garolera,¹⁹⁸ de l'edició comentada i il·lustrada de les llibretes d'excursió de 1882 i 1883, en la qual van provar de conservar el text original de mossèn Cinto, afegint-hi només la regularització ortogràfica, la disposició dels materials en itineraris concrets i les il·lustracions que els acompanyen, com mapes, croquis i bellíssimes imatges de plantes i d'animals.

El literat excursionista va transcórrer per aquells mateixos paratges, dels quals va fer-ne un retrat minuciós. La seua experiència personal, combinada amb una destacada capacitat narrativa, converteix el llibre en un bon aparador per als lectors entusiastes dels relats muntanyencs, així com per als admiradors de l'obra d'un dels escriptors més emblemàtics de la literatura catalana de tots els temps.

En un segon llibre titulat *De la Maladeta al Canigó*, Wittlin va encarregar-se de compilar un recull amb una cinquantena de textos escrits per pirineistes i excursionistes il·lustres que conformen unes visions singulars dels pioners de la nostra serralada i dels poetes, polítics, viatgers o prosistes que l'han admirada i, per damunt de tot, estimada.¹⁹⁹

Ad hoc

El Canigó es el símbol de les terres catalanes. També és la muntanya màgica per excel·lència, poblada per fades, esperits i altres éssers mítics. Tots ells exorcitzats per una gran creu de metall que s'aixeca just al cim, instal·lada allí per monjos. Sí, metall perquè el Canigó també guarda en les entranyes mines de ferro, un ferro que tarda molt més a oxidar-se a causa de la seua particularitat química.

En el paràgraf següent del pròleg queda molt explícita la intencionalitat del compilador, que havia seleccionat textos en cinc llengües i havia gaudit de la riquesa lingüística que transmetien:

198 Narcís Garolera i Carbonell (Vic, 1949) és doctor en Filologia Catalana (1990) i catedràtic de llengua i literatura a la Universitat Pompeu Fabra. S'ha especialitzat en l'estudi de Jacint Verdaguer.

199 Heus-ne ací els noms: Gustave Flaubert, E. i E., Hippolyte Taine, Henry Blackburn, Stéphen Liégears, Ewin Asa Dix, M.C.A. de Moisson de Vaux, E. Ernst Bilbrough, Von Bismark, Louis Ramond de Carbonnières, Plató de Txihatexef, Albert Franqueville, Henry Russell, Jacint Verdaguer, J.B. Marie Joudou, Louis Barron, Antoni M. Alcover, Camilo José Cela, Josep Maria Espinàs, Vicent Chausenque, Francisco de Zamora, Hilaire Belloc, Maurice Gourdon, Ceferí Rocafort, Juan Avilés, Pere III, Albert Laporte, Kurt Tucholky, Paul Perret, Maurice Gratiot, Anònim, Adolphe Thiers, Robert Herring, Manuel Font i Torné, Fra Salimbera de Parma, C. L., Achille Jubinal, James E. Murray, Jules Leclerq, i Jaume Massó i Torrent.

Cap dels textos seleccionats no ha estat escrit per un “turista”, ni els que són posteriors a 1870, quan aquest anglicisme començava a divulgar-se. Tothom anava al Pirineu amb un projecte concret, ningú hi anava de “vacances”. Els malalts que feien cures d’aigua en els balnearis havien de sotmetre’s a una disciplina que era més dura que no la seva feina acostumada; no havien de justificar el viatge. Els altres nou visitants del Pirineu s’ocupaven en alguna activitat útil, els excursionistes conquistaven cims, els artistes volien oferir al poble vistes noves, els escriptors maldaven per trobar mots a l’altura de les seves sensacions. Els investigadors col·leccionaven materials per a tota mena de camps científics —per exemple, els catalans, les arrels ètniques i lingüístiques de la pàtria ancestral que calia refer però aviat no va quedar res per descobrir, i gent com Gourdon va haver de consolar-se amb haver estat el primer francès a pujar al Monteixo, o a la Pica d’Estats des del sud.

16. *Symposiums philologorumque catalauniae*²⁰⁰

Les seues primeres coneixences públiques a Barcelona a la dècada del 1960 varen introduir-lo per la porta del davant al món del catalanisme cultural, tan impregnat d'anhel per la recuperació de la normalitat lingüística i la llibertat política per al conjunt dels Països Catalans. En un tres i no res va veure's envoltat d'intel·lectuals, literats, poetes, compositors, cantautors, dinamitzadors culturals i polítics en clandestinitat, amb principis nacionalistes i amb un ideari utòpic en ment, una veritable Ítaca quadribarrada: el fet cultural salvaria la nació, políticament subjugada per un règim dictatorial que havia reclòs la llengua catalana a un àmbit exclusivament familiar, l'havia foragitat de l'escola i de l'Administració com a mètode de perseguir-la ferotgement en el seu ús social. Aquests intensos i emotius lligams personals li varen obrir les portes d'algunes revistes especialitzades, i li van permetre conèixer diversos indrets del domini lingüístic, així com apassionar-se per les diferents parles dialectals.

L'alguerès, un cas extraordinari

Una de les seues destinacions preferides era l'Alguer, el país català de Sardenya, que gaudia d'una intensa vida cultural, la qual havia rebut una forta embranzida a partir de l'arribada de l'emblemàtic creuer de l'any 1961 conegut com el Retrobament. Aquest esdeveniment va permetre estretir els llaços d'unió amb la intel·lectualitat catalana, que s'havien trencat totalment a principis de la centúria passada quan va desfer-se el grup que va havia constituït la primera Renaixença, La Palmavera.²⁰¹

200 Simposis i filòlegs catalans.

201 Grup format per literats com Joan Palomba, Joan Pais, Ramon Clavellet, Carmen Dore o Jordi Vitelli, que varen assistir al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana el 1907, i varen redactar la primera gramàtica algueresa.

En Pere Català i Roca²⁰² va ser el factòtum que va idear el viatge. Va llogar el vaixell Virgínia de Churruca, que va transportar 141 passatges a la “Barçaruneta”, tal com és anomenada popularment, on s’havien fundat dos incipients associacions culturals: el Centre d’Estudis Algueresos i l’Agrupació Catalana d’Itàlia. Aquell mateix any s’hi van celebrar els Jocs Florals de la llengua catalana a l’exili.

Van sorgir tot un seguit de literats que varen donar vida a la segona Renaixença algueresa, sobretot en l’àmbit de la poètica, amb l’aparició de notables cantors que van colpir l’ambient literari català amb la publicació habitual dels seus poemes en moltes de les culturalistes revistes de la diàspora. Es tracta d’una generació poètica de notable talent i que va crear escola, com Mn. Francesc Manunta, Pasqual Scanu, Àngel Cao, Antoni Bal·lero de Càndia, Rafael Sari i Rafael Catardi.

Un esment a part mereix la figura de mossèn Josep Sanna,²⁰³ tota una institució a la ciutat, que va ser l’autor del *Diccionari català de l’Alguer*, l’únic diccionari d’alguerès que s’ha publicat fins al moment, el qual ha estat objecte de notables comentaris filològics. També per part de l’investigador suís, que tothora va interessar-se per les tasques de recopilació de les paraules de la parla algueresa, fet que considerava transcendent de cara a l’anhelada normalització de la llengua en una ciutat totalment catalanoparlant fins fa poques dècades.

Gaudia d’allò més escoltant-ne l’ideari, els seus somnis d’instrucció cultural, el seu parlar amb un accent peculiar que sonava musical, així com compartint les seues il·lusions per dotar l’alguerès de la categoria de llengua útil per al món de les lletres.

Els Premis Octubre

La seua llarga trajectòria com a docent universitari li va permetre assolir un destacat prestigi en el marc de la Universitat de Saskatchewan, més encara pel fet que havia dut a terme una tasca perseverant de recerca com a medievalista, fet que li facilitava l’accés directe als *scholarships*,²⁰⁴ que finançaven des de la mateixa universitat l’assistència a congressos lingüístics i a altres certàmens o simposis de notable relleu acadèmic.

La seua destinació habitual era València, on solia ser convidat als prestigiosos Premis Octubre,²⁰⁵ que organitza una entitat que mereix tots els reconeixements: Ac-

202 Pere Català i Roca (Valls, 1923 – Barcelona, 2009) va ser fotògraf, historiador i estudiós del món casteller. El consell comunal de l’Alguer va donar-li la ciutadania honorífica de la ciutat.

203 Josep Sanna i Useri (l’Alguer 1920-2010) va llicenciar-se en Teologia i Lletres Modernes i va ser professor de l’escola d’alguerès Pascual Scanu.

204 Les beques.

205 Certàmens literaris que se celebren des del 1973 a València. Es convoquen el 28 d’octubre de cada any amb un intens programa de conferències i taules rodones que es tanquen de manera festiva amb un sopar. Es fa el lliurament del premi d’assaig Joan Fuster, el Vicent Andrés i Estellés de poesia, l’Andròmina de narrativa i el Ramon Barnils de periodisme d’investigació.

ció Cultural del País Valencià. Allí va entaular una bona amistat amb un dels homenots clau del valencianisme catalanista, l'Eliseu Climent,²⁰⁶ editor de la revista *El Temps*, i amb professors universitaris com Josep Guia i Maria Conca.²⁰⁷

Va conèixer la figura més rellevant del catalanisme polític a València, Joan Fuster.²⁰⁸ Va visitar-lo a la casa de Sueca, acompanyat del professor Emili Casanova.²⁰⁹ Curt l'admirava profundament pel fet que havia publicat assaigs ideològics molt influents com *Nosaltres els valencians* o *Ara o mai*, i tenia les idees clares sobre la vigència dels Països Catalans, a la vegada que va fer uns estudis literaris de gran nivell. Va convertir-se en tota una institució per llegir i escoltar.

Aquests encontres li van permetre fer una llarga llista de coneixences, persones amb les quals tindria un distint grau de col·laboració literària. Una altra de les figures per les quals sentia una profunda admiració era Albert Hauf,²¹⁰ amb qui compartia la mateixa línia d'investigació sobre el frare gironí. Bon coneixedor de la Bíblia, com tot excels investigador de la literatura medieval, tenia la ferma il·lusió d'algun dia poder-se encarregar de l'edició de la *Vita Christie* d'Eiximenis.

En el mateix sentit, sentia gran respecte per la figura d'Antoni Ferrando,²¹¹ amb el qual va tindre relació directa quan era director de la revista *Caplletra*, que li va publicar alguns dels seus estudis.

Last but not least,²¹² als Octubre se solia trobar amb David H. Rosenthal,²¹³ un dels traductors més reconeguts de la literatura catalana, amb el qual podia enraonar a bastament sobre el controvertit procés de traducció. El considerava un personatge fascinant, que va viure intensament la vida, malgrat que la va perdre a una edat molt jove encara en plenitud creativa víctima d'un càncer de pàncrees.

El novaiorquès va ser l'autor de les traduccions a l'anglès de dos de les novel·les catalanes més valorades del segle passat, *Solitud* i *La plaça del diamant*.²¹⁴ Curt i ell

206 Eliseu Climent i Corberà (Llombai, 1940) és promotor cultural i editor de *Tres i Quatre*, una editorial coneguda pel seu compromís amb la cultura catalana.

207 Maria Conca Martínez (Beneixama, 1948) és escriptora, lingüista i paremiòloga, especialitzada en llengua i cultura catalanes. Va rebre el premi Miquelèt d'honor de 2017.

208 Joan Fuster i Ortells (Sueca, 1922-1992), autor de *Nosaltres els valencians*; la seua tasca investigadora i editorial abraça diversos camps de coneixement, incloent-hi la lingüística, la història i la filosofia i el turisme.

209 Emili Casanova i Herrero (Agullent, 1956), doctorat en Filologia Hispànica per la Universitat de València l'any 1981 amb una tesi sobre el lèxic d'Antoni Canals.

210 Albert Guillem Hauf i Valls (Sòller, 1938) és filòleg, historiador de la literatura i crític literari, destacat especialista en literatura medieval catalana i provençal. Catedràtic a la Universitat de València, des del 1987, és membre de la junta directiva de l'Anglo-Catalan Society (1973-78) i de l'IEC. Acadèmic de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.

211 Antoni Ferrando i Francès (Benicolet, 1947) és filòleg i president de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes des del 2012.

212 Finalment.

213 David H. Rosenthal (Nova York, 1945-1992) era poeta, assagista i traductor nord-americà. Ha sigut un gran divulgador de la literatura catalana contemporània.

214 De Caterina Albert (Víctor Català) i Mercè Rodoreda respectivament.

enraonaven a bastament sobre la seua gran obra: la traducció de *Tirant lo Blanc*, que Wittlin considerava una obra d'art. En aquesta línia, va publicar dos interessants anàlisis a *Les dues traduccions angleses del Tirant lo Blanc: La Fontaine 1973/1993, Rosenthal 1984/1985*²¹⁵ i *Tres traduccions angleses del capítol 436 del Tirant lo Blanc*.²¹⁶ La seua detallada coneixença del clàssic entre els clàssics de les nostres lletres va portar-lo a la realització d'altres estudis que han aportat dades ben significatives:

- “Dels manuscrits a l'edició: el *Tirant*, elaborat per Martorell en 1460 usant materials preexistents revisat després en «valenciana prosa» per Galba”²¹⁷
- “La crítica del *Tirant lo Blanc* de Robert Southey (1807)”²¹⁸
- “Pistes per a descobrir canvis introduïts per Martí Joan de Galba en el *Tirant lo Blanch* de Joanot Martorell”²¹⁹

Cultura catalana a Alemanya

La Fira Internacional de Frankfurt és la més important del món del sector del llibre. La cultura catalana va ser-ne la convidada oficial l'any 2007, per la qual cosa va esdevenir tota una fita per a la literatura del país, malgrat la controvèrsia deliberada que va crear-se al voltant de si s'havien de convidar autors que escrivien en la llengua de l'Estat, els quals tenen molts més aparadors per ser difosos. Curt en va prendre part i va gaudir d'uns quants dies d'intensa activitat literària.

Va retrobar-se amb en Til Stegmann, una mena d'ambaixador de la catalanitat a Alemanya. Tots dos van mantindre una relació d'estima durant anys. El solia convidar a certàmens com les Setmanes Catalanes, que varen celebrar-se a Berlín i Karlsruhe per donar a conèixer la cultura catalana a la República Federal.

Stegmann és catedràtic a la Universitat Johann Wolfgang Goethe de Frankfurt am Main i fundador de la seua Biblioteca Catalana, que compra amb més de 36.000 volums en llengua o temàtica catalana. Va ser també l'*alma mater* de la Deutscher Katalanistenverband²²⁰.

Curt afirmava que és un catalanista imprescindible que ha donat a conèixer la catalanitat en un estat clau a Europa, Alemanya. Feia un sospir mentre amb resignació admetia que darrerament no publicava tant per la qüestió catalana i la situació política del país.

215 *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, núm. 54, 1995, pàg. 91-97.

216 *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, núm. 23, 1997, pàg. 119-130.

217 *Actes del Symposium Tirant lo Blanc*, 1993, pàg. 605-633.

218 *Homenatge a Arthur Terry*, vol. 1, 1997, pàg. 83-92.

219 *Afers. Fulls de Recerca i Pensament*, vol. 5, núm. 10, 1990, pàg. 313-327.

220 Unió alemanya d'estudiosos de la llengua i la cultura catalanes.

El seus il·lustres amics

Si haguéssim de destacar un amic molt especial de l'àmbit de la filologia seria, indubtablement, Joan Solà.²²¹ Plegats varen fer nombroses excursions i varen trepitjar la terra, tal com els agradava dir a tots dos sobre el fet que el treball filològic es fa a través de la coneixença de tots els indrets de l'àmbit lingüístic. Amb un afegitó important: adobat molt especialment per l'estima corresponent a tots els parlars.

La seua aportació a la filologia catalana va ser grandíssima. Entre els diversos projectes d'alt nivell de què es va responsabilitzar, destacarem que va ser codirector de les *Obres completes* de Pompeu Fabra i director de la *Gramàtica del català contemporani*, a la vegada que ponent en la nova gramàtica normativa de l'Institut d'Estudis Catalans. Les seues publicacions abracen nombrosos estudis i quasi un miler d'articles als periòdics, sobretot sobre temes de sintaxi i d'història de la llengua catalana.

Els dos amics compartien un criteri filològic de pes, fonamental per entendre la seua tasca: *tots els dialectes tenen el mateix nivell de correcció i han de tindre protagonisme en una gramàtica comuna. Ningú ha d'amagar la seua fonètica, pròpia del territori on viu.*

Durant les seues nombroses trobades solien fer llargues xerrades sobre temes transcendentals, com ara la influència de la immigració en els parlars del dia a dia, els comportaments i els moviments dels ciutadans contraris a la normalització de l'idioma català, la manca de claredat dels diversos governs espanyols sobre la unitat de la llengua, o la situació delicada del català a la Franja de Ponent o a la Catalunya del Nord, etc.

Curt va dedicar alguns articles a l'obra del seu amic, en la lectura dels quals queda ben palesa la gran sintonia personal i el fet que compartien una visió de la llengua i del país molt semblant.

- Rico, Albert; Solà, Joan. "Gramàtica i lexicografia catalanes. Síntesi històrica"²²²
- Marcet i Salom, Pere; Solà, Joan. "Història de la lingüística catalana, 1775-1900. Repertori crític."²²³
- "Contra el multilingüisme burocràtic, inútil i irritant."²²⁴

Varen fer nombroses sortides junts per paratges de gran bellesa paisatgística, atès que compartien la passió pel medi ambient. Feien llargues caminades durant les quals tothora solien trobar el moment per discutir termes referents a la flora i a la fauna, o a la geologia que els envoltava.

221 Joan Solà i Cortassa (Bell-lloc d'Urgell, 1940 – Barcelona, 2010). Llicenciat en Filologia Clàssica a la UB, va ser-ne catedràtic de Llengua i Literatura catalanes i vicepresident de l'Institut d'Estudis Catalans. Va obtenir el títol de Màster en Lingüística a la Universitat de Reading (Anglaterra).

222 (1995). *Catalan Review* (vol. 9, pàg. 237-238).

223 (1998). *Catalan Review* (vol. 12, pàg. 139-141).

224 (1996, desembre). *Revista de Catalunya* (núm. 113, pàg. 15-31).

Seguim. “Una persona que escolta a tothom”. D’aquesta manera tan planera definia Curt el seu admirat amic Joan Veny,²²⁵ un gran entre els grans de la filologia catalana. El seu *Atles lingüístic del domini català*²²⁶ és un dels projectes crucials sobre la diversitat dialectal encarregat per l’Institut d’Estudis Catalans.

A la miscel·lània que se li va publicar en homenatge, Wittlin va incloure un article sobre lexicologia de l’àrea del Rosselló: “Manuscrits i edicions de la *Legenda Aurea* rossellonesa-catalana: una mina de materials per a la lexicologia i dialectologia històrica”.

Ad hoc

Fundat el 2002, l’Institut Ramon Llull (IRL) ha sigut la gran aposta dels governs de Catalunya i de les Illes Balears per promoure el català internacionalment en l’àmbit acadèmic, de la traducció de literatura i dels pensaments escrits en català, i la producció cultural catalana en altres sectors com el teatre, el cinema, el circ, la dansa, la música, les arts visuals, el disseny o l’arquitectura. També forma part de la Fundació Ramon Llull, constituïda pel Govern d’Andorra, l’Institut Ramon Llull, el Consell General dels Pirineus Orientals, l’Alguer i la Xarxa de Ciutats Valencianes, amb seu a Andorra.

²²⁵ Joan Veny i Clar (Campos, 1932) és un lingüista dialectòleg, considerat un dels més prestigiosos i reconeguts dels Països Catalans.

²²⁶ Va iniciar-lo Antoni Maria Badia i Margarit.

17. *See you Canada, au revoir*

Prof. Curt Wittlin, the world's leading expert outside Spain in medieval Catalan language and literature, will be presented with the Distinguished Researcher Award at the Fall Convocation.²²⁷

El professor Wittlin i la seua esposa havien adquirit la nacionalitat canadenca feia uns quants anys. Tal com van fer-nos saber amb un caire força seriós, els tràmits per fer-se-la pròpia no resulten gens fàcils en un estat que intenta preservar tant com pot la identitat nacional, per la qual cosa dona legalitat a clàusules molt específiques com la del bon coneixement lingüístic de l'anglès com a premissa obligatòria per a l'obtenció de la residència i dels permisos laborals pertinents.

No obstant això, llur integració total a la societat canadenca i la brillantor de llur activitat acadèmica els en feia mereixedors. Curt en feia cinc cèntims d'una manera planera, irònica, però força entenedora: "El representant del Govern et vol veure per comprovar si ets prou honorable per romandre al país."

En canvi, remarcava que mai no havia tingut problemes d'acceptació social perquè ell s'havia dedicat laboralment a un ofici que es té en alta consideració a l'Estat. No podem tindre aquesta apreciació com a *peccata minuta*, atès que ell representava a la perfecció allò que se sol anomenar globalització cultural i ideològica: era suís de naixement, però ciutadà canadenc durant quatre dècades, dedicat a l'estudi d'una cultura llunyana; o dit d'una altra manera: la naixença va tindre lloc en territori alpi, els estudis li van fer creuar els Pirineus, mentre que la professió se'l va emportar a l'altre costat de l'Atlàntic.

Canadà és un estat amb un nivell de vida altíssim, un dels més rics del món segons el producte interior brut nominal, amb una renda per càpita elevada. És membre

²²⁷ El professor Curt Wittlin, l'erudit més conegut fora de l'Estat espanyol sobre literatura i llengua catalanes, serà distingit com a investigador de l'any en la convenció de tardor.

del G8 com a potència comercial. Des de la dècada de 1990, l'economia canadenca ha anat creixent ràpidament amb una taxa d'atur baixa i superàvits governamentals. Com a exemple il·lustratiu, ha adquirit una quantitat de vacunes en previsió de la covid molt superior al que és de menester, així com ha sigut el primer a començar a vacunar els xiquets menors de cinc anys.

País majoritàriament anglòfon, és membre de la comunitat de nacions coneguda com a Commonwealth, la qual està composta per 53 països sobirans que comparteixen lligams històrics amb el Regne Unit. El seu objectiu principal és la cooperació en l'àmbit polític i econòmic sense que això supose cap mena de submissió a l'antiga Corona britànica. Tanmateix, no deixa de ser una curiositat difícil d'entendre que la sobirana del Regne Unit, la reina Elisabet II, encara conserve els drets com a monarca del Canadà, amb la qual cosa ha de signar per validar les noves lleis que ha aprovat el Parlament.

Curt repetia amb emoció que d'aquest país ha rebut les màximes distincions. Va ingressar a l'acadèmia de la Royal Society, el rang més alt que pot atorgar el Govern canadenc. Allí va conèixer Margaret Atwood, tota una institució de les lletres canadenques. Nascuda a Ottawa el 1939, és poeta, novel·lista, crítica literària, professora universitària i activista política amb un enorme prestigi al país a causa de la qualitat de la seua obra literària.

Ad hoc

Atwood va ser vicepresidenta de la Unió d'Escriptors del Canadà des del 1980 i presidenta del PEN Club Internacional, associació d'escriptors per fomentar el contacte i la cooperació entre autors de tot el món que s'encarrega de promoure la llibertat d'expressió i d'alliberar els escriptors que són presoners polítics. Va ser escollida sòcia majoritària del Massey College de la Universitat de Toronto, i actualment té més de quinze títols honoris causa. Està inclosa en el Passeig de la Fama del Canadà des del 2001. És també membre de la Royal Society del Canadà i de la Order of Canada, i membre honorària de l'Acadèmia Americana de les Arts i les Ciències.

També se sentia altament orgullós que, en la mesura que havia sigut capaç, havia ajudat a exterioritzar el fet català mitjançant estudis literaris. Almenys, en l'àmbit acadèmic de la Universitat de Saskatchewan l'havia pogut treballar a fons per difondre la llengua d'aquell trosset de terra que ell admirava tant. Havia tingut l'ocasió de parlar-ne amb molts *scholars*, als quals va explicar a bastament la grandesa d'una cultura minoritzada injustament, que havia hagut d'aguantar circumstàncies històriques molt desagradables.

Catalan is a Romance language derived from Latin. Following the end of the Spanish Civil War in 1939 and until General Francisco Franco's death in 1975, Spain's universities were purged of Catalan scholars. Wittlin's research since the mid-60s has helped ensure the survival of Catalan medieval scholarship.²²⁸

Durant la seua estada al Canadà va conèixer un bon grapat de refugiats anti-franquistes que s'havien vist obligats a deixar la seua terra per temor a les duríssimes represàlies polítiques. Sentimentalment tenia el gust de fer un record especial per la figura d'Arsenio Pacheco, que era catedràtic de llengua castellana i havia patit l'ostracisme del règim totalitari que el va fer fora, com tants altres republicans, del sistema d'educació pública, per la qual cosa va decidir cercar nous aires més democràtics.

I va arribar l'hora dels adeus, seguint la tonada d'una coneguda cançó catalana sorgida a partir de l'escolesa "Auld lang syne", la qual es basa en un poema escrit el 1788 per l'omnipresent poeta Robert Burns.²²⁹ Se sol utilitzar en moments solemnes, com aquells en què algú s'acomia, inicia o acaba un viatge llarg en el temps, un funeral, etc. "Auld lang syne", en escocès, literalment significa 'fa molt de temps', encara que es tradueix més adequadament com "pels vells temps".

L'adeu-siau al Canadà deixava un xic de nostàlgia, òbviament. Hi feia un fred infernal, però ells hi tenien una casa ben arreglada i amb totes les comoditats pertinents, on solien convidar els amics amb assiduitat. No disposaven d'una gran biblioteca, però havia pogut seguir els seus treballs a la perfecció. Hi deixaven enrere la companyia de molts coneguts!

Allí varen gestar-se igualment moltes investigacions literàries noves. Van ser anys de notables publicacions, en què qualsevol *scholar* endegava un estudi, el qual sabia que en algun moment podria veure la llum. S'hi trobaven alguns errors d'impremta, però havien pogut donar a conèixer il·lustres estudis que els feien sentir enormement satisfets.

La seua trajectòria havia estat brillantíssima. El recorregut emprès l'havia dotat d'energia suficient, la qual, combinada amb el talent, havia format un còctel saborós que rebia lloances d'arreu. *Definetely*,²³⁰ havien pres una molt bona decisió de creuar l'Atlàntic aquell llunyà 1967!

228 El català és una llengua romànica que deriva del llatí. Després del final de la Guerra Civil de 1936-1939 i durant els anys de la dictadura franquista els professors catalanistes van ser expulsats de les universitats. La recerca de Wittlin des dels anys 1960 va ajudar a la supervivència dels estudis medievals.

229 Robert Burns (Allowaym, 1759 – Dumfries, 1796) va ser considerat el poeta més important en llengua escocesa.

230 No hi ha dubte.

18. La Marie-Louise, la companya de tota una vida

Era un dels seus temes de conversa habituals i, per descomptat, el que més li tocava el cor. Curt solia fer una pausa més o menys llarga, fins que li venien a la ment tota mena de pensaments entranyables i lloables. Llavors, li sortia un lleuger somriure còmplice, abans de posar-se a fer ús d'unes paraules sentides d'estima, admiració i agraïment envers la Marie-Louise. Va ser la companya de tota una vida, que, gustosament, va fer-li costat en la majoria de les aventures laborals i literàries que va anar emprenent. Conjuntament n'haurien redactat una llarga llista per posar a l'actiu familiar (afers francament positius i culturalment enriquidors), encara que igualment al passiu (alguns entrebancs ben marcats per l'enyor), entre els quals el fet d'haver de viure a milers de quilòmetres de distància de la terra nativa i de la seua gent.

Per a la Marlis, acompanyar un estudiós amb la seua empena no devia ser, ni molt menys, una tasca fàcil. La plasmació d'una tasca erudita requereix una dedicació exhaustiva. La realització d'una recerca acurada és la clau per obtindre un bon resultat final, la qual precedeix les atentes lectures que absorbeixen la ment i requereixen una tranquil·litat total. Com a contrapunt darrer, la sempre complicada tasca de redacció també s'engoleix una gran part del temps disponible. Els familiars més propers han de fer un notable exercici de paciència i de comprensió absoluta per tal que l'empresa fructifique de la millor manera.

La Marlis és una dona amb una personalitat molt marcada i amb maneres exquisides. Avui dia podrien acusar-nos d'haver usat una expressió políticament incorrecta. De cap manera defensem el model que va enfosquir el paper de la dona socialment, i la va condemnar a l'ostracisme total i a una situació de submissió envers el sexe masculí. Més bé com la constatació d'una persona altament educada, que li agrada fer ús d'aquestes maneres arreu, tant al carrer com en les relacions socials.

Va cursar els estudis en un col·legi religiós que pertanyia a una congregació de monges catòliques. Va seguir el ritual requerit amb un ensenyament amb certs con-

vencionalismes i alguns prejudicis de caire moral. Amb tot i això, no arribava ni de lluny als extrems del model que havia instaurat el règim franquista, que feia bandera de la submissió de la dona en la societat i fomentava allò que s'anomenava en llengua castellana "sus labores": un tipus d'ensenyança en una escola en la qual les senyorettes havien d'aprendre laboriosament a cosir i a brodar, per tal que en fessen un ús adequat un cop haguessen passat per l'altar, destinació exemplar de qualsevol noia. Durant els anys posteriors a la Segona Gran Guerra, la de 1939-1945, els països europeus més avançats sociològicament van crear els mecanismes adients per tal de fugir d'aquest model d'ortodòxia màxima i de discriminació permanent.

Curt feia un lleuger pensament abans d'afirmar que la seua companya de vida havia estudiat "ciències domèstiques". Va matricular-se al seminari Bernarda, a Menzingen,²³¹ on va obtenir un diploma per l'ensenyament d'afers domèstics el 1963, i va especialitzar-se en disseny de moda, art i història del vestit, i confecció. Durant tres anys va impartir cursos de sastreria i de tèxtils a la concorreguda Escola d'Economia Domèstica a Sissach.²³²

Era un any més jove que ell. Van contraure matrimoni l'any 1964, poc abans de la primera aventura laboral que va portar-los a trepitjar els Estats Units. La jove parella tenia la il·lusió de sortir de les fronteres helvètiques, no els feia temor haver d'aprendre una nova llengua i conèixer una societat nova. Deixaven la família enrere, però podrien fer el camí al seu gust.

Ha estat tostemps predisposada a emprendre aventures vitals que li han permès conèixer noves terres i aprendre *Friendsprache*, llengües d'altres pobles. No li ha fet cap temor el contacte amb altres tipus de persones que presenten costums diferents i tenen un art gastronòmic molt divers. Va mostrar una bona capacitat per a l'aprenentatge de les llengües. Per fer la seua feina adequadament, li calia millorar el nivell d'anglès. Com a requisit legal bàsic, va haver d'obtenir els diplomes de coneixement de llengua anglesa exigits en un país on els requeriments lingüístics són especialment elevats, de la qual té un domini excel·lent tant en l'àmbit gramatical com en el parlat.

Ella va bastir una relació estreta amb els responsables del Departament d'Arts Escèniques de la Universitat. Durant 25 anys va encarregar-se de la confecció de diferents vestuaris per a les peces dramàtiques del calendari teatral anual, però també del disseny i de la il·luminació d'escenaris. La majoria dels actors i de les actrius eren quasi professionals, cosa que comportava una gran exigència quant a l'ús adient del vestuari en correspondència amb la qualitat de l'obra que s'interpretava.

Va nodrir-se d'obres ben diferents que li varen permetre fer un bon mestratge de l'art dramàtic. Va fundar un taller de confecció que va encarregar-se de dissenyar

²³¹ Municipi del cantó de Zug.

²³² Municipi del cantó de Basilea Camp.

tota mena de vestimentes. Entre els aspectes preferits que li agrada destacar és el fet que va contraure una lloable amistat amb persones que feien tot tipus d'oficis, fossen fusters, soldadors, electricistes, cosidores, escenògrafs, guionistes, etc. Varen ser anys de dedicació absoluta que li varen permetre conèixer de prop un món fantàstic i persones de gran talent i molta responsabilitat. Sortosament, encara manté contacte, tot i que llunyà, amb molts d'aquests amics que la varen ajudar a tirar endavant un model professional de nivell, que mereix el nostre reconeixement.

Durant l'any 1975 va arribar un veritable punt d'inflexió, durant el qual va poder combinar els coneixements sobre vestuaris amb la passió teatral. Va dissenyar els vestits de la producció *Le Tartuffe* del Departament de Francès de la Universitat de Saskatchewan, en la qual Curt tocava l'orgue. Aquesta primera producció li va obrir camí, ja que va entrar en contacte amb grups teatrals de tots els àmbits com: Gateway Players, 25th Street House, Greystone Theatre, Magnus Theatre, Persephone Theatre, The Riverbank Opera Company, Theatre Rosthern, Shakespeare on the Saskatchewan, and Unitheatre. Va implicar-se a consciència amb més d'un centenar de produccions en total!

El 1979 va endegar els estudis universitaris de teatre al College of Arts and Sciences i va graduar-se cinc anys després "with great distinction". Del 1983 al 1994 va exercir com a cap i dissenyadora de vestuari del Persephone Theatre, fins que va entrar com a professora del Departament de Teatre de la Universitat de Saskatchewan.²³³

A l'estiu feia una tasca molt important a redós del festival Shakespeare on the Saskatchewan, en obres importantíssimes del Bard d'Stratford, així com en altres òperes i produccions musicals i teatrals que comptaven amb un gran nombre de professionals en obres com *Man of La Mancha*, *Carmen*, *Zauberflöte*, *Cabaret*, *Westside Story*, *Marriage of Figaro*, *Fiddler on the Roof*, *Macbeth & Much Ado About Nothing*; *Romeo and Juliet* & *A Midsummer Night's Dream*; *Merchant of Venice* & *Taming of the Shrew*, *La Vie Parisienne*, *The Threepenny Opera*.

Ja en un altre àmbit, un aspecte personal que cal tindre ben present és el fet que és una enamorada de la natura. L'ha volguda trepitjar de ben prop en tantes ocasions com ha tingut l'oportunitat. Tots dos havien compaginat l'afició enlairada per l'excursionisme, fent tresc en incomptables turons i muntanyes, acampant en indrets inhòspits però amb vistes gairebé paradisiàques.

Durant aquests anys a les Terres de l'Ebre, ha pogut aprofundir en la seua afició a la fotografia, tant de paisatges urbans com rurals; dona ple suport a les campanyes antitaurines i en defensa dels animals i del medi ambient, així com es manté al dia de

²³³ Per conèixer la seua trajectòria en l'àmbit teatral de més a prop, recomanem fer una ullada a l'enllaç següent de la Universitat de Saskatchewan, que inclou tot el fons de vestuari lliurat per Marlis: <<https://library.usask.ca/archives/collections/manuscripts-and-collections/pdf/f245.pdf>>.

tot l'entramat independentista perquè creu fermament que el poble català té dret a decidir el seu futur, més encara com a part del joc democràtic.

En l'àmbit periodístic, li coneixem un interessant article que va publicar conjuntament amb el seu marit i el filòleg eivissenc Bernat Joan i Mari:²³⁴ "L'antiga art de coure calç a Eivissa".

Ad hoc

En l'estudi esmentat argumenten que hi havia bons constructors de forns a Eivissa. Un dels més coneguts era en Xico Daifa, el seu germà i en Pep Rempuixa. Aquesta gent s'hi podien guanyar la vida. Anaven a fer voltes de forn per als qui no en sabien i, quan no tenien feina, segons com, talaven llenya per construir un forn ells mateixos.

²³⁴ Nascut a Eivissa el 1960, compta amb una llarga trajectòria literària en l'àmbit de la novel·lística, el teatre, la crítica literària i l'assaig.

19. L'hora dels alts reconeixements

El Canadà l'homenatja

L'any 1967, temps d'arribar a l'estat més proper al pol Nord, el segon més extens del món després de Rússia, endegaven una faceta de llur vides suggestiva, estimuladora i ambiciosa. L'ensenyament universitari, amb tot el vast entramat consegüent al seu redós, suposava tot un repte per a un jove professor que apuntava amunt en els dos àmbits, el docent i el literari. Ben aviat havia donat mostres palpables que sabia moure's per les vies escaients per sobresortir en les tasques educatives. Donava fe que sabia el que volia, i en aquest marc projectaria una carrera acadèmica egrègia que va fer-lo mereixedor de distincions i reconeixements de molt pes a tots dos costats de l'oceà Atlàntic.

En molt poc temps, la seua tasca a la facultat va esdevindre l'espill tangible del seu dinamisme i interès en l'àmbit educatiu. Primerament va fundar, el 1973, amb altres *scholars* amb una llarga trajectòria, el Centro Hispánico de Saskatoon.

Subsegüentment, va formar part de nombrosos comitès universitaris que tenien una funció molt notòria, com el d'Investigació d'Humanitats,²³⁵ del qual va ser coordinador d'àrea, i el d'Administració de Lingüística, i va contribuir a la dinamització del comitè assessor de programa per al centre de segones llengües. A posteriori, va ocupar càrrecs a la Facultat d'Estudis Graduats: al Comitè d'Humanitats i Belles Arts.

El treball excels de Curt no va limitar-se a l'àmbit de la investigació, ja que també va fer nombroses contribucions rellevants en l'Administració universitària, en la qual va ocupar llocs de lideratge al Comitè Executiu. Va posar-se al capdavant d'alguns comitès com el del Currículum, durant el període de 1982 a 1984. Va ser director del

²³⁵ Tota aquesta valuosa informació ens l'aporta el professor Julio Torres-Recino al seu article inclòs al llibre *Studia medievalia*.

Departament de Francès i d'Espanyol entre 1985 i 1989, i dos anys més del Departament de Llengua francesa en particular.

El 1988 arribava al cim en ser nomenat Fellow of the Royal Society of Canada, una institució que uneix tres acadèmies: la d'Arts, la de Ciències i la d'Humanitats, la qual concedeix la màxima distinció del país a aquelles persones que han destacat per la seua excelsa tasca investigadora o acadèmica, o pel seu remarcable paper intel·lectual. Més de 2.000 personalitats s'han reconegut amb aquest títol honorífic que els ha donat prestigi social en situar-los com tot un referent intel·lectual.

Poc després, a la primavera de l'any següent, el rectorat de la Universitat de Saskatchewan va concedir-li el guardó de Distinguished Researcher. Aquesta distinció altament reconeguda es concedeix anualment a professors universitaris en reconeixement de les significatives contribucions en l'àrea del coneixement o de la creativitat artística. El nomenaven, consegüentment, investigador distingit de l'any per tal de reconèixer des de l'àmbit acadèmic que s'havia convertit en tota una autoritat mundial en llengua i literatura catalanes medievals, a despit que havia realitzat el seu treball fora del domini de la llengua i cultura en qüestió.

A la vegada, els membres de l'alt estament universitari eren ben conscients del fet que Curt havia estat durant molts anys un dels acadèmics més productius del Canadà en l'àrea de les humanitats. Entre les paraules de reconeixement que se li varen dedicar en els diversos discursos de l'acte de lliurament, ens quedarem en les que fan referència al fet que tot aquest treball intensíssim sobre els fets culturals i lingüístics catalans havia deixat molt amunt el nom de la Universitat de Saskatchewan entre les comunitats acadèmiques nacionals i internacionals. És a dir, mitjançant aquesta distinció, l'estament universitari honorava l'il·lustre investigador; no obstant això, la seua tasca ja feia molt temps que honorava la Universitat!

The Distinguished Researcher Award, which carries a \$1,000 prize, is presented semi-annually to a U of S faculty member who has made a major contribution to knowledge or artistic creativity.²³⁶

Hauríem d'afegir que també va implicar-se en algunes organitzacions professionals. Va pertànyer a l'executiu de l'Associació Canadenca d'Hispanistes, de la qual va ser vicepresident. Com a contrapunt final, durant aquests mateixos anys tan fructífers de maduresa, des de 1990 fins a 1993, va exercir al mateix temps com a president de la Societat Catalana de l'Amèrica del Nord.

²³⁶ El premi d'investigador de l'any, que va acompanyat de 100.000 dòlars canadencs com a premi, es concedeix cada dos anys i el rep un professor de la Universitat de Saskatchewan que ha fet una notable contribució al coneixement i a la creativitat artística.

Catalunya l'homenatja

Els honors no havien de tardar a fer-se presents per part de les institucions catalanes. *Ultra*²³⁷ la seua considerable producció filològica, l'investigador suís també va rebre nombroses distincions acadèmiques als Països Catalans. El 1989 se li lliurava el premi Lluís Nicolau d'Olwer de l'Institut d'Estudis Catalans, patrocinat per la Fundació Palma Guillén de Nicolau²³⁸ per a investigadors sobre història o lingüística de les terres catalanes, per la seua obra *Repertori d'expressions multinominals i de grups de sinònims en traduccions catalanes antigues*.

Durant el 1996 se li assignava el premi Crítica Serra d'Or, guardó atorgat per la llegendària revista de l'Abadia de Montserrat, per *De la traducció literal a la creació literària*. Tot i que no comptava amb una dotació econòmica, va assolir un notori prestigi en l'àmbit cultural català.

El 1997 va tindre l'honor d'ocupar un seient com a membre corresponent de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, entitat a la qual va romandre vinculat durant 22 anys. Aquest mateix organisme el reconeixia amb el Premi Internacional de Catalunya dos anys després, distinció que s'ofereix a un estudiós de qualsevol indret del món que ha dedicat les investigacions a les terres de llengua catalana o en qualsevol aspecte de llur cultura.

Al tombant de la nova centúria, la Generalitat de Catalunya li va fer el lliurament de la Creu de Sant Jordi, la màxima distinció que atorga el Govern català amb la finalitat de premiar les persones naturals o jurídiques que pels seus mèrits hagin pres tat serveis destacats a Catalunya en la defensa de la seua identitat o en l'àmbit cívic i cultural. El guardó en qüestió està dissenyat per l'orfebre Joaquim Capdevila i Gaya,²³⁹ que gaudeix d'un extraordinari prestigi internacional.

El 2004 se li va assignar un lloc com a membre corresponent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Aquesta entitat, fundada al segle XVIII, ocupa l'impressionant Palau Requesens, des d'on a compleix les funcions de col·laboració amb el tercer cicle universitari. El seu local corporatiu acull reunions científiques i du a terme una important tasca editorial que ha permès publicar treballs científics amb difícil sortida en edició comercial.

237 A més, a part de.

238 Va cursar estudis diplomàtics. El 1935 el president Lázaro Cárdenas va nomenar-la ministra Plenipotenciària de Mèxic a Colòmbia i Copenhaguen. Va ser ministra consellera de Mèxic a Cuba. El 1946 va casar-se amb el polític català Lluís Nicolau d'Olwer.

239 Joaquim Maria Capdevila i Gaya (Barcelona, 1955) és un prestigiós orfebre i joier. Compromès amb la llengua i la cultura catalanes, ha dut a terme col·laboracions que professionalment li han aportat un gran nombre de distincions. Reconegut internacionalment, ha estat convidat a participar en les exposicions de joiera contemporània més significatives del segle xx.

La universitat l'homenatja

Un dels màxims honors que se li podia retre va arribar per part dels seus amics erudits de diferents universitats dels Països Catalans, que van donar vida al volum *Studia mediaevalia / Mediaeval studies / Estudis medievals en homenatge a Curt Wittlin*. El pròleg inicial el signen els tres editors: Lola Badia, Emili Casanova i Albert Hauf; posteriorment inclou dos articles de tipus biobibliogràfic sobre la seua persona i l'obra, a més de vint-i-dos aportacions escrites per vint-i-quatre autors diferents; tres treballs són d'autoria doble amb un coautor responsable de dos articles diferents. Altrament, ofereix tant al lector especialitzat com al públic d'un nivell de cultura mitjana una col·lecció interessant i valuosa de treballs de caràcter literari, lingüístic o històric entorn d'un bon nombre de temes tractats pel mateix Wittlin, o si més no relacionats indirectament, al llarg de la seua distingida vida professional. Se'n va fer la presentació a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans i a la biblioteca Marcel·lí Domingo de Tortosa.

Per qüestions d'espai, no podem fer referència a tots els estudis publicats encara que siguin de gran qualitat i vagen signats per plomes il·lustres. Les aportacions biogràfiques van anar a càrrec d'August Bover i de Julio Torres-Recino. Per raons òbvies, esmentarem l'article "Entre la llengua i la història: Lluís Revest, valencià exemplar", del seu admirat Germà Colom, mentre que a títol pòstum hi van incloure en anglès, del professor Peter Cocozzella, "Ekphrasis and the Mirrored Image: The Allegory of Despair in *La noche* by Francesc Moner, a Catalan Writer of the Late Fifteenth Century".²⁴⁰

El silenci suís

Els lligams familiars amb el seu país natal passaven pel seu germà Peter i els seus fills, i per la germana de la Marie-Louise, la Irene, amb la qual tenien una relació molt estreta. Des que va retornar a l'antic continent, Curt no va trepitjar-lo en gaires ocasions. Quan era més jove, solia fer escala amb molta freqüència a Zuric i Basilea, abans de dirigir-se a la destinació final, l'aeroport de Manises, a València, on l'esperaven manuscrits de tota mena dels quals volia traure l'entrellat.

Tot i així, a Suïssa mai no li van fer cap tipus de reconeixement. No podem considerar-lo profeta a la seua terra, llavors. Aquesta va ser, sens dubte, una assignatura pendent, que els diferents governs no van creure oportú de solucionar.

Només una publicació helvètica, *Vox Romanica*, li va difondre algunes ressenyes sobre els treballs d'investigació. La revista en qüestió estava destinada a publicar articles d'estudiosos suïssos sobre l'humanisme i altres períodes antics.

²⁴⁰ La imatge a l'espill, l'al·legoria de la desesperança a "La nit" de Francesc Moner, un escriptor català de finals del segle xv.

El menut Ajuntament de Campredó, al Baix Ebre, va voler fer un pas endavant quant a un homenatge institucional que l'apropés al seu país d'origen. Va tindre lloc durant la celebració del Dia Internacional de la Llengua Materna, al febrer de 2021. Es va posar en contacte amb la Delegació de la Generalitat de Catalunya a Suïssa i, conjuntament, amb el delegat Gabriel Boichat al capdavant, va donar forma a una nodrida xerrada en línia en què es va posar el focus en l'heterogeni ús lingüístic al país helvètic, i es va aprofitar per fer un sentit homenatge a la figura de Curt Wittlin.

A finals dels anys cinquanta va prendre forma una estreta relació laboral entre Campredó i la ciutat de Ginebra. Desenes de famílies campredonenques s'hi havien establert, ja que hi havia necessitat de mà d'obra en el sector de la ferralla. Una de les descendents d'aquestes famílies és Amanda Gavilanes, actualment diputada al Parlament del Cantó de Ginebra. I va revelar que, segons l'ONU, cada dos setmanes es perd una llengua al món.

Ad hoc

La Royal Society of Canada (RSC), l'Acadèmia d'Arts, Humanitats i Ciències del Canadà, va ser establerta d'acord amb l'acta del Parlament el 1883 com a Acadèmia Nacional del Canadà, que aplega els màxims erudits, artistes i científics del país. El principal objectiu de la societat és promoure l'aprenentatge i la recerca en els tres àmbits esmentats.

20. Dies tranquils vora l'Ebre abans del darrer adeu

Fugit irreparabile tempus: el temps no corre, vola! Comprat i debatut, havia arribat el moment decisiu que els permetria fer un tomb de 180 graus en llurs vides. La vida acostuma a deixar empremtes i evocacions profundes. Els Wittlin, després d'uns quants anys agitats i excitants, amb un munt d'altres responsabilitats laborals i continus èxits acadèmics, havent plasmat Curt una fructífera carrera d'investigació literària, afrontaven amb entusiasme l'hora de la jubilació. L'anomenat *Ruhestand* (estat de descans en alemany) és el període que anhelan tots els professionals, que, de ben segur, ja tenen pensat uns quants projectes per al futur més immediat, quan ja no hauran de dependre més del rellotge desvetllador, i quan la paraula *horari* ja haurà passat al pou llunyà de les remembrances. La benvinguda a una nova centúria donava validesa a una nova dita que sonava a música francament celestial: "segle nou, vida nova".

Amb el perill de caure en la reiteració, havien estat feliços per terres canadenques. S'havien integrat totalment al país i havien entaulat magnífiques amistats personals així com *acquaintanceships*²⁴¹ laborals. Tanmateix, el clima de Saskatoon comporta temperatures extremes, amb un fred àrtic massa cops insuportable. Varen acordar que anirien a la recerca d'una zona molt més temperada per establir-s'hi definitivament, sense gaires estridències climàtiques, allunyats de les glaçades perennes i de les vestimentes gruixudes.

Varen elegir els Països Catalans com a nova destinació de residència. Ben pensat, no podia ser d'altra manera, atès que era el país amb el qual tenien més vinculació sentimental, el qual admiraven profundament per la perseverança cultural, lingüística i literària de la seua gent. Curt hi tenia molts amics i col·laboradors; d'aquesta manera, podria continuar realitzant la seua tasca erudita més eficaçment.

²⁴¹ *Friendship* significa 'amistat', mentre que *acquaintanceship* fa referència al fet de conèixer gent i mantindre-hi una relació cordial.

Els quefers d'investigació literària, a redós tostemps de la causa catalanista, l'havien portat en nombroses ocasions a la capital del Túrria, on acostumava a donar un cop d'ull a alguns destacats manuscrits medievals a l'Arxiu Històric, per posteriorment retrobar-se amb els seus actius col·laboradors del laboriós i proactiu Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València.

Durant el trajecte ferroviari des del cap i casal fins a la influent ciutat del Micalet, solien passar per uns terrenys força plans que desprenien una notable bellesa paisatgística. En alguna ocasió va fer escala durant el viatge a l'estació de ferrocarril de Tortosa, ja que volia consultar un manuscrit del segle xv que es trobava a l'Arxiu de la Catedral de Santa Maria. D'aquesta i d'altres fructíferes visites posteriors va sorgir l'article:²⁴² "Un cas de «guerra» domèstica a Tortosa l'any 1401, descrita pel notari Ramon Ortola, el reu, en una carta rimada a la muller".

En aquest context va fer una coneixença decisiva, un dels principals homenots de cultura ebrenca: l'arxiver, poeta i historiador Jesús Massip,²⁴³ amb el qual enraonava a bastament sobre aspectes molt determinats de la història local i nacional durant el període de la Reconquesta. La seua filla, la coneguda poeta Cinta Massip, li va ensenyar zones bellíssimes i emblemàtiques del delta de l'Ebre i del Port que varen fascinar-lo.

Per raons ben òbvies, la ciutat de Barcelona era una opció que calia tindre en compte a l'hora d'establir-se definitivament, ja que l'atreia la gran quantitat d'arxius de la capital i el fet de tindre a prop els investigadors amb més renom de la literatura medieval. Tanmateix, es posava ben cavil·lós abans de pronunciar una cèlebre frase: "Els preus serien pitjors que el fred del Canadà."

Quan va tocar prendre la decisió definitiva, li va vindre en ment que Tortosa també tenia muntanyes al voltant, cosa que sempre era tot un actiu per a qualsevol persona helvètica. Tantost, ens posarem poètics i direm que els captivava la contemplació de la calma existencial que mostraven aquells camps i aquells turons. Van parlar-los del delta de l'Ebre, "de milers d'ibis com volves vives de la neu més blanca, i del flamenc rosat".²⁴⁴ Van pensar que la vida no seria tan carregosa, onerosa o exigent com en les dos grans capitals del nord i del sud. Amb tot, volien oblidar per sempre més el rellotge de les presses, a la vegada que podrien fer llargues caminades i els tocava agafar molt poc el cotxe. I la ferma decisió va ser la de fer casa a la terra de l'Ebre, en aquella zona de cruïlla on es balla la jota, s'usen les tres primeres persones del possessiu en *-u-*, mentre que la rica gastronomia es nodreix d'anguila i d'anques de granota.

²⁴² *Recerca*, núm. 13, 2009, pàg. 179-198.

²⁴³ Jesús Massip i Fonollosa (Roquetes, 1927 – la Garriga, 2021) va ser arxiver, historiador, poeta i doctor en Dret. Director del Museu Arxiu de Tortosa durant 32 anys, durant la seua direcció el Consistori va adquirir un exemplar del *Llibre de les costums generals escrites de la insigne ciutat de Tortosa*.

²⁴⁴ Famosos versos del poeta tortosí Gerard Vergés (1931-2014), inclosos al poema "Parlo d'un riu mític i remorós", del poemari *Long play per una ànima trista*.

Baixo el coll de Balaguer, entre mel i gent pesquera, i com si es fongués el mar veig la punta del Fangar, brilla el sol entre les dunes, la primera llum del Delta.²⁴⁵

Varen adquirir un mas a la partida del Barranc de Sant Antoni, prop de la Raval de Crist, al municipi de Roquetes (Baix Ebre). Estava situat a la falda mateixa del Port, des d'on contemplaven l'alçària imponent de Caro, la muntanya que uneix uns quants municipis ebrenca i del Matarranya. Tenien cura d'animals domèstics mentre anaven conreant hortalisses diverses en un hortet menut de producció casolana. Hi varen romandre durant sis anys, durant els quals varen gaudir de la pau ambiental i d'un model de vida casolà, pagès, rural, el qual distava bastant del que havien portat fins al moment.

Tots dos solien fer ús habitual de la biblioteca Mercè Lleixà de Roquetes, que ocupa el segon pis del Centre Cívic municipal, en un edifici espaiós i de gran valor arquitectònic situat just al davant de l'històric Observatori de l'Ebre, que pot presumir d'una llarguíssima trajectòria en l'àmbit científic que l'acredita com a centre de referència investigadora. Li van posar el nom d'una actriu molt estimada,²⁴⁶ que va traspasar dissortadament abans de poder complir el mig segle. D'immediat va guanyar-se la confiança i l'admiració de la seua directora, la Begonya Ferré, i d'altres bibliotecaris com el Marc Jornet i la Mentxu Pérez, que amb llur tracte exquisit el feien sentir de debò com a casa.

Durant aquests primers anys vora l'Ebre va continuar fent les seues habituals excursions per serralades de la Catalunya Central o en zones més meridionals del País Valencià com els Serrans o la vall d'Albaida. Planificava a consciència aquestes sortides, normalment a la primavera o a la tardor, que li permetien, a la vegada, mantindre's en forma i trepitjar indrets naturals bellíssims fins llavors desconeguts per ell. Els aires muntanyencs li anaven com anell al dit; el fet de caminar per les serres i dormir a cel obert ja era una passió de vida a la qual mai no renunciaria.

Vida cultural ebrenca

De ciència certa, va considerar primordial donar-se a conèixer entre els cercles culturals, d'investigació i catalanistes de la comarca. Va esdevindre un usuari habitual de l'antic Arxiu Històric de les Terres de l'Ebre (avui dia Arxiu Comarcal del Baix Ebre),

245 Versos que introdueixen una mena d'himne ebrenca, "DO Terres de l'Ebre", que canta el grup de música popular, Quico el Célio, el Noi i el Mut de Ferreries.

246 Mercè Lleixà i Chavarría (Roquetes, 1960 – Barcelona, 2009) va ser actriu i professora de l'Institut del Teatre. Va gaudir d'una llarga trajectòria professional en el món del teatre, el cinema i la televisió. Va traspasar a l'edat de 49 anys, víctima d'un càncer.

on va entaular certs lligams de col·laboració amb el seu director, l'Albert Curto,²⁴⁷ i va conèixer altres historiadors que s'han especialitzat en períodes literaris determinats, cas de l'Enric Querol.²⁴⁸

Aquest centre de recerca està ubicat en un dels tres edificis²⁴⁹ dels Reials Col·legis, que és considerat com el conjunt renaixentista més important de Catalunya, en el claustre del qual es poden contemplar les imatges d'alguns dels monarques de l'antiga Corona d'Aragó.

Com a soci d'Òmnium Cultural, solia prendre part activa en les assemblees anuals de la seu corresponent a les Terres de l'Ebre, durant les quals va sorprendre tothom pels alts coneixements històrics i literaris sobre la llengua i la història del país. Va ser justament en aquest marc associatiu catalanista en què vaig conèixer-lo personalment i, de seguida, vàrem congeniar, ja que compartíem moltes passions comunes. A causa dels seus grandíssims coneixements literaris i històrics, va captivar d'immediat la Dolors Queralt,²⁵⁰ que feia molts anys que picava pedra lluitant per la correcta difusió de la literatura ebrenc i catalana.

Nogensmenys, Curt Wittlin no va ser un home que es mostrés gaire procliu en aparicions públiques, atès que tostemps feia la seua tasca erudita d'una manera discreta, a l'estil formigueta, com es diu popularment. Durant aquests anys vora l'Ebre va ser objecte d'algunes entrevistes específiques en diverses cadenes de televisió comarcals,²⁵¹ així com en algun programa de ràdio d'afers literaris i culturals, com és el cas de *Lletres ebrenques*, d'Antena Caro Roquetes.

In facta, només podem esmentar uns quants actes en els quals va ser convidat d'honor. Al vespre del 10 de setembre de 2012 va llegir a la cèntrica plaça Barcelona de Tortosa el Manifest de la Marxa de Torxes per la independència, organitzada per la Comissió 11 de Setembre a les Terres de l'Ebre, que s'endega des del castell de la Suda per rememorar els fets ocorreguts en la defensa de Barcelona el 1714, a conseqüència dels quals es varen perdre totes les llibertats nacionals.

Al setembre de 2015, ben significativament va rebre l'encàrrec d'impartir la conferència institucional amb motiu de la Diada Nacional de Catalunya al Saló de Plens de l'Ajuntament de Tortosa, amb el títol "Consells d'un gran pensador català medieval Francesc Eiximenis per als Jurats de la ciutat de València al 1383 i la seua vigència actual".

247 Albert Curto i Homedes (Barcelona, 1960). Llicenciat en Geografia i Història —especialitat d'Història Medieval— és director de l'Arxiu Comarcal del Baix Ebre des del 1992 i fins l'actualitat.

248 Enric Querol i Coll (Tortosa, 1965) és historiador i doctor en Filologia Hispànica, que ha encaminat les investigacions envers la literatura catalana de l'edat moderna. Entre els seus estudis destacarem molt especialment *Tortosa república literària (1480-1800)*.

249 Els col·legis de Sant Lluís, Sant Maties i Sant Domènec.

250 Llavors regidora de Cultura de Jesús i presidenta de l'entitat a les Terres de l'Ebre.

251 Canal 21 i Canal Terres de l'Ebre.

Al novembre del mateix any va ser el torn d'una altra conferència ben lluïda: "Francesc Eiximenis, un pensador català massa oblidat", destinada als estudiants de literatura catalana dels dos instituts de batxillerat de la ciutat, que va tindre lloc al Campus Terres de l'Ebre de la URV, un dels actes previs a la celebració de la històrica nit literària de Santa Llúcia d'Òmnium cultural a la ciutat.

Sumàriament, al febrer de 2016 va ser el literat convidat en l'acte de commemoració del Dia Internacional de les Llengües Maternes que organitza la biblioteca tortosina, on va fer el parlament i va fer-se lectura d'un detallat currículum literari seu, en el marc de l'Any Lull, en el setè centenari de la seua mort.

Nova llar familiar

Els anys van passant per a tothom i deixen noves empremtes. Després de superar la barrera dels setanta, el canvi tant físic com mental de les persones va accelerant-se. El fet de viure al camp els resultava molt complaent, però s'havien de desplaçar sovint a la ciutat per fer les compres dels aliments, per a visites mèdiques, així com per anar al lloc que més els agradava, la biblioteca municipal. Arribava el moment d'un altre canvi de residència, que els portaria a instaurar-se al nucli antic de la ciutat de Tortosa, on podrien tindre bona part de les seues necessitats més a tocar.

Varen adquirir un pis situat en un carrer paral·lel a la fastuosa catedral de Santa Maria, l'edifici més emblemàtic de la capital del Baix Ebre, amb una imponent bellesa estètica que la transporta als temps del gòtic inicial, encara que també als del barroc final, com a conseqüència de les llargues centúries que va costar finalitzar les obres d'una construcció d'aquestes grans dimensions.

A molts pocs metres s'hi troba la biblioteca Marcel·lí Domingo,²⁵² que porta el nom d'un prestigiós polític (no absent de controvèrsies) al qual consideraven cabdill de les esquerres durant les primeres dècades del segle passat. "El senyor Curt" va convertir-se en un usuari d'honor del centre de llibres, a qui fins i tot van premiar per la seua fidelitat assídua, i li van concedir el seu nom a la sala de lectura polivalent. Cada matí i cada tarda s'hi apropava per llegir els periòdics atentament, assegut a les butaques de la còmoda àrea de premsa. El centre disposa de *Zeitungen* i *Zeitschriften*, diaris i revistes en alemany, a desgrat que ell s'interessava principalment per la vida política i cultural catalanes. Allí se sentia molt ben cuidat per la directora, la Irene Prades, i per les altres bibliotecàries, com la Xell Aixarch o la Rosa Romàs. Explícitament, voldria tindre un

252 Marcel·lí Domingo i Sanjuán (Tarragona, 1884 – Tolosa de Llenguadoc, 1030) va ser el líder de les esquerres als districtes electorals de Tortosa i de Gandesa durant la primera meitat del segle xx. Va crear un corrent anomenat marcel·linisme, que comptava amb molts bons polítics com Domènec Pinyana, Josep Subirats Pinyana, Primitiu Sabaté o Josep Benet Pinyana.

record especial per la Isabel Marugat, que va treballar-hi durant diverses temporades, amb la qual enraonava en alemany i tenia en gran estima.

En aquest marc vam anant-nos trobant per redactar aquest apunt biogràfic. Per a ell era com la seua segona casa, per la qual cosa va resultar-me força emotiu trobar-nos en un indret tan adient i que s'estimava tant, com a espill d'allò que havia estat la seua vida: tostemps envoltat de llibres i de saviesa, de gent de cultura i d'amants de la lectura.

S'havia d'implicar a fons durant uns quants mesos en un afer familiar: la venda de la seua primera casa a la comarca, fet que el neguitejava d'allò més per les circumstàncies personals de salut que l'envoltaven. Una pèrdua substancial de memòria durant el darrer any li causava molt malestar personal i li impedia continuar amb les seues investigacions. La seua condició física ja no li permetia ni afrontar noves excursions, ni tampoc assistir a les reunions de l'Institut d'Estudis Catalans a Barcelona, que l'anava posant al dia de moltes de les novetats lingüístiques.

Investigacions a redós de l'Ebre

Conjuntament amb l'Albert Curto transcrivía diversos manuscrits medievals referents al municipi de Tortosa. Els havien copiat i n'havien fet una revisió acurada. Una característica que no havia perdut era ser un orador extraordinari, al qual li encantava donar explicacions ben detallades sobre els temes que anava analitzant, que anava mesclant al seu gust. Amb veu imponent, en feia cinc cèntims minuciosament:

Justifiquen els motius de l'elaboració d'una llei. Fan un centenars de minilleis, no dirigides pel rei, sinó que són decisions dels responsables municipals que sempre s'ocupen dels aspectes locals i comercials, lleis per garantir que no hi hagi fam. Perquè està molt malament per a la formació d'un xiquet que s'ha donat en adopció, si en aquella casa se celebren partides perilloses de jocs amb diners. O com s'haurien d'articular els molins, les dones que venen blat. Estem parlant de lleis sobre tot tipus de coses. Hi ha editors que s'interessen en aquests temes de lleis. Els regidors de Tortosa ja tenien idees de com evitar una crisi de menjar i problemes socials.

En una altre àmbit, va realitzar un estudi sobre la fabricació de tapissos a la immortal ciutat de Girona. Se sentia molt orgullós del fet que a casa en tenien un que feia referència a la creació del món, el qual tenia una història curiosa. Com que era desmuntable, se'l va poder emportar a un esdeveniment de màxim nivell: la Fira Internacional del Llibre organitzada a Frankfurt a l'octubre de 2007, quan la cultura catalana va ser-ne convidada d'honor, cosa que va suposar tota una fita per al país. Curt va tindre l'honor de ser-ne un dels autors convidats, mentre que la Marie-Louise va ser l'encarregada d'explicar la tècnica de realització dels tapissos originals.

Havia trobat un antic estudi seu que s'havia extraviat, per al qual volia trobar editor, mentre netejaven la masia del Barranc de Sant Antoni. Tenia relació amb la *Weibermacht*, la força que poden tindre les dones que forcen els homes a fer rucades. Va trobar el moment per fer una broma sobre el fet que el famós poeta romà, Virgili, també va ser enganyat per una dona. De manera desordenada anava enllaçant temes, com moltes representacions artístiques que analitzaven la venjança de Virgili i la de Joan Roís de Corella contra la Caldesa, en un dels episodis més coneguts de la literatura medieval catalana. S'aturava uns quants segons, i amb coneixement de causa i amb certa autoritat, feia l'afirmació: "també surt al *Libro del buen amor* i a l'*Eneida*". Canviava de tema, i amb seriositat profunda, em feia saber que acostumava a llegir textos històrics en llengua francesa sobre profecies de Virgili que asseguraven que Déu tornaria.

De pròpia mà, notava el plaer que li suposava anar comentant diferents clàssics de les literatures europees. Asseverava i mesclava qüestions, a voltes en perdia el punt, però aconseguia igualment alliberar un pou de coneixements. En tenia necessitat!

Un tema de força interès era quan es definia radicalment contrari a la literatura comparada, perquè creia que se solia caure en banalitats que no aportaven res. Llavors, feia la ràpida remembrança d'un fet que va succeir quan ell era cap de Departament de Llengües Estrangeres a la Universitat de Saskatchewan. Una de les professores es pensava que podia fer grans coses mitjançant la controvertida literatura comparada, però només explicava coses d'aquí i d'allà, sense ni suc ni bruc, amb la qual cosa li va ser impossible trobar professors interessats a fundar un institut d'estudis respecte d'aquesta qüestió. Per a ell, aquestes argumentacions resultaven de gran importància, ja que les teories sobre la investigació l'havien acompanyat durant molts anys.

Uns bons amics il·lustrats

En Curt solia assistir als esdeveniments literaris que se celebren en dates ben especials del calendari. Si no sorgia cap imprevist de darrera hora, hi anava. A voltes, acompanyat de la seua esposa. Va ser present a l'acte de concessió del nom Manuel Pérez Bonfill²⁵³ a la biblioteca de Campredó el 22 d'abril de 2016. N'hem volgut fer esment per l'alt nivell cultural que va tindre, amb actuacions musicals i recitacions poètiques, però també perquè va coincidir amb un altre company de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, el lingüista tortosí Joan Beltran,²⁵⁴ tota una eminència en els estudis sobre el subdialecte tortosí.

253 Manuel Pérez Bonfill (Tortosa, 1926-2018) va ser professor de llengua i literatura catalanes i castelleses, i un destacat escriptor i poeta, i lluitador per les llibertats ciutadanes i nacionals durant el règim franquista.

254 Joan Salvador Beltran i Cavaller (Tortosa, 1933-2020) va ser lingüista, professor i coordinador de cursos de llengua catalana i de reciclatge a les Terres de l'Ebre.

Aquest fet es repetia als lluits esmorzars que tenen lloc a redós de la diada del llibre al bar restaurant Forn de la Canonja, al nucli antic de Tortosa, organitzats pel col·lectiu de DiLlums d'Arts al Forn. En l'edició de 2018, també hi van assistir l'Artur Quintana i la seua esposa Sigrid, que com era habitual, van hostatjar-se a ca els Wittlin. Després de molts anys en què varen residir a Heidelberg, a Alemanya, on l'il·lustre filòleg exercia de professor a la Universitat, van traslladar-se a la menuda població de la Codonyera, a la comarca veïna del Matarranya. Llur llengua vehicular és també l'alemanya, amb la qual cosa tenien un punt d'unió significatiu amb la parella suïssa.

En Quintana és tot un referent dels estudis lingüístics i literaris sobre les comarques de la Franja de Ponent, administrativament enquadrades a la Comunitat Autònoma d'Aragó. Ha tret a la llum estudis referents a la fabla aragonesa, a l'occità provençal, però molt especialment enfocats a aquest territori més oriental del domini lingüístic, com *El lèxic de la Codonyera* o *El català a Aragó*. També és coautor d'un estudi sobre el folklore de la regió del Carxe, que engloba tot un seguit de pobles que pertanyen a la Comunitat Autònoma de Múrcia però mantenen la llengua catalana.

La bona relació d'amistat que van llaurar tots quatre va fer possible que es visitessin sovint, i que mantinguessen una relació epistolar en línia interessant, ja que s'informaven dels nombrosos quefers literaris en tot detall.

En la seua darrera aparició pública, el 5 de setembre de 2018, a la biblioteca d'Aldover, va voler fer costat als organitzadors de l'homenatge a un camperol molt aficionat a la poesia, el doverenc Paco del Fruto, que ens havia deixat feia unes quantes setmanes.

La remor del riu

"Dolça remor de l'aigua en el record" és un vers esplèndid de l'enyorat poeta Gerard Vergés²⁵⁵ que tanca tot un himne poètic recitat arreu i musicat amb diferents versions. Retrata la tranquil·litat que l'Ebre a voltes pot donar quan se l'observa amb estima i se l'escolta amb respecte, custodiat pel baluard de la Suda i la seua ombra protectora.

Les llargues passejades per la ciutat amb la Marie-Louise li permetien a Curt copsar l'ambient tortosí. Li donava assossec mental contemplar el curs del riu amb tot el seu cabal, a la vegada que rebutjava el monument que hi varen erigir els franquistes al bell mig, dedicat "a los combatientes que hallaron gloria en la Batalla del Ebro y que cayeron por Dios y por España". S'enutjava i repetia acceleradament: ni a Suïssa ni al Canadà estaria en peu un monument que homenatgés el feixisme!

Enraonava sobre fets de ciutat, usava un català a voltes amb trets del dialecte tortosí, li agradava comentar molts vocables ebrencs. Continuava fent cap diàriament a

255 Gerard Vergés i Príncep (Tortosa, 1931-2014). Va ser doctor en Farmàcia, professor universitari, poeta i assagista.

la biblioteca, mentre conversava amb les bibliotecàries, que l'anomenaven amb respecte "senyor Wittlin", ja tot un emblema del centre.

Havien estat anys de molts afanys i moltes il·lusions, i podia donar-se per satisfet dels fruits aconseguits. *Bis vincit qui se vincit in victoria*,²⁵⁶ o un altre proverbi llatí encara més entenedor: *veni, vidi, vici*.²⁵⁷

Ad hoc

L'Arxiu Comarcal del Baix Ebre està situat en un conjunt renaixentista de relleu a Catalunya, els Reials Col·legis. El patrimoni documental dipositat esdevé font principal per a l'estudi de la història de la Tortosa i de Catalunya. La sèrie documental arranca amb la carta de població de la ciutat, datada l'any 1149 i signada per Ramon Berenguer IV. Un altre dels documents que cal destacar és Costums de Tortosa, manuscrit que data del darrer quart del segle XIII, el primer exemple de text jurídic redactat en català. Conté també important documentació, tant en pergami com en paper.

El darrer adeu

L'admirat Curt Wittlin era suís de naixement, canadenc de professió, i català de sentiment, de cor i d'ànima. Era un ciutadà que creia en aquest país i volia fomentar tothora les seues lletres més il·lustres. Independentista convençut, s'indignava amb tot l'entramat repressiu de l'Estat espanyol que afecta tantíssimes persones.

Va anant fonent-se a causa d'una malaltia degenerativa, fins que va cloure els ulls *forever*²⁵⁸ a l'Hospital Verge de la Cinta de Tortosa el 23 de setembre de 2019.

Ben coordinats amb el representant de l'Institut d'Estudis Catalans, vam encarregar-nos de l'organització a consciència d'un comiat laic extremadament literari al tanatori de Ferreries. La violoncel·lista Sinta Salvadó va donar el tret d'inici amb la interpretació del "El cant dels ocells" del mestre Pau Casals. La rapsode Sílvia Panisello va recitar el famós poema "Deserts d'amics" de Jordi de Sant Jordi. El Dr. August Bover va fer-ne la glosa pertinent, com a representant de l'IEC. La Xell Aixarch va llegir un text de Francesc Eiximenis. Hi van tindre paraules de record igualment el professor canadenc Peter Burgess, deixeble seu, la bibliotecària Irene Prades i l'alcaldesa de Tortosa, Meritxell Roigé.

²⁵⁶ Proverbi atribuït a Publius que vol dir: conquereix dos vegades qui a l'hora de la conquesta es conquereix a si mateix.

²⁵⁷ De Juli Cèsar, "hi vaig arribar, vaig veure, vaig vèncer".

²⁵⁸ Per sempre.

No tenia més família a Catalunya que la seua esposa, però se'n va anar envoltat dels amics de les lletres en un darrer homenatge envers la seua passió lletrada, com a viu espill que era un entusiasta de la literatura catalana, gran entre els grans.

A títol pòstum, l'Ajuntament de Campredó li va retre un homenatge amb motiu del primer aniversari del seu traspàs. Va tornar a ser una altra festa de les lletres del Segle d'Or. Va celebrar-se a l'indret ideal per a un medievalista, la torre templer de Font de Quinto, en la qual va instal·lar-se una placa commemorativa amb una de les seues frases predilectes: "L'humanisme viatja amb els llibres!"

Gratias

To start with,²⁵⁹ la figura de Curt Wittlin va captivar-me des del moment que vaig conèixer-lo durant una assemblea anual d'Òmnium Cultural de les Terres de l'Ebre, i tinc el costum d'anomenar-lo com a ilercavó. L'amistat que vam entaular va nodrir-me moltíssim, ja que m'aportava coneixements propis d'un savi enciclopèdic. Li he d'agrair l'amabilitat i la generositat, i el fet que fes memòria en un moment ja difícil de la seua vida (quan ja l'anava perdent!), per tal de fer-me cinc cèntims d'un seguit de punts desconeguts de la seua trajectòria vital.

Secondly,²⁶⁰ també he d'agrair la col·laboració de la seua esposa Marie-Louise, que m'ha pogut explicar altres activitats interessants, coneixedora de la relació d'amistat que ens unia, també sobre la seua destacada trajectòria universitària i en el món del teatre.

Sortosament, he pogut comptar amb la col·laboració d'uns quants investigadors que m'han aportat llur opinió i llurs lloances sobre aquest suís catalanista que va treballar incansablement per les nostres lletres. He de començar amb un agraïment molt especial a un gran estudiós i poeta, el Dr. August Bover, que m'ha permès incloure-hi el seu acurat catàleg de publicacions de l'estudiós suís, el nostre punt d'unió, així com m'ha donat uns quants consells molt útils per a una correcta edició. En el mateix sentit, un wittlinià militant, el Dr. Lluís Brines, ha posat a la meua disposició tots els seus estudis, així com m'ha ajudat moltíssim en la recerca. També el canadenc Peter Burgess, un altre deixeble acèrrim.

Finally,²⁶¹ la bibliotecària Irene Prades, també admiradora i amiga del gran investigador, ens ha permès amablement que poguéssim fer les entrevistes a la biblioteca Marcel·lí Domingo.

259 Per començar.

260 En segon lloc.

261 Finalment.

Bibliografia

- WITTLIN, Curt (1986) *Dotzè llibre del Crestià II: 1 (Obres de Francesc Eiximenis)*.
— (1988) *Psalterium alias Laudatorium Papae Benedicto XIII dedicatum (studies and texts)*. Pontifical Institute of Mediaeval Studies.
— (1991) *Repertori d'expressions multinominals i de grups de sinònims en traduccions catalanes antigues*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
— (1995) *De la traducció literal a la creació literària*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
— (1995) *Tres epístoles sobre vida i trànsit del gloriós sant Jeroni*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Bibliografia web

Fellows of Royal Society:

<<https://library.usask.ca/archives/campus-history/fellows-royal-society-can.php?sortorder=unit>>

Apunt biogràfic:

<https://es.wikipedia.org/wiki/Curt_Wittlin>

Obra en francès:

<<https://web.archive.org/web/20120330232912/http://www.idref.fr/028329600>>

Entrada a Enciclopèdia.cat:

<<https://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0072338.xml>>

Estudis medievals en homenatge:

<<https://www.raco.cat/index.php/LlenguaLiteratura/article/view/319966/410140>>

Homenatge:

<<https://www.omnium.cat/noticia/tortosa-tanca-una-tanda-dhomenatges-al-nostre-soci-curt-wittlin>>

Conferència:

<http://uncopdull.com/noticia/Curt_Wittlin_pronunciara_la_Conferencia_de_1%E2%80%9911_de_Setembre_a_Tortosa/1967>

Studia medievalia:

<<https://traces.uab.cat/record/107808?ln=ca>>

Entrevista:

<<https://www.diaridetarragona.com/naltros/Curt-Wittlin-Lhumanisme-viatja-amb-els-llibres-20151004-0012.html>>

Dissertació sobre la seua persona:

<<http://diarigran.cat/2013/02/kurt-wittlin-un-estudios-de-la-literatura-catalana/>>

Fons artístic de Marie-Louise Wittlin:

<<https://library.usask.ca/archives/collections/manuscripts-and-collections/pdf/f245.pdf>>

Hemeroteca

Diari de Tarragona

La Veu de l'Ebre

Serra d'Or

Caplletra

Revista de Catalunya

Recerca

La seua obra erudita

2006. Hg., Ramon SOLER, *Doctrina compendiosa, Francesc Eiximenis discutint ètica professional amb els jurats de València*, València: Denes.
2002. Amb N. GAROLERA, Jacint VERDAGUER, *Del Canigó a l'Aneto. Edició comentada de les llibretes d'excursió de 1882 i 1883*, Lleida: Pagès editors. (Ed. en castellà, Lleida: Milenio, 2003).
1995. *De la traducció literal a la creació literària (reedició de vuit treballs, i tres estudis nous, amb introducció i índexs)*, València/Montserrat: Universitat / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
1995. Hg., EUSEBI - AGUSTÍ - CIRIL, autors ficticis: *Tres epístoles sobre vida i trànsit del gloriós sant Jeroni*, Barcelona/Montserrat: Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
1991. *Repertori d'expressions multinominals i de grups de sinònims en traduccions catalanes antigues*, Barcelona: IEC (661 p.).
- 1971-1989. Hg., Brunetto LATINI, *Llibre del Tresor*, 4 vol., Els Nostres Clàssics 102, 111, 122, i 125. Barcelona: Barcino, 1971, 1976, 1986, i 1989.
1988. Hg., Francesc EIXIMENIS, *Psalterium alias Laudatorium*, Studies and Texts 87, Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies.
- 1987-1988. Amb A. PACHECO, J. WEBSTER, J. M. PUJOL, J. FÍGULS, B. JOAN, i A. BOVER, ed., Francesc EIXIMENIS, *Dotze llibre del Crestià*, Obres completes de F.E., vol. 3 i 4, Girona: Col·legi Universitari (519 i 649 p.).
1983. Hg., Francesc EIXIMENIS, *De Sant Miquel Arcàngel*, Barcelona: Curial.
1982. Hg., Ramon LLULL, *Art abreujada de predicació*, Barcelona: Edicions del Mall.
1982. Hg., Pedro LÓPEZ DE AYALA. *Las Décadas de Tito Livio I-III*, 2 vol., Barc.: Pu-vill (751 p.).

1981. Amb Frank NACCARATO, Hgs., Francesc EIXIMENIS, *Lo libre de les dones*, 2 vol., Barcelona: Curial (introd. p. I-XXXVIII, apèndixs p.581-601).
1970. Hg., TITUS LIVIUS. *Ein mittellateinischer Kommentar und sechs romanische Übersetzungen*, Tübingen: Niemeyer. (Extrets de Moreno, *Crestomatia Románica*, Madrid 1979, 315-317).

Articles i capítols de llibres

2006. "Übersetzen und Sprachgeschichte: Übersetzungen ins Katalanische", dins G. ERNST, Christian SCHMITT (*et alii*), *Romanische Sprachgeschichte II.2*, Berlin: W. de Gruyter, 1410.
2006. "Geschichte der Literatursprache in der Romania: Katalanisch", dins G. ERNST, Christian SCHMITT (*et alii*), *Romanische Sprachgeschichte II.2*, Berlin: W. de Gruyter.
2004. "Eiximenis i la creença dels cerlitans que «cap rei es salvarà», dins *La cultura catalana en projecció de futur. Homenatge a Josep Massot i Muntaner*, Castelló de la Plana, 495-515.
2003. "Manuscrits i edicions de la Legenda aurea rossellonesa catalana: una mina de materials per a la lexicologia i dialectologia històrica", *Misc. Joan Veny 2*, ELLC 46, 123-45.
2003. "Charles de Bovelles davant dos models de vida santa i solitària: Nicolau de Flüe (1503) i Ramon Llull (1511)", dins *Homenatge M. Batllori 3*, *Randa 50*, 61-76.
2002. "Francesc Eiximenis and the State Secret of King Peter's Ordinance for Court Officials", dins *Actes del Desè Col·loqui NACS*, a *CatRev 16*, 229-42.
2002. "L'antiga traducció catalana anònima de la Letra de Reials Costums de Petrarca i el cap. 143 del Tirant lo Blanc", dins *Miscel·lània Tavani 2*, ELLC 44, 37-64.
2001. "Das altkatalanische gereimte Streitgedicht von Herrn Buc und seinem Pferd", *Revista d'Estudis Catalans 14*, 15-32.
2001. "Eiximenis i la destitució dels reis Pirro, Trocus de Pèrsia, Torpeius, Salopi i Lleó: Crítiques encobertes del rei Pere en el Dotzè", *Actes del Novè Col·loqui NACS*, Montserrat, 509-27.
2000. "Francesc Eiximenis i les seves fonts", *Llengua & Literatura 11*, 41-108.
1999. "Francesc Eiximenis and the «Sins of the Tongue», Observations on a Semantic Field", dins *Homage Volume for Professor Joseph Gulsoy*, *CatRev 13*, 255-76.
1999. "Prophezeiungen in den Werken von F. Eiximenis", *Festsch. Briesemeister 1*, Berlin, 793-812.
1999. Amb J. GUIA, "Nine Problem Areas Concerning Tirant lo Blanc", dins A. TERRY, ed., *Tirant lo Blanc: New Approaches*, Woodbridge, 109-25.

1999. "La traducció catalana del *Speculum Ecclesiae* d'Hug de Saint-Cher, impresa a Càller l'any 1493", *Tercer Congrés Int. de l'Assoc. It. de Cat.* (Cagliari 1995), *Acti*1, 447-61.
1999. "La Història de Josef de Joan Roís de Corella: traducció amplificada i retoricada del text bíblic", dins Vicent MARTINES, ed., *Col·lecció Universitas* 9, 315-29.
1998. "La biblioteca de la família Mercader de València l'any 1489", *Simposi Roís de Corella*, (Val., oct. 1997), *Caplletra* 24, 93-104.
1998. "La Vida de santa Caterina de Sena de Miquel Peres: ampliació literària d'extrets escollits en el *Chronicon* d'Antonino de Florència", *Actes del Vuitè Col·loqui NACS*, Montserrat, 305-32.
1998. "Wie Romeu Lull Gott Amor den Liebesdienst kündigte: eine Übersetzung des *Despropiament d'Amor*", *Festschrift H. Bibler*, Berlin, 257-73.
1997. "Tres traduccions angleses del capítol 436 del *Tirant lo Blanc*", *Simposi Tirant a Alfàs del Pi*, 1997, *Caplletra* 23, 119-30.
1997. "La *Biblis*, *Mirra* i *Santa Anna* de Joan Roís de Corella: traduccions modulades, amplifcades i adaptades", *Anuari de l'Agrupació Borrianenca de Cultura* 8, 175-89.
1997. "Un sermón en latín de Fray Antonio Canals, hecho en València el 8 de septiembre 1392: La virgen María, un libro", *Escritos del Vedat* 27, 287-302.
1997. "La crítica del *Tirant lo Blanc* de Robert Southey (1807)", *Homenatge a Arthur Terry* 1, *ELLC* 35, 83-92.
1996. "Reconstrucció... de l'antiga versió catalana del *Procés de Mascaron*", *BSCC* 72, 351-71.
1996. "El *Psalteri* del 1480 i altres restes de la Bíblia val.", *Setè Col·loqui NACS*, PAM, 287-301.
1995. "La traducció catalana allargada de la *Vida de Sant Onofre* ampliada", dins *De la traducció literal a la creació literària*, 103-18.
1995. "De les *Meditationes Vitae Christi* de Ludolf el Cartoixà a la *Contemplació de la Passió* de Francesc Prats", dins *De la traducció literal a la creació literària*, 119-36.
1995. "El rei Pirro de Roma en el *Dotzè del Cristià* de Francesc Eiximenis", *Est. Med.* 25, 647-57.
1995. "L'Escala de Paradís del metge tortosí Antoni Boteller", *Misc. Colón* 4, *ELLC* 31, 75-93.
1995. "Un text inèdit de Joan Roís de Corella: la *Visió a la porta de Santa Maria de Gràcia*, del 1487", *A Sol Post. Revista de Literatura* 3, 279-90.
1994. "Sobre les vides de sant Vicent Ferrer compilades per Ranzano, Antonino, i Miquel Peres", *Anuari de l'Associació Borrianenca de Cultura* 5, 5-27.

1993. "L'edició del 1499 del Regiment de la cosa pública. Les revisions i ampliacions al text, a l'endreuça i al comiat escrits per Francesc Eiximenis en 1383", *BSCC* 69, 441-59.
1993. "Die Philologen und die Korkindustrie in der Provinz Girona: von der Methode 'Wörter und Sachen' zur modernen Landeskunde", *ZfK* 6, 203-22.
1993. "Joan Roís de Corella. Introducció a una concordança de les seves obres", *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* 1, Montserrat, 327-66.
1993. "Dels manuscrits a l'edició: el Tirant de Martorell revisat per Galba", *Actes del Symposium Tirant lo Blanc*, Barc.: Quaderns Crema, 605-633 (reed. a *De la traducció...*, 203-24).
1992. "Els grups de sinònims dels traductors medievals: una font important per a la lexicografia catalana", *Actes del Sisè Col·loqui NACS*, Montserrat, 89-99.
1992. "Algunes reflexions en ocasió del centenari de la Geschichte der altcatalanischen Litteratur d'Otto Denk", *Rev. de Cat.* 69, 115-29.
1991. "Extrets d'obres d'Eiximenis copiats i amplificats per Jaquet de Marvilla en un manuscrit de Santes Creus", *BRABLB* 42 (1989-90), 313-339 (reed. a *De la traducció...*, 81-101).
1991. "Observacions sobre el Psalteri de Joan Roís de Corella i d'altres traduccions dels Salm", *Miscel·lània Jordi Carbonell* 1, *ELLC* 22, 27-59 (reed. a *De la traducció...*, 19-47).
1990. "Pistes per a descobrir canvis introduïts per Martí Joan de Galba en el Tirant lo Blanc de Joanot Martorell", *Afers* 10, 313-27.
1990. "La «Valenciana prosa» del traductor Bernardí Vallmanya", dins *Miscel·lània Joan Fuster* 1, Montserrat, 125-151 (reed. en el meu llibre *De la traducció...*, 157-79).
1989. "Quae maxime damnant animas principum. Fünf anti-monarchische Kapitel im Pastorale des Francesc Eiximenis", *ZfK* 2, 98-114.
1989. "Les tres fonts llatines de les qüestions sobre els novíssims atribuïdes, en l'edició de Tolosa del 1486, a Francesc Eiximenis", *Misc. Joan Bastardas* 2, *ELLC* 19, 149-65.
1989. "La Glossa i declaració de les passions de l'ànima del mestre Aleix en la seva edició catalana del De regimine principum d'Egidi Romà", *Misc. Germán Colón*, Tübingen, 163-76.
1989. "La influència lingüística de la trad. cat. de les Històries troianes sobre el Tirant lo Blanc", *2 Congrés Int. de la Llengua Cat.* 7, València, 751-757 (reed. a *De la traducció...*, 193-202)

1988. "La revisió lingüística de la antiga trad. cat. del *De regimine principum* d'Egidi Romà publicada el 1480...", *Cinquè Col·loqui NACS*, PAM, 111-34; reed. *De la traducció*, 137-56.
1988. "Una traducció catalana parcial del *Tresor* de Brunetto Latini conservada a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona", *Misc. Joan Gili*, Montserrat, 625-37.
1988. "Un centenar de oraciones del *Psalterium* (alias *Laudatorium*) de Francesc Eiximenis traducidas al catalán por Guillem Fontana en 1416", *BRABLB* 41, 163-90.
1987. "La première traduction allemande de la *Vie de Saint Vincent Ferrier*", *Archives de l'Eglise d'Alsace* 46, 53-62.
1986. "Especulacions psicoanalítiques de la sexualitat en el *Tirant lo Blanc*", *Llengua & Literatura* 1, 31-49. Dins *De la traducció literal a la creació literària*, 225-43).
- 1986 i 1991. "The Secret Geometry of the Girona Tapestry", *CatRev* 1, 125-44. (Versió catalana revisada a *Revista de Girona* 147, 1991, 44-49).
1986. "El padre Juan Meyer de Zuric, traductor y divulgador de la *Vitasancti Vicentii Ferrer de Ranzano*", *Escritos del Vedat* 16, 217-23.
1985. "Models i fonts per a l'estructura del *Dotzè* de F. Eiximenis", *Quart Col·loqui NACS*, 103-20.
1984. "Testament i inventari del canonge valencià Pere d'Artés († 1440)", *Misc. Sanchis-Guarner* 1, València, 421-28 (reed. Montserrat 1991).
1983. "Catalan Literature", *Dictionary of the Middle Ages*, 3, Nova York: Scribner's Sons, 164-72.
1983. "Les trad. cat. de la *Somme le Roi* (*De vicis i virtuts*) de fra Llorenç", *BSCC* 49, 395-433.
1983. "De Lo libre de les dones a la *Scala Dei*", *Terc Col·loqui NACS*, Montserrat, 139-52.
1982. "El vuitè tractat del *Dotzè* del Cristià de F. E.", *Segon Col·loqui NACS*, Montserrat, 141-49.
1980. "Els capítols trets del *Llibre del Tresor* de Brunetto Latini al final del *Dotzè* de Francesc Eiximenis", *Homenatge Casacuberta*, *ELLC* 1, 175-85.
1973. "Sens lima e correcció de pus dols estil": fra Nicolau Quilis traduint el llibre *De officiis* de Ciceró", *BRABLB* 35, 125-156. Dins *De la traducció literal a la creació literària*, 49-79.
1971. "La *Suma de Colaciones* de Juan de Gales en Catalunya", *Estudios Franciscanos* 72, 189-203.
1970. "Los problemas del *Cercapou* y el *Libre de les Dones* de Fray F. Eiximenis", *BSCC* 46, 61-95.

1968. "La trad. cat. de les Històries romanes I-VII de Titus Livi", *Estudis Romànics* 13, 277-315.
1967. "Les manuscrits dits del papa Luna dans deux inventaires de la bibliothèque de Gaspar Johan Sánchez Munyoz à Teruel", *Estudis Romànics* 11, 11-32.

Aquest volum que teniu entre les mans és una aproximació a la vida, a la personalitat i a l'obra de Curt J. Wittlin. Format a la Universitat de Basilea sota el mestratge de Germà Colón, poliglòt i amb una excel·lent preparació musical, esdevingué un dels grans romanistes catalanistes de la segona meitat del segle XX i començament del XXI. Nascut a Suïssa i arribat del Canadà, en jubilar-se es va establir a Catalunya, a la comarca del Baix Ebre, moment en què inicia les seues converses amb Emigdi Subirats i que aquest llibre testimonia.

CAMPUS EXTENS URV
Universitat Rovira i Virgili

Tortosa

Diputació Tarragona

Ajuntament
de Tortosa

[publicacions]
ur v